

Ärge rääkige vahele. Mina olen valitsuse ametnik ega teata midagi. See on äri. Mõistate? Ma tunnen häid inimesi, kes ostavad kõike väärtuslikku ja võin talle rohkem raha anda, kui see kelm kunagi oma eluajal näinud. Mina tunnen temataolisi.“ Ta vahtis mulle mõlema lahtise silmaga ainiti otsa, kuna mina seisin sootuks hämmastununa, küsides endamisi, on ta hull või jooanud. Ta higistas, ähkis ja ohkis nõrgalt ning kratsis end nii koledas rahas, et ma ei suutnud mõistatuse selgituseks küllalt kaua teda välja kannatada. Järgmisel päeval, juteldes juhuslikult kohaliku väikese pärismaalise hoovkonna inimestega, ma avastasin, et mingi lugu rändas pikkamisi mööda kallast allapoole — lugu saladuslikust valgest mehest Patusanis, kes olevat omandanud haruldase kalliskivi — nimelt ilmatu suure smaragd, mille väärtus arvamatu. Smaragd näib mõjuvat idamaisesse kujutlusvõimesse enam kui ükski teine kalliskivi. Valge mees olevat ta saanud, räägiti mulle, osalt oma imelise jõu tõttu, osalt kavalusega kelleltki kauge maa valitsejalt, kelle juurest põgenenud silmapilk ja tulnud suurimas hädas Patusani, kus hirmutanud rahva oma äärmise metsikusega, mida nähtavasti miski ei suutnud taltsutada. Suurem hulk jutustajaid oli arvamusel, et see kivi toob õnnetust — nagu kuulus Succadana sultani omagi, mis tõmmanud vanal ajal maale kaela sõjad ja kirjeldamatud hädad. Võib olla, see oli sama kivi — kes võis seda öelda. Tõepoolest on lugu muinasjutuliselt suurest smaragdist sama vana kui esimese valge inimese ilmumine siia saarestikku ja see usk on nii visa, et vähem kui nelikümmend aastat tagasi korraldati Hollandi valitsuse poolt juurdlus tema tõepärasuse kohta. Selline kalliskivi — mulle seletas seda keegi vanamees, kellelt kuulsin suurema osa sellest Jimi müüdist — midagi kirjutaja taolist kohaliku väikese, viletsa radža juures — selline kalliskivi, ütles ta ja tõstis oma poolpimedad silmad minu pooles üles (ta istus aupakkumiseks kajuti põrandal), hoidub kõige

paremini alal, kui ta on peidetud mõne naisisiku juurde. Kuid mitte iga naine ei kõlba selleks. See peab olema noor — ta ohkas sügavasti — ja armuvõludele allumatu. Ta raputas usmatult pead. Kuid sellised naised näivad olevat tõepoolest olemas. Temale räägitud kellestki pikast tüdrukust, keda valge mees käitlevat suurima aupakkumise ja hoolega ja kes ei lahkuvat kodust kunagi ilma saatjata. Inimesed ütlevad, valget meest võidavat igapäev tema seltsis näha; nemad kõndivat kõrvuti, avalikult ja mees hoidvat tüdrukul käe alt kinni — surudes end tema vastu — nõnda — väga imelikul viisil. See võida ju olla vale, möönis ta, sest tõepoolest olevat imelik, kui keegi midagi sellesarnast teeb: teisest küljest ei olevat aga mingit kahtlust, et see tüdruk kandvat valge mehe kalliskivi, mis olevat peidetud ta rinnale.“

KAHEKÜMNEÜHEKSAS PEATÜKK.

„NÕNDA arvati Jimi õhtus st abielumehelikest ja lutuskäikudest. Mina olin neil kolmandaks enam kui ühel juhul ja panin igakord vastikusõega Corneliust tähele, kes tundis end oma seaduslikes isaõigustes riivatuna ning piilus läheduses ringi, suu ümber see eriline tuksatus, mis ajas arvama, nagu tahaks ta iga silmapilk hambaid kiristada. Aga kas märkate, kuidas kolmsada penikoormat väljaspool telegraafiliine ja postiaurikute liikumist meie tsivilisatsiooni õnsad kasulikkusevaled närtsivad ja surevad ja kuidas nende asemele astuvad lihtsalt kujutlusvõime harjutused, mis omavad kunstiteoste kaduvuse, sagedasti ka nende võluvuse ning mõnikord isegi sügava varjatud tõepärasuse? Luule oli Jimi endale välja valinud — ja see oli kogu tõe selles loos, kõik muu oli vale. Tema ei varjanud oma kalliskivi. Tema oli ta peale tõepoolest uhke.

„Alles nüüd tundub mulle, et kõigega kokku ma

nägin seda kalliskivi üsna vähe. Kõige paremini mäletan tema ühetasaselt oliivikarva kahvatut nägu ja sügavat sinimusta helki tema juustes, mis voolasid külluses väikese punase, tublisti kuklasse surutud mütsi alt hästi vormitud peas. Tema liigutused olid vabad, kindlad ja tema punastus verevaks. Kui meie Jimiga rääkisime, käis ta aeg-ajalt oma vilgaste pilkudega meie juures ja jättis lahkumisel meisse meeldivuse ja võluvuse mulje ühes valvsuse kindla tundega. Tema kombes ei tasid huvitava segu arglikkusest ja julgusest. Igale kenale naeratusel järgnes kohe vaikne, tagasisurutud kartuse pilk, nagu oleks naeratus põgenenud alaliselt ähvardava hädaohu meeldetuletusel. Ajuti istus ta meie juurde ja palgeid lohku surudes oma väikese käe sõrmenukkidega, ta kuulas meie kõnelust; tema suured, selged silmad kiindusid meie huultesse, nagu oleks igal räägitud sõnal nähtav kuju. Tema ema oli õpetanud teda lugema ja kirjutama; Jimilt oli ta õpinud juba suure hulga inglise keelt ja ta rääkis seda väga kenasti oma erilise silpeneelava, poisiliku toonitusega. Tema õrnus hõljus Jimi pea kohal tiibade lehitusena. Tema elas sedavõrt täiuslikult Jimi vaatluses, et oli omandanud midagi tema välimisest illest, midagi, mis tuletas meelde tema liigutusi, tema viisi käsi sirutada, pead pöörata, kuhugi vaadata. Tüdrukku valvas armastus oli sedavõrt jõuline, et muutus peaaegu tabatavaks meeltele; see näis tõepoolest hõljuvat ümbritseva ruumi mateerias, näis Jimi piiravat erilise lõhnana, asuvat päikesepaistes nagu värisev, surutud ja kirglik toon. Oletan, teie arvate, et ka mina olen romantik, kuid see on eksitus. Mina jutustan teile ainult kaineid muljeid ühest noorusest, ühest imelikult raskest romaanist, mis sattus minu teele. Mina vaatlesin huviga Jimi — ütleme — õnne saavutusi. Teda armastati kadetsevalt, kuid miks ja mille tõttu just nõnda, seda ma ei teadnud. Maa, rahvas ja metsad olid selle tüdrukuga kaasabilised, kududes Jimi ümber ühist valvsuse, eral-

duse, saladuslikkuse ja võitmatu omamise õhustikku. Ei olnud mingit pääsu; Jim oli vangistatud keset oma võimu vabadust ja tüdruk, kuigi valmis oma pead tema jalapingiks panema, valvas oma saaki vääramatult — nagu oleks teda raske kinni pidada. Isegi Tamb' Itam, kes kõndis meie teekondadel oma valge isanda kannul tagasisivatud peaga, kohutava näoga ja relvastatuna nagu mõni janitsar pistodaga, noaga ja piigiga (peale selle kandis ta veel Jimi püssi) jah, isegi Tamb' Itam julgus endale lubada teha järeleandmatu valvuri näo, nagu oleks ta mõni tõre ja truu vanglaülem, kes on valmis oma elu jätma vangi pärast. Õhtuti, kui istusime kauem ülal, tema vaikne, tume kuju liikus rõdu ees edasi-tagasi mürata sammel, või, tõstes oma pead, võisin teda ootamatult silmata sirgena seismas kuski varjus. Harilikult kadus ta natukese aja pärast ilma mingi häälekõlata, aga kui tõusime istmelt, kargas ta meile ligi, nagu kerkiks ta maa alt, valmis igasugusele käsule, mis Jim mõtleks talle anda. Ka tüdruk, ma arvan, ei läinud enne magama, kui olime lahkunud ööks. Enam kui üks kord ma nägin läbi oma akna teda ja Jimi vaikselt üheskoos välja astuvat ja lihtsale balustraadile toetuvat — kaks valget lähedast kuju, Jimi käsi ümber tüdruku piha, selle pea noormehe õlal. Nende pehme jutukõmin kostis õrnana ja läbitungivana rahulikult ja kurval kõlal läbi öövaikuse minu tuppa, nagu kõlaks kellegi kõne iseendaga kahel toonil. Hiljem, kui visklesin oma voodis moskitovõrgu all, oli kindel, et kuulsin kergelt kräginat, nõrka hingust ja tasast kõhatamist — ning ma teadsin, et Tamb' Itam oli ikka veel luuramas. Kuigi tal oli (valge isanda lahkusest) aia sees oma maja ja ta oli võtnud naise ning hiljuti saanud lapse, ometi arvan, et vähemalt minu sealviibimise ajal ta magas öösiti rõdul. Väga raske oli seda truid ja kurja valvurit panna rääkima. Isegi Jimile endale ta vastas järsult ja lühidalt, nii-öelda pealekäimisel. Rääkimine — näis ta lausuvat — pole tema asi. Kõige

pikem vabatahtlik kõne, mis temalt ühel hommikul kuulsin, oli see, mis ta rääkis Corneliuse kohta, sirutades äkki käe hoovi poole: „Seal tuleb see naatsaretlane.“ Ma ei usu, et ta oleks nende sõnadega minu poole pöördunud, kuigi seisis tema kõrval; enam oli tal eesmärgiks äratada kõiksuse vihast tähelepanu. Järgnevad pomisetud märkused koerte ja prae lõhna kohta tundusid mulle eriti õnnestunuina. Suur neljanurgeline hooviruum seisis kõrvetavas päikeses ja oli üle kallatud heleda valgusega, kui Cornelius läks temast kõigile nähtavalt üle, mõjudes seletamatult saladuslikuna, õudsena ja roomavana. Tema tuletas kõike meelde, mis on vastik. Tema aeglane, vaevaline käik sarnanes jälgi putuka ronimisele, milles jalad sibavad hirmsa usinusega, kuna keha libiseb tasaselt ja ühtlaselt. Mina arvan, tema suundus küllalt otse selle paiga poole, kuhu ta mõtles minna, kuid tema liikumine, teine õlg ees, tundus viltusena. Teda võis sagedasti näha onnide vahel hiilimas, nagu ajaks ta mõnda haisu, möödudes rõdust salajaselt ülestõstetud pilguga ja kadudes aeglaselt mõne onni nurga taha. Et tema pääses vabalt siia platsile, tõendas Jimi mõttetut hooletust või ka tema lõpmatut põlgust, sest Cornelius oli mänginud õige kahtlast osa (väljendudes kõige pehmemalt) teatud asjas, mis oleks võinud Jimile lõppeda saatuslikult. Tõepoolest oli see aga Jimi kuulsust aina suurendanud ja tema saatuse pilge seisis selles, et tema, kes oli kord iseenda eest nii väga hoolitsenud, näis praegu viibivat nagu mingi nõiavõimu kaitse all.

„Te peate silmas pidama, et tema lahkus Doramini juurest õige varsti — tõepoolest liig ruttu oma julgeoleku jaoks ja hulk aega enne sõda. Selleks sundis teda kohusetunne: tema oma ütlemist mööda pidi ta hoolitsema Steini asjade eest. Või ei pidanud ta? Selleks otstarbeks siirdus ta üle jõe, ilma et oleks arvestanud äärmist hädaohtu oma isiku suhtes, ja läks Corneliuse juurde korterisse. Kuidas see viimane oli osanud need

rasked, segased ajad üle elada, seda ma ei tea. Steini agendina oli tal lõpuks teatud määral Doramini kaitse ja nii või teisiti oli ta osanud kõigi surmlike hädaohtude vahelt läbi pugeda, kuna minul pole vähimatki kahtlust, et tema teguviis, ükskõik millisest joonest ta oli sunnitud kinni pidama, kandis temale omast alatuse pitsert. See oli tema iseloomulik joon; tema oli siseemiselt ja välimiselt alatu, nagu teised inimesed on suuremeelsed, õilsad, auväärased. See oli tema loomuse element, mis läbis kõik tema teod, kired ja tundmused; tema vihastas alatult, naeris alatult, kurvastas alatult; tema lahkus ja meelepaha olid samuti alatud. Olen veendunud, tema armastus oleks olnud kõige alatim kõigist tundmusist — kuid kas võib keegi kujutella vastikut putukat armununa? Ja ka tema vastikus oli alatu, nii et lihtne meeldimatu isik oleks paistnud tema kõrval õilsana. Tema seisukoht meie loos ei kuulu ei esi- ega tagaplaanile, vaid tema lihtsalt hiilib meie loo servadel — mõistatuslikuna ja ebapuhtana, rikkudes tema nooruse süütust ja aroomi.

„Tema seisund ei võinud midagi muud olla kui halatsemisväärne, ometi ta ehk saavutas ka mingit kasu. Jim jutustas mulle, et alguses koheldud teda vastiku sõprusavaldusega. „Mehike nähtavasti ei suutnud end rõõmu pärast pidada,“ ütles Jim jätkusega. „Igal hommikul lendas ta minu juurde, et minu mõlemaid käsi raputada — pagan võtku teda! kuid kunagi ei teadnud ma, kas ma hommikueinet saan või mitte. Kui sain kahe päeva kohta kolm korda süüa, võisin end õnnelikuks pidada, ja iga nädala kohta laskis ta mul kümnedollarilisele arvele alla kirjutada. Ütles, tema olevat kindel, mr. Stein ei tahtvat ometi, et tema peaks mind midu. Noh — tema pidas mind võimalikult ei millegagi. Ajas seda alati maa korralageduse süüks ja teeskles, nagu oleks ta valmis kahetsusega oma karvu kitkuma, paludes mult kaksikümend korda päevas vabandust, nii et mina olin viimaks sunnitud omakorda teda

paluma mitte muretseda. Ta tegi mu otse haigeks. Pool tema majakatust oli sisse langenud, kogu maja oli lagunened; kuivad rohuuustakud paistsid igalt poolt ja murdunud mattide nurgad lipendasid kõigil seintel. Ta püüdis kõigest hingest seletada, Stein võlgnevat temale kolme viimase aasta palga, kuid tema raamatud olid puru ja mõned puudusid hoopis. Ta püüdis tähendada, see olevat tema surnud naise süü. Vastik kelm! Lõpuks pidin talle tema õndsana naise meeldetuletuse hoopis keelama. See ajas Kalliskivi nutma. Ma ei suutnud selgitada, mis oli sündinud kaupadega: laduruumis polnud midagi peale rottide, sest neile meeldis pruuni paberi ja vanade kottide keskel ülihästi. Mulle kinnitati igast küljest, ta olevat hulga raha kuhugi maha matnud, kuid temalt endalt ei suutnud ma midugi midagi teada saada. Selles viletsas majas elasin ma raskemaid päevi. Püüdsin täita oma kohuseid Steini vastu, kuid mul oli ka muud, mille eest muretseda. Kui põgenesin vana Doramini juurde, läks Tunku Allangil hirm nahka ja ta toimetas mulle mu asjad tagasi. Seda tehti kaudsel teel ja suure saladusega — kellegi hiinlase läbi, kes pidas siin väikest poodi; aga niipea kui lahkusin buugiste seltsist ja asusin elama Corneliusse juurde, hakati avalikult rääkima, et radža olevat otsustanud mind varsti lasta tappa. Kena, mis? Ja ma ei suutnud mõista, mis võis teda takistada, kui ta oli seda tõepoolest otsustanud. Kõige halvem oli, et tundsin tahes või tahtmata, ma ei suutnud midagi teha ei iseenda ega ka Steini heaks. Oo, see oli järe — tervelt kuus nädalat.“

KOLMEKÜMNES PEATÜKK.

„TA jutustas mulle edasi, et tema pole teadnud, mis ajas teda sinna edasi jääma, kuid meie võime seda aimata. Temal oli sügav kaastundmus selle kaitsetu tüdruku vastu, kes oli selle „alatu ja ara kelmi“ meelevaldas. Selgus, et Cornelius muutis tüdruku elu ko-

ledaks, hoidudes ainult tegelikust piinamisest, milleks tal nähtavasti puudus julgus. Tema nõudis, et tüdruk nimetaks teda isaks — „aupaklikult — aupaklikult“, karjus ta ja vehkles oma väikese kollase rusikaga neiu nina all. „Mina olen auväärne mees, aga mis oled sina? Ütle mulle, mis oled sina? Arvad sa, et mina hakkankellegi teise last kasvatama, kui mind ei käidelda aupaklikult? Sa peaksid rõõmus olema, kui luban end isaks nimetada. Noh, ütle isa . . . Ei? . . . Oota aga natuke!“ Nüüd hakkas ta oma surnud naist söimama, kuni tüdruk jooksis kõrva hoides minema. Tema jooksis tüdrukule järele, uksest välja ja sisse, ümber maja, onnide vahel ümber, ajas ta lõpuks kuhugi nurka, kus ta langes põlvili, toppis kõrva kõvasti kinni, ja Cornelius seis natukese maa peal ning ladus talle pool tundi vahetpidamata rämpseid süüdistusi kaela. „Sinu ema oli saatan, petis saatan — ja sina oled ka saatan,“ karjus ta lõpuks, võttis mullatüki või peoga pori (pori oli maja ümbruses külluses) ja viskas tüdrukule juustesse. Mõnikord jäi vihane tüdruk tema ette seisma, näojooned sünged ja kokkukistud, vastates talle aeg-ajalt mõne üksiku sõnaga, mis ajas teise vihast visklema ja kargama. Jim ütles mulle, need stseenid olnud hirmsad. Oli tõepoolest imelik, midagi sellist siin metsarüpes kohata. Kui mõelda, siis pidi küll sellise eriliselt julma seisukorra lõpmatus mõjuma kohutavalt. Auväärne Cornelius (malailased nimetasid teda paljuütleva näomoonutusega Inchi 'Nelyus) oli sügavasti pettunud mees. Ma ei tea, mis ta oli lootnud, et tehtaks ta abielu tõttu tema heaks, kuid tema ausa nime ohvriks toomise eest polnud nähtavasti küllaldane tasu see aastaid kestnud vabandus Steini kaubandusühingu kaupu (Stein täiendas vahetpidamata tagavarsid seni, kuni sai saata neid) varastada, üle lüüa või omandada, mis tundus temale väga nahka mööda. Jimile oleks olnud nauding Cornelius poolsurruks peksta; teisest küljest aga olid need stseenid nii piin-

likud ja koledad, et ta tundis tungi kaugemale minna, et mitte kuulda ja nõnda tüdruku tundmuse säästa. See jäi erutatuna, sõnatuna maha ja haaras endal üks või teine kord kivinenud meeleheitlikul näol rinnust kinni, mispeale Jim lähenes uuesti, et õnnetult öelda: „Noh, jätke nüüd, tõepoolest, pole ju mõtet — peate katsuma suutäie süüa“, või katsus kuidagi teisiti oma kaastundmust avaldada. Cornelius hiilis vahetpidamata ümber — läbi uste ja rõdul edasi-tagasi, ise tumm nagu kala, altkulmu pilk kuri ja umbusklik. „Ma võin sellele jandile lõpu teha,“ ütles kord Jim. „Ainult üks sõna teilt.“ Ja kas teate, mis Kalliskivi vastas? Ta ütles — Jim jutustas mulle toonitades — et kui tema poleks veendunud Corneliuse armetuses, siis oleks ta ise võinud tema oma käega tappa. „Mõelge ometi! See vilets tüdruk, peaaegu alles laps, ja ometi on ta sunnitud nõnda rääkima,“ hüüdis Jim jälestusega. Näis, nagu poleks teda võimalik päästa ei sellest kelmist ega ka temast endast! Mitte et Jim oleks teda nii väga haletsenud! See oli rohkem kui haletsus; kogu aja, mil see elu nõnda kestis, vaevas nagu miski tema südant. See maja maha jätta tundus alatu põgenemisena. Ta oli aru saanud lõpuks, et pikemal siinviibimisel polnud vähimatki mõtet ei arвете, raha saamise ega ka tõe jälile jõudmise suhtes, ainult Corneliuse ajas ta meeleheitele kui mitte hullumeelsuse, siis julguse piirini. Vaheajal tundis ta enda ümber kuhjuvat igasuguseid hädaohte. Doramin oli kahel korral üle jõe tema juurde läkitanud usaldusväärse teenri ja talle lasknud öelda, et temal, Doraminil, olevat võimatu seni Jimi kaitseks midagi teha, kuni ta ei tule nende poolele ega asu elama buugiste juurde, nagu see oli olnud alguses. Igasugused inimesed hiilisid — ka öövaikus — Jimi juurde, et hoiatada teda tema vastu korraldatud tapmiskavatsuste eest. Teda pidi mürgitama. Teda pidi saunas läbi pistetama. Oli tehtud korraldus, teda maha lasta jõel sõitvast paadist. Ja iga sõnu-

mitooja tunnustas enda tema heaks sõbraks. Sellest oli küll — ütles ta mulle —, et röövida inimeselt alatiseks rahu. Midagi selletaolist oli täiesti võimalik — ei, tõenäoline, kuid need valelikud hoiatused tekitasid tundmuse, et igal pool pimedas ümbruses sepsitseti salzplaane tema elu vastu. Mitte miski ei või ka parimaid närve hullemini rikkuda kui selline olukord. Lõpuks, millalgi öösel, Cornelius ise avas suure teeseldud mure ja saladuslikkusega ning pühalikult roomaval toonil väikese kavatsuse, kuidas saja — või isegi kaheksakümne, ütleme pealegi kaheksakümne dollari eest tema, Cornelius, oleks valmis muretsema usaldusväärse mehe, kes viiks Jimi salaja mööda jõge tervelt minema. Midagi muud polli enam üle jäänud, kui tal veel vähegi elu kallist. Mis on kaheksakümend dollarit? Tühine asi. Tähtsuseta summa. Kuna aga tema, Cornelius, jäädes siia maha, paneb kindlasti oma elu mängule mr. Steini noorele sõbrale oma ustavust tõendades. Tema alatut vigurdamist vaadelda — ütles Jim — oli väga raske: ta kargas oma juustesse kinni, peksis endale vastu rindu, kõigutas oma keha edasi ja tagasi, hoides ise kahe käega kõhtu ja teeseldes tõepoolest nuttu. „Teie veri langeb te oma pea peale,“ piiksus ta lõpuks ja tormas välja. Huvitav küsimus, mil määral Cornelius oli sel etendusel otsekohene. Jim ütles, et polevat saanud enam sõba silmale pärast Corneliuse minekut. Ta lamas selili õhukesel matil, mis laotatud bambuspõrandale, ja püüdis silmega leida sarikapuid, kuulates krabinat katkises õlgkatuses. Äkki vilksatas täht läbi katuseaugu. Jimi peaaigus kees, kuid sellest hoolimata valmis just sel ööl tema plaan Sherif Ali võitmiseks. See oli olnud tema ainus mõte neil silmapilkudel, kus ta vabanes lootusetust juurdusest Steini äriasjus, kuid nüüd kerkis kogu plaan äkki tervena ta silme ette. Ta nägi selgesti kahurite toimetamist mäetipule. Temasse hakkas seal lamades kuumus ja ärevus; uni oli põhjaliku-

malt läinud kui kunagi varem. Ta kargas üles ja läks paljajalu rõdule. Minnes tasa tabas ta tüdruku, kes nõjatus liikumatult vastu müüri, nagu oleks ta valvel. Tema tollekordses meeleolus ei tundunud talle põrmugi iseäralikuna tüdrukut ärkvel leida ja teda pelglikult sosistades küsimas kuulda, kus peaks olema Cornelius. Jim vastas lihtsalt, et tema ei tea. Tüdruk oigas pisut ja piilus kampongi. Kõik oli vaikne. Jimi valdas tema uus idee ja tema oli tast sedavõrt täidetud, et pidi sellest kõigest tüdrukule siinsamas rääkima. See kuulas, lõi kergesti käsi kokku, sosistades vaikselt oma imetlust, kuid oli samal ajal vahetpidamata nagu valvel. Näib, et Jim oli kogu aja tüdrukut pidanud oma usaldusmeheks ja et see oli kahtlemata oma poolt andnud talle hulga kasulikke näpunäiteid Patusani olude kohta. Jim kinnitas mulle sagedasti, et tüdruku nõuanded pole temale kunagi toonud kahju. Igatahes tahtis Jim oma plaani tüdrukule sealsamas kohe kõik täielikult seletada, aga see surus äkki ta kätt ja kadus tema kõrvalt. Peale seda ilmus Cornelius kustki ja nähes Jimi põikas kõrvale, nagu oleks teda lastud, ja seisis pärast surnuvaikseta pimeduses. Lõpuks lähenes ta nagu kahtlev kass ettevaatlikult. „Mõned kalamehed tulid kaladega,“ ütles ta kõikuval häälel. „Kala müüma, mõistate.“... Pidi olema hommikul kella kahe paiku — üpris tõenäoline aeg, et mõni võiks käia kala pakkumas!

„Jim jättis selle asjaolu siiski puutumata ega mõtelnud selle üle silmapilkugi järele. Tema vaimu valdasid teised asjad ja pealegi polnud ta midagi kuulnud ega näinud. Tema rahuldus hajameelse märkusega: „Oo!“ jõi sealseisvast kruusist vett ja läks jällegi sisse, et endiselt matile heita, kuna aga Cornelius jäi seletamatu tundmuse haaratuna rõdule, kus võttis mõlema käega balustraadi koitanud servast kinni, nagu oleksid tema jalad kaotanud jõu. Aeg-ajalt Jim kuulis salalikke samme. Need peatusid. Kellegi hää sosistas värisedes läbi seina: „Kas magate?“ „Ei!“

Mis on?“ vastas tema lühidalt, millele järgnes väljaspool äkiline liigutus ja siis jäi kõik vaikseks, nagu oleks sosistaja ehmunud. Sellest äärmiselt pahandatuna Jim tormas ägedalt välja ja Cornelius põgenes nõrga karjatusega mööda rõdu trepini, kus toetus murdunud käsipuule. Üsna jahmatanult Jim hüüdis talle eemalt, et mis pagan see peab tähendama. „Kas olete juba selle üle järele mõelnud, mis mina teile rääkisin?“ küsis Cornelius, väljendades sõnu raskusega, nagu teeb seda inimene, keda tabanud külma värinad. „Ei!“ hüüdis Jim vihaselt. „Pole seda teinud ega mõtlegi teha. Mina jään siia, Patusani elama.“ „Teie saate siin surma,“ kogeles Cornelius vastuseks kustuval häälel, ise ikka veel tugevasti värisedes. Kogu etendus oli nii rumal ja ärritav, et Jim ei teadnud, kas naerda või vihastada. „Mitte enne, kui teie olete siit minema küüditud, iseenesestki mõista!“ hüüdis ta vihaselt, kuna tal ometi naer peale kippus. Pooltõsiselt, poolnaljatades (oli ta ju erutatud omade mõtetega) ta karjus edasi: „Miski ei hakka minusse kinni! Võite teha, mis süda kutsub!“ Nagu varjutaoline Cornelius tundus talle kõigi nende hädade ja raskuste kehastusena, mis ta leidis teel ees. Ta andis endale vaba voli — olid ju tema ergud juba päevade kaupa ülemäära pingutatud — ja pildus talle igasuguseid nimetusi kaela — petis, valelik, vilets kaabakas — ühe sõnaga: talitas harukordselt. Ta mõõnis, tema läinud igasuguseist piiridest üle ja kaotanud enesevalitsuse täiesti — kutsunud kõiki patusanlasi end minema hirmutama — kinnitanud, et tema paneb nad kõik oma pilli järgi tantsima ja nõnda edasi — ähvardades, suurustades. Lihtsalt upsakas ja naeruväärne, tunnustas ta ise. Tema kõrvad löid paljast mälestusest õhetama. Pidi olema kuidagi aru kaotanud... Tüdruk, kes istus meie juures, nokutas mulle ruttu pead, kortsutas kergesti kulmu ja ütles lapseliku pühadusega: „Kuulsin teda,“ Jim naeris ja punastus. Tema peatajaks sai

lõpuks vaikus, surmavaikus, mis ümbritses eemalseisvat ebamäärast kokkulangenud ja üle käsipuu nagu kahekorra vajunud, õudse liikumatuse vallatud kuju. Ta tuli meelemärgusele, jäi äkki vait ja imestas väga iseenda üle. Ta silmitses natuke aega. Ei ainustki liigutust ega häälekõla. „Täpsalt, nagu oleks see mehike sel ajal olnud surnud, kus mina käratsesin,“ ütles Jim. Ta häbenes siis oma tegu sel määral, et läks ruttu tuppa tagasi ja heitis sõnalausumata matile. Ometi oli sel tõrelemisel nähtavasti oma hea mõju, sest ülejäänud õõ magas ta rahulikult nagu laps. Polnud juba nädalate kaupa nõnda maganud. „Aga mina ei maganud,“ ütles tüdruk vahele, teine küünarnukk laual ja pale käele toetunud. „Mina valvasin.“ Tema suured silmad välkusid, keereldes pisut, ja siis kiindus ta nendega ainiti minu näkku.“

KOLMEKÜMNEESIMENE PEATÜKK.

„VÕITE isegi kujutella, millise huviga mina kuulasin. Kõigil neil üksikasjul pidi olema kakskümmend neli tundi hiljem oma tähendus. Hommikul ei teinud Cornelius öösiste sündmuste kohta vähimatki märkust. „Ma arvan, et tulete minu vaesesse majja jällegi tagasi,“ ta lausus tuseselt, hiilides parajasti samal silmapilgul Jimi juurde, kui see vabastas lootsikut, et sõita üle jõe Doramini kampongi. Jim nokutas ainult pead, ilma et oleks tõstnud silmi. „Teile teeb see nähtavasti nalja,“ lausus teine mõrul toonil. Jim kulutas päeva vana nakhoda juures, jutlustades seal buugiste peameestele võimsa tegevuse vajalikkust, olid nad ju kõik kokku kutsutud suureks nõupidamiseks. Ta tuletas rõõmuga meelde, kui väga sõnakas ja veenev tema oli siis olnud. „Sel korral oskasin neile pisut selgroogu kasvatada, selles pole kahtlust,“ ta ütles. Sherif Ali viimane rõõvkäik oli riivanud juba asunduse servi ja mõned linnanaised olid ära viidud vaenlase postai-

taha. Sherif Ali käsilasi oli päev tagasi nähtud turuplatsil, kus nad olid uhkustades kõndinud oma valgeis mantleis ja kiidelnud oma isanda ja radža sõprusega. Üks neist seisis puu varjus, toetudes püssirauale, ja kutsus rahvast palvele ning patukahetsusele, käskides neid tappa eneste keskel kõik võõrad, kellest mõned on uskmatud ja teised veelgi halvemad — muhamedi usu kätte all saatana lapsed. Räägiti, et paljud radža inimesed, kes seda kuulsid, avaldasid valjult oma heakskiitmist. Hirm lihtsate inimeste keskel oli suur. Jim oli oma päevatööga väga rahul ja läks enne päikese kadu üle jõe tagasi.

„Kuna ta oli saanud buugised vääramatult tegevusele õhutada ja oma hingele võtnud vastutuse ettevõtte õnnestumises, siis oli ta nii ülendatud meeleolus ja süda nii kerge, et püüdis maksku mis maksab Corneliuse vastu olla viisakas. Kuid Cornelius muutus selle tõttu metsikult rõõmsaks ja seda palju suuremal määral, kui et Jim oleks suutnud kuulata tema teeseldud naerukõoksumist ja näha tema väänlemist ning silmade pilgutamist, mille juures ta ise äkki haaras endal lõuast kinni ja kummardus segasel pilgul üle laua. Tüdruk ei näidanud ennast ja Jim tõmbus varakult tagasi. Kui ta tõusis, et soovida head ööd, kargas ka Cornelius jalule, lüües oma tooli ümber, ja kummardas, nagu tahaks ta mõnda pillatud asja üles võtta. Tema „head ööd“ kostis kähisedes laua alt. Jim jahmatas, kui nägi teda tõusvat lõdiseva lõua ja jöllitavate, tobedalt hirmunud silmadega. Cornelius haaras lauaservast kinni. „Mis on? Olete haige?“ küsis Jim. „Jah, jah, jah. Rasked valud kõhus,“ ütleb ta. Ja Jim arvab, et see oli tõsi. Kui nõnda, siis tõendas see, et tema polnud oma kavatsetud teo vastu veel küllalt ükskõikseks muutunud, millise nähu suhtes peab andma talle täieliku tunnustuse.

„Olgu kuis on, aga Jimi und segas nägemus

vasetaolisest taevast, mille all kõmas tugev hää, hüüdes talle: „Ärgake! Ärgake!“ ja seda nii valjusti, et oma meeleheitlikust otsusest hoolimata, edasi magada, ärkas ta ometi tõepoolest. Punase, praksuva leegi helk keset õhku torkas talle silma. Paksu musta suitsu pilved keerlesid mingi viirastuse, ebamaise olevuse pea ümber, kes oli üleni valges, nagu karm, kurnatud, kohkunud. Silmapilgu järele tundis ta tüdruku, kes hoidis väljasirutatud käes tõrvalonti ja korras pealekäival, tungival, ühesugusel toonil: „Tõuske üles! Tõuske üles! Tõuske üles!“

„Äkki ta kargas jalule ja kohe pistis tüdruk talle pihku revolvi, mis rippus harilikult naela otsas ja oli sel juhul laetud. Ta võttis selle vaikides ja jahmatunult, pilutades silmi heleda valguse pärast. Jimi huvitas, mis ta võiks tüdruku heaks teha.

„See küsis ruttu ja tasa: „Kas võite sellega neljale mehele vastu astuda?“ Jim naeris seda jututades, sest tal tuli meelde tema tollekordne viisakas valmisolek. Näis, et ta oli selle poolest olnud üpris helde. „Kindlasti — muidugi — kindlasti — käsutage.“ Ta polnud veel õieti ärkvelgi, teadis ainult, et oli tüdruku vastu neis haruldasis tingimuses väga viisakas ning kõhklematult ustav ja vastutulelik. Tüdruk lahkus toast ja Jim läks talle järele; koridoris heidutasid nad kedagi vana eite, kes hoolitses juhusliku keetmise eest majas, kuigi ta oli juba sedavõrt nõder, et suutis vaevalt taibata inimeste keelt. See tõusis üles ja tuigerdas neile järele, pomisedes oma hambutu suuga. Purjeriidest rippuv lamamisase, mis kuulus Corneliusele, löi rõdul kergelt kõikumale, kui Jim puutus teda küünarnukiga. Ta oli tühi.

„Patusani kaubamaja nagu kõik teisedki Steini Kaubandusühingu äriasutised, koosnes alguses neljast ehitisest. Kaks neist esitasid veel ainult teivaste, murdunud bambuse ja mädanud õlgkatuse hunnikut,

mille nurkadel kummardusid nukralt kõvad puupostid: pealaduruum oli siiski alles ülal ja seisis elumaja vastas. See oli pikergune mudast ja savist ehitatud onn: ühes otsas oli tal tugevaist plankudest suur uks, mis polnud tänini veel hingedelt maha langenud, ja ühel küljel oli seina sees neljanurgeline avaus, midagi akna taolist, kolm põikpuud varjuks ees. Enne trepist allaastumist vaatas tüdruk üle õla tagasi ja lausus ruttu: „Teie magades pidi teile kallale tungitama.“ Jim ütles mulle, et teda vallanud pettumus. See oli ju vana lugu. Ta oli neist tema elu kallale kippumisist juba tüdinenud. Neist häireist oli tal juba villand. See oli talle läila. Ta kinnitas, tema saanud tüdruku peale pettuse pärast vihaseks. Jim oli ju tüdruku järele läinud arvamises, et see vajab tema abi, ja nüüd tahtis ta peaaegu kannapealt ümber keerata ja pahaselts tagasi minna. „Mõistate,“ seletas ta, „ma polnud sel ajal terved nädalad enam ma ise.“ „Oh ei! Te olite seda siiski,“ pidin ma tahes või tahtmata vastu rääkima.

„Kuid tüdruk läks ruttu edasi ja Jim järgnes talle hoovi. Seda piirav aed oli juba ammugi maha langenud; naabrite pühvlid astusid hommikuti aeglaselt läbi aukude nohisedes sisse, isegi metsapadrik tungis juba siia. Jim ja tüdruk peatusid lopsakas rohus. Neid ümbritsev valgus muutis kõik kaugema pilkaseks pimeduseks, ainult nende peade kohal helkis tähtede rikkalik sära. Jim ütles mulle, see olnud ilus õõ — üsna jahe ja tuuleõhuga jõe poolt. Näib, et ta märkas ka selle sõbralikku ilu. Peab meeles pidama, et see, mis ma praegu jutustan, on armulugu. Nõiduslik õõ tundus neile vastu hingavat lembet hellust. Tõrvalondi leek lehvis ajuti praksudes nagu lipp ja üürikeseks oli see ainuke häälekõla. „Nemad ootavad laduruumis,“ sosistas tüdruk; nad ootavad märguannet.“ „Kes peab seda andma?“ küsis Jim. Tüdruk kõigutas tõrvalonti, mis löi sädemeid pildudes leegit-

sema. „Ainult teie magasite nii rahutult,“ jätkas tüdruk tasakesi. „Mina valvasin ka teie und.“ „Teie!“ hüüdis Jim sirutades oma kaela, et neiu otsa vaadata. „Teie arvate, et ma valvasin ainult sel ööl!“ ütles tüdruk teatud meeleheitliku vihaga.

„Jim ütleb, temal olnud tundmus, nagu oleks ta saanud hoobi rindu. Ta hingeldas ja tundis, et tema on olnud kuidagi kole jõhker, ja nüüd valdas teda kahetsus; ta oli liigutatud, õnnelik ja ülevas meeleolus. Lubage veelkord enestele meelde tuletada, et see on armulugu; seda võite näha tema rumalusestki, mitte vastikust rumalusest, vaid nende sündmuste ülevast rumalusest, nende eneste seismisest tuletungla helgil, nagu oleksid nad siia ilmunud peidetud mõrtsukaile vaimuvalgust jagama. Kui Sherif Ali saadikuil oleks olnud pisutki julgust — tähendas Jim —, siis oleks just praegu olnud õige silmapilk mulle kallale kargamiseks. Tema süda peksis — mitte hirmu pärast —, vaid talle näis, nagu kahiseks rohi, ja ta astus järsku valgusringist välja. Midagi tumedat, ebamäära vilksatas nägemispiirist minema. Ta hüüdis valju häälega: „Cornelius! Cornelius!“ Järgnes sügav vaikus: Jimi hääl ei näinud ulatuvat kahekümne jala kaugusele. Tüdruk ilmus jällegi tema kõrvale. „Põgenege!“ ütles ta. Vana naine tuli nende juurde; tema murdunud kaju hõljus väikeste, vigaste hüpetega valgusringi serval; nad kuulsid tema pominat ja kerget, oigavat ohet. „Põgenege!“ kordas tüdruk ärritatult. „Nemad on nüüd hirmunud — see valgus — hääled. Nad teavad, et olete valvel — nad teavad, et olete suur, tugev, kartmatu. . .“ „Kui olen tõesti seda,“ algas Jim, kuid tüdruk rääkis ruttu vahele: „Jah, täna öösel! Aga mis sünnib homme öösel? Järgmisel ööl? Pärast seda — kõigil, paljudel öil? Suudan mina alati valvata? Nuuksuv hingeldus ütles Jimile rohkem, kui suutsid seda räägitud sõnad.

„Jim ütles, tema pole kunagi end tundnud nii

väikesena ja jõuetuna — ja mis on mul kasu oma julgusest? mõtles ta. Ta tundis end nii abituna, et isegi põgenemisel polnud mingit mõtet ja kuigi tüdruk ei jätnud palavikulise tungivusega sosistamast: „Minge Doramini juurde, minge Doramini juurde!“ mõistis ta ometi, et temal pole seal mingit kaitset selle üksilduse eest, mis tegi kõik hädaohud sajakordseks, et kaitse selle eest on ainult — selles tüdrukus. „Ma mõtlesin,“ ütles Jim minule, „et kui lahkun temast, siis on kõigel nii või teisiti lõpp.“ Ja kuna nad ei võinud igaveseks siia seisma jääda, siis otsustas ta laduruumi minna vaatama. Ta ei keelanud tüdrukul temale järele tulemast, nagu oleksid nad juba lahutamatu ühendatud. „Ma ei karda, ega?“ kiskus ta läbi hammaste. Tüdruk hoidis teda käsivarrest. „Oodake, kuni kuulete mu häält,“ ütles ta ja jooksis tuletunglaga ümber nurga. Jim jäi üksi pimedusse, silmad vastu ust: teiselt poolt ei kostnud vähimatki häälekõla, hingamistki mitte. Vanaeit laskis kuski tema selja taga kuulda oma õudset oigamist. Siis märkas Jim kõrget, peaaegu kiljuvat hüüdu tüdruku suust: „Nüüd! Lükake!“ Ta tõukas tugevasti; uks avanes kriiksudes ja ragisedes ning näitas tema suureks imestuseks madalat koopataolist sisemust, mida valgustas tume, värisev helk. Suitsutomu keerles alla tühjale võrekastile, mis seisis keset põrandat; närude ja õlgede lade näis tahtvat lendu tõusta, kuid sai end ainult pisut liigutada tõmbetuules. Tüdruk oli tuletungla aknaaugu põikpuie vahelt sisse pistnud. Jim nägi tema ümmarikku paljast käsivart väljasirutatuna ja kangena tuletungalt hoidmas, nagu mõni raudkang. Keeglitaoline vanade mattide hunnik tõusis kuski kaugemas nurgas peaaegu laeni ja see oli kõik.

„Jim seletas, et tema oli seda nähes kibedasti pettunud. Tema julgust oli nii paljude hoiatustega kiusatud ja teda oli nädalate kaupa ümbritsetud nii paljude hädaohu ähvardustega, et tema vajas lõpuks

ometi midagi tõelist, midagi kehalikku, mida võiks kohata. „See oleks vähemalt paariks tunnikski õhku puhastanud, kui mõistate, mis ma mõtlen,“ ütles ta mulle. „Issand! Ma olin päevade kaupa elanud, kivi rinnal. Nüüd lõpuks ometi ta arvas, et saab midagi kätte ja — mitte midagi! Ei jälgegi, ei märkigi kellestki. Ukse avanedes oli ta tõstnud oma sõjariista, kuid nüüd langes ta käsi alla. „Tulistage! Kaitske end!“ karjus tüdruk väljast hirmunult. Tema, kes oli pimeduses, käsi kuni õlani läbi väikese augu sees, ei võinud näha, mis seal sündis, ja ta ei julgenud ka kätt tagasi tõmmata, et ümber nurga värvale joosta. „Siin pole kedagi!“ hüüdis Jim valjusti põlglikult, kuid tema aje pursata vihaselt naerma suri ilma vähimagi kõlata; just ümber pöördudes märkas ta, et tema vahetab pilkusi silmapaariga, mis mattide hunnikus. Ta nägi mingit üürikest valget helki. „Tule välja!“ karjus Jim tulises vihas pisut kaheldes ja mustanäoline pea, pea ilma kehata, tõusis prügihunnikust, imelikult eraldatud pea, mis jõllitas talle kindlal pilgul vastu. Järgmisel hetkel liikus kogu matimägi ja vaigse urinaga tuli ruttu terve mehekogu nähtavale ning kargas Jimi poole. Mehe taga seisvad matid hüppasid ja lendasid, mehe parem käsi tõusis kõverdatud küünarnukiga, peost ulatus esile krissi tume tera, pisut kõrgemal kui tema pea. Niute ümber mässitud riie paistis säravalt valgena pronksnaha kõrval; tema paljas ihu läikis, nagu oleks ta märg.

„Seda kõike pani Jim tähele. Ta ütles mulle, tema tundnud kirjeldamatut kergendust ja joovastavat tasumishimu. Ta hoidus laskmisest täie teadmiseega. Ta hoidus laskmisest üks kümnendik sekundit, mille jooksul inimene võib teha kolm sammu — mõtlematult pikk aeg. Ta hoidus laskmisest, et võida lõbuga endale öelda: „See on surnud mees!“ Ta oli endas ja oma võimises täiesti kindel. Ta laskis teda läheneda, sest sel polnud tähendust. Igatahes surnud mees. Ta mär-

kas laialipuhutud ninasõõrmeid, pāranisilmi, nāo pin- gutatud, ahnet vaikust ja siis andis ta tuld.

„Pauk oli kinnises ruumis kõrvulukustav. Ta astus sammu tagasi. Ta nägi mehe oma pea selga löövat, käed ettepoole viskavat ja krissi maha pillavat. Pärast tegi ta kindlaks, ta oli temale lasknud otse suhu, pisut alt ülespool, nii et kuul tuli ülalt kuklast välja. Mees löi järsu hooga pisut ettepoole, tema nägu kiskus moonutavalt kokku, käed kobavalt laiali, nagu oleks ta äkki pimedaks jäänud, ning nõnda langes ta hirmsa hooga kummuli maha, just Jimi paljaste varvaste ette. Jim ütles, et tema silmist ei möödunud väiksemgi pisi- asi. Ta tundis enda rahulikuna, vaigistatuna, ilma vihata, mõnusana, nagu oleks selle mehe surm lepitanud kõik. Ruum hakkas tuletungla nõgist suitsu täis saama, milles leek põles vaiksena, veripunasena ja vilkumiseta. Jim astus otsustavalt üle laiba sisse ja sihtis revolvriga teise palja kuju pihta, mis paistis ebamääraselt ruumi teises otsas. Kui ta oli valmis triklist tõmbama, heitis mees oma lühikese raske oda eemale ja tõmbus kõverasse oma istmikule, selg vastu seinat ja kokkupandud käed jalge vahel. „Tahate elada?“ ütles Jim. See ei teinud häält. „Kui palju on teid veel?“ küsis Jim uuesti. „Kaks veel, tuan,“ ütles mees üsna pehmelt, vahtides suurte, võlutud silmadega revolvrile suhu. Nõnda siis roniski kaks teist meest mattide alt välja, hoides oma tühjad käed silmatorkavalt ettepoole.

KOLMEKÜMNETEINE PEATÜKK.

„JIM valis endale kohase seisupaiga ja ajas nad karjasena ühes summas läbi ukse välja: kogu aja püsis tõrvalont väikeses käes püsti, ilma et see oleks värisemagi lõõnud. Kolm meest kuulasid sõna, olles täiesti tummad ja liikudes automaatselt. Jim seadis

nad ritta. „Käe alt kinni!“ käsutas ta. Nad tegid seda. „Esimene, kes vabastab oma käe või pöörab pead, on surnud,“ ütles ta. „Marss!“ Nad hakkasid kangel, ühisel sammul astuma; Jim järgnes neile; tüdruk, kes käis kõrval, seljas pikk valge rüüd, mustad juuksed kuni vööni, kandis tuletungalt. Sirgena ja hõljuvana näis ta liikuvat, ilma et puutuks maapinda; ainukeseks kõlaks oli siidpehme pika rohu sihin ja sahin. „Paigal!“ hüüdis Jim.

„Jõekallas oli järsk, alt tõusis suur jahedus, valgus langes tasasele ja tumedale veeservale, mis seisis ilma vähimagi virvenduseta; paremal ja pahemal pool sulasid majade kujud teravalt joonestatud katuseharjade all ühiseks hulgaks kokku. „Viige minu tervitused Sherif Alile, kuni ma tulen ise,“ ütles Jim. Mitte ükski kolmest ei liigutanud oma pead. „Hüpake!“ kärgatas Jim. Kolmest laksatusest sai üks ja vesi pritsis üles, mustad pead ilmusid kramplikult veepinnale ja kadusid; kuid tugev puhkumine ja veesolin kestis edasi, muutudes nõrgemaks, sest nemad ujusid hoolega vee all, kartes lahkumiseks laskmist. Jim pöördus tüdruku poole, kes oli olnud tähelepanelikuks vaatlejaks. Tema süda näis äkki rinna tarvis liig suureks paisuvat ja kurgus lämmatavat. See tegi ta vististi nii kauaks tummaks ja neiu, kes vastas tema pilgule, viskas põleva tuletungla käega tugevasti hoogu võttes jõkke. Punakas tulehelk tegi pika lennu läbi pimedas öö ja langes kurja sisinaga vette ning vaikne, pehme tähtede valgus voolas takistamatult nende peale alla.

„Jim ei öelnud mulle, millised olid ta esimesed sõnad, kui ta sai oma kõnelemisvõime uuesti tagasi. Ma ei usu, et ta oleks võinud olla väga jutukas. Maailm oli vaikne, õõhingus ümbritses neid; see oli üks neist öist, mis näib olevat selleks loodud, et varjata õrnust, sest on ju silmapilgud, kus meie hinged vabanevad nagu oma tumedast kestast ja hõõguvad ime-

lises tundlikkuses, mis muudab mõned vaikimised arusaadavamaks, kui on seda sõnad. Tüdruku suhtes ütles mulle Jim: „Tema langes pisut kokku. Erutus — mõistate. Reaktsioon. Ta pidi olema pagana väsinud — ja muud selletaolist. Ja — ja — pagan võtku — pealegi, mina meeldisin talle, saate isegi aru . . . mina ka . . . ei teadnud, muidugi . . . see ei tulnud mulle kunagi pähe . . .“

„Siin tõusis ta püsti ja hakkas ärritatult kõndima. „Mina — mina armastan teda südamest. Enam, kui mõistan seda öelda. Muidugi, seda ei saa öelda. Oma tegudele vaatate kohe teise pilguga, niipea kui taipate, niipea kui teid pannakse igapäev uuesti taipama, et teie olemasolu on vajalik — mõistate, hädavajalik — kellelegi teisele. Mina olin sunnitud seda tundma. Imeline! Kuid katsu ainult mõelda, mis on tema elu tänini olnud. See on liig harukordselt kole! Eks ole! Ja nõnda leidsin ta siit — just nagu oleksin välja läinud uitama ja tabanud kellegi uppumas kuski üksiku pimedas paigas. Issand! Ei või ju silmapilkugi kaotada. Noh, ka selles peitub usaldus . . . Ja mina arvan, et olen sellega võrdne . . .“

„Pean siinkohal tähendama, et tüdruk jättis meid mõni aeg tagasi omapead. Jim lõi vastu rindu. „Jah! Mina tunnen seda, kuid ma usun, et olen võrdne kogu oma õnnega!“ Temal oli anne kõiges, mis temaga sündis, leida erilist tähendust. Samuti vaatas ta ka oma armuloole; see oli idülliline, pisut pühalik, kuid ka tõepärane, sest tema usul oli nooruse kõigutamatu tõsidus. Mõni aeg hiljem, ühel teisel juhul, ta ütles mulle: „Ma olen ainult kaks aastat siin olnud ja nüüd, ausõna, ei suuda ma enam mõista, kuidas võisin ma kuski mujal elada. Paljas mõtegi välisilmale ajab mulle juba hirmuvärinad ihule, sest, mõistate ju,“ jätkas ta mahalöödud silmil, vaadeldes oma kinga tegevust, mis katsus kuivanud mudatükki puruks sõtkuda (meie lon-

kisime jõekaldal) — „sest mina pole veel unustanud, miks tulin ma siia. Veel mitte!“

„Mina hoidusin talle otsa vaatamast, kuid ma arvan, et kuulsin lühidat ohkamist; me vaikusime üri-keseks. „Minu hingeõnnistuse ja südametunnistuse nimel,“ algas ta jällegi, „kui midagi sellist võidaks unustada, siis, arvan ma, võiksin ka mina ta oma hingelt heita. Küsige ükskõik kellelt siin“ . . . tema hääl muutus. „Kas pole see imelik,“ jätkas ta vaikselt, peaaegu nukralt, „et kõiki neid inimesi, kõiki neid, kes oleksid valmis minu heaks kõik tegema, ei saa kunagi panna mõistma? Mitte kunagi! Kui te mind ei peaks uskuma, siis ei saa ma neid inimesi tunnista-jaiks kutsuda. See tundub kuidagi karmina. Ma olen rumal, eks ole? Mida ma veel peaksin vajama? Kui te neilt küsite, kes on vahva — kes tõepärane — kes õiglane — kes on see, kelle kätte nad usaldavad oma elu? — siis ütleksid nad: tuan Jim. Ja ometi ei suuda nad mõista reaalselt tõde . . .“

„Seda ütles ta mulle meie koosviibimise viimsel päeval. Ma ei vastanud musta ega valget: tundsin, ta tahab veel rohkem öelda ja ometi ei pääsenud ta asja juurele lähemale. Päike, mille koondatud kuumus pisendab Maakera alaliiklevaks tolmpõrmukeseks, oli langenud metsa taha ja opaalse taeva hajunud valgus näis heitvat varjutule ja helgitule maailmale rahuliku ja mõtliku suuruse ilme. Ma ei tea, miks ma Jimi kuulates nii selgesti pidin märkima jõe ja õhu samm-sammulise tumenemise, õõ aeglase, kuid paratamatu teotsemise, langedes vaikselt kõigile nähtavaile vormi-tele, kustutades piirjooned, mattes kujud ikka sügava- male ja sügavamale nagu vahetpidamata sadeneva ja tabamatu musta tolmu alla.

„Issand!“ algas ta järsku, „on päevi, kus inimene on liig rumal kõigeiks; ainult seda tean, et teile võin kõik öelda, nagu süda kutsub. Ma räägin, nagu oleksin sellega juba valmis — selle neetud asjaga, mis

istub mul kuklas . . . Unustatud . . . Tõmmatagu mind või võllasse, kui ma tean! Ma võin sellest rahulikult mõelda. Lõpuks, mis see on tõestanud? Ei midagi! Arvan, teie ei mõtle nõnda . . .“

„Ma ümisesin vasturääkivalt.

„Ükskõik,“ ta ütles. „Ma olen rahuldatud . . . peaaegu. Mul tarvitseb ainult esimesele vastutulijale näkku vaadata, et eneseusaldust tagasi võita. Nendele pole võimalik arusaadavaks teha, mis sünnib minu sise- mused. Mis sellest? Olgu! Ma pole ju nii halvasti talitanud.“

„Mitte nii halvasti,“ ütlesin mina.

„Aga ometi ei tahaks te mind omal laevalgi näha — mis?“

„Pagan võtku teid!“ hüüdsin mina. „Lõpetage.“

„Ahaa! Näete,“ hüüdis ta lihtsalt minu üle rõõ- mutsedes. „Ainult,“ jätkas ta, „katsuge sellest siin kellelegi rääkida. Nad peaksid teid lolliks, valelikuks, või millekski veel halvemaks. Ja nõnda suudan seda taluda. Mina olen nende heaks paar asja teinud, aga nemad on minu heaks seda teinud.“

„Kallis poiss,“ hüüdsin mina, „teie jääte neile alati seletamatuks saladuseks.“ Selle peale me vaikusime.

„Saladuseks,“ kordas tema enne silmade tõstmist. „Noh, siis laske mind alatiseks siia jääda.“

„Pärast päikeseloojakut näis pimedus meile ligi tungivat, lisandudes iga kerge tuulepuhanguga. Elav- aiaga piiratud jalgteel nägin seismas Tamb' Itami kõhna, valvsat ja nagu ühejalgset kuju; ja üle hämara platsi seletas minu silm katusepostide varjul midagi valget, mis liikus edasi-tagasi. Niipea kui Jim, Tamb' Itam tema kannul, oli andunud oma õhtusele ringkäigule, läksin mina üksinda koju, kus tüdruk pidas mind kohe ootamatult kinni, nagu oleks ta seda juhust juba am- mugugi varitsenud.

„Raske on öelda, mida ta just tahtis minult välja pigistada. Arvatavasti oli see midagi sootuks lihtsat

— kõige lihtsam võimatus maailmas, nagu näiteks pilve vormi täppis kirjeldus. Tema vajas kinnitust, tõendust, seletust, tőotust — ma ei tea, kuis seda nimetada: sel pole nime. Katuseviilu all oli pime ja ma ei näinud muud, kui aga tődruku valge rüü lehvivaid jooni, tema nāo väikest, kahvatut ovaali ühes välgatavate valgete hammastega ja minu poole pōōratud suuri, tumedaid silmarōōngaid, milles tundus justkui kerge virvendus, nagu võiksite seda mārōōgata ilmatu sūōōgava kaevu vee-pinnal, kuhu heidate oma pilgu. Mis see liigub seal? kūsitate endalt. On see mõni pime peletis või maailma kadunud helk? Mul kerkis āōōki mõte — āōōge naerge — et kuna kõik asjad on ilmas ebasarnased, siis see tődruk oma lapselikus teadmatuses on arusaamatum kui sfinks, kes esitas mōōōdaminejaile lapsikud mōōōstajised. Tema toodi enne Patusani, kui ta oli avanud oma silmad. Tema oli siin ūōōles kasvanud; tema polnud midagi nāōōnud, polnud midagi tundma õppinud, tal polnud millestki aimu. Kūōōsin endalt, kas ta ūōōldse uskus, et maailmas on midagi muud olemas. Millised ettekujutused olid tal välisilmast, see on mulle arusaamatu: tema ei tundnud sellest muud kui aga petetud naist ja õōōdset veiderdajat. Ka tema armastaja tuli sealt, olles ehitud vōōōitmatute ahvatlustega, aga mis sūōōnniks siis, kui ta pōōōrduks jālōōlegi sinna arusaamatusse maailma, mis nõuab harilikult oma tagasi? Tődruku ema oli teda selle eest surisāōōngil pisarsilmil hoiatanud...

„Tődruk haaras mul kōōōvasti käsivarrest kinni, aga niipea kui mina peatusin, vabastas ta kāēe kohe. Ta oli julge ja pelglik. Tema ei kartnud midagi, kuid teda takistas sūōōgav kindlusetus ja āōōōrmine vōōōrapārāsus — vahva isik, kes kobab pimeduses. Mina kuulusin sinna tundmatusse, mis vōōōib Jimi iga silmapilk kui oma tagasi nõuda. Mina tundsin selle tundmatu loomust ja eesmārōōki; mina olin āōōhvardava saladuse usaldusmees; olin vōōōib-olla relvastatud tema vōōōimuga! Arvan, tema oletas, et mina vōōōin ainsa sōōōnaga Jimi

tema kāēe vahelt āōōra nāōōpata; mina olen kindlasti veendunud, et kogu meie pika kōōōneluse vāōōltusel kannatas ta kōōōige raskemaid hirmuilinguid, kannatas tōōōelikku ja talumatut piina, mis oleks vōōōinud teda isegi ajada minu tapmist kavatsema, kui tema hinge āōōgedus oleks olnud vōōōrdne tekkinud vapustava seisukorraga. See on minu mulje ja see on kōōōik, mis ma vōōōin teile teatavaks teha: kogu asi hāmardus ainult pikkamisi minule ja kord-korralt ikka selgemaks saades masendas ta mu aeglase, uskmatu hāmastusega. Ta pani mind ennast uskuma, kuid pole minu huulil sōōōnu, mis vōōōiksid edasi anda tema āōōkilise ja āōōgeda sosina, pehme ja kirgliku hāōōōletooni, jāōōrsu hingetu peatuse ja tema ruttu sirutatud valgete kāēe paluvate liigutuste mōōōju. Nad langesid alla; viirastuslik kuju hōōōljus nagu peenike ja pikk puu tuules, nāōō kahvatu ovaal vāōōjus madalamale; vōōōimata oli eraldada tema nāōōjooni, silmade tumedus oli mōōōõtmatu; kaks laia kāōōist kerkisid nagu lahutatud tiivad ja tema seisis vaikselt, hoides kāēega pead.“

KOLMEKÜMNENKOLMAS PEATÜKK.

„MA olin pōōōraselt liigutatud: tema noorus, tema teadmatumus, tema meeldiv ilu, millel oli metslille lihtne vōōōlu ja vāōōrske õōōrnus, tema tungiv palumine, tema abitus — see kōōōik avaldas minusse mōōōju, mille tugevus oli peaaegu vōōōrdne tema enese mōōōistmatu ja loomuliku hirmuga. Tema kartis, nagu meiegi kōōōik, tundmatut ja tema teadmatumus muutis tundmatu lõpmata suureks. Mina olin talle selle lõpmatuse, iseenda, teie, kogu maailma asemel, mis ei teinud Jimist vāōōljagi ega vajanud teda pōōōrmugi. Mina oleksin valmis olnud vastutama ka kubiseva Maakera ūōōkskōōōksuse eest, kuid mõte, et ka Jim kuulus sellesse salapārāsesse tundmatusse ja et vastutan ma ūōōkskōōōik kui paljude eest, tema eest ei julgeks ma ometi mitte vastutada. See pani mu kōōōhk-lema. Lootusetu piina pomin sulges mu huuled. Al-

gasin kinnitusega, et mina vähemalt pole selleks siia tulnud, et Jimi ära viia.

„Aga milleks ma siis tulin? Peale liigahtust oli ta nüüd vaikne nagu marmorkuju ööpimeduses. Katsusin lühidalt seletada: sõprus, äri; kui mul on üldse mingi soov, siis see, et Jim jääks siia . . . „Nemač kõik lahkuvad meilt,“ lausus neiu tasa. Kurva tarkuse hingus hauast, mida tema vaga truudus ehtis lilledega, näis mööduvat nõrga ohkena . . . Mitte miski ei või Jimi temast lahutada, ütlesin mina.

„See on minu kindel veendumus praegu; see oli mu veendumus ka siis; see oli ainus võimalik järeldus tõsiasjust. See ei muutunud kindlamaks seeläbi, et ta sosistas säärasel toonil, nagu räägiks inimene iseendaga: „Tema vandus seda minule.“ „Nõudsite seda temalt?“ laususin mina.

„Tüdruk astus sammu lähemale. „Ei. Ei iialgi!“ Tüdruk oli teda ainult palunud minna. See olnud tol ööl seal jõekaldal, kui Jim tappis selle mehe — pärast seda, kus tüdruk oli tõrvalondi jõkke visanud, sest Jim oli talle nõnda otsa vaadanud. Valgust oli liig palju ja hädaoht oli seks korraks möödas — üürikeseks ajaks. Jim ütelnud siis, et tema ei jäta neiu t Corneliuse võimusesse. Kuid tema, tüdruk, käinud Jimile peale. Tema tahtis, et Jim oleks lahkunud. Jim öelnud, tema ei või — see olevat võimatu. Jim värisenud seda öeldes. Neiu tundnud tema värinat. . . Pole vaja suurt kujutlusvõimet, et näha seda stseeni, peaaegu kuulda nende sosinat. Tüdruk oli Jimi pärast hirmul. Mina arvan, sel silmapilgul neiu ei näinud noormehes midagi muud, kui ainult saatusest määratud hädaohu ohvrit ja seda hädaohu taipas tüdruk palju paremini kui Jim ise. Kuigi Jim oli palja oma olemasoluga võitnud tüdruku südame, täitnud kõik tema mõtted ja vallanud kõik tema tundmused, ometi alahindas tüdruk Jimi õnnelõulusi. On selge, et tol ajal olid kõik valmis tema väljavaateid alahindama.

Õigust öelda — temal polnudki mingeid väljavaateid. Tean, nõnda arvas Cornelius. Tema pihtis mulle palju sellest, et varjata seda tumedat osa, mis tema mänginud Sherif Ali kurikavalas katses kõrvaldada uskmatus. Isegi Sherif Alil endal, nagu see nüüd näib üsna kindel olevat, polnud valge mehe vastu peale põlguse midagi. Jim pidi tapetama lihtsalt usulisil kaalutlusil, arvan mina. Lihtne vagaduse tegu (ja sellekohaselt ka teenerikas), kuid teisest küljest ilma suurema tähtsusetä. Selle vaate lõpuga oli Cornelius täiesti nõus. „Austatud härra,“ väitles ta vastikult tol ainsal juhul, kus ta oskas mu kätte saada — „austatud härra, kust võisin mina teada? Kes oli tema? Mis võis ta teha, et rahvas teda usuks? Mis mõtles mr. Stein, kui ta saatis sellise poisikese minusuguse vana ametnikuga nõnda suurustavalt rääkima? Mina olin valmis teda kaheksakümne dollari eest päästma. Ainult kaheksakümne dollari eest. Miks see hull ei lahkunud? Pidin ma laskma ka enese kellegi võõra pärast läbi pista?“ Tema roomas vaimus minu ees ja painutas oma keha peaaegu kahekorra kokku, hoides oma käed minu põlvede kohal, nagu tahaks ta iga silmapilk nende ümbert kinni haarata. „Mis on kaheksakümmend dollarit? Tühine summake kaitsetule vanamehele, kelle laostanud kogu elueaks surnud naisaatan.“ Siin hakkas ta nutma. Kuid ma tõttan ette. Ma tabasin Corneliuse sel ööl alles pärast seda, kui olin juba tüdrukuga oma seletused lõpetanud.

„Tema talitas ebaisevalt, kui ta käis Jimile peale, et see temast lahkuks ja jätaks maha kogu selle maa. Jimi hädaoht seisis tüdrukul eel kõige meeles — isegi siis, kui ta ehk tahtis iseend päästa — võib-olla ebatradlikult; kuid pidage silmas hoiatust, mis ta saanud, pidage silmas õpetust, mis ta võis järeldada hiljuti kustunud elu igast silmapilgust, ja ometi keskendusid kõik tema mälestused selles elus. Tüdruk langes Jimi jalge ette — ta ise ütles mulle seda — seal jõekal-

dal, tähtede tagasihoidlikus valguses, mis ei näidanud midagi muud kui aga suuri, vaikseid varjukogusid, ebamääraseid, lahtisi avarusi ja vaikset värinat laial jõel, muutes ta merena piiramatuks. Jim oli tüdruku üles tõstnud. Tema tõstis tüdruku üles ja siis see enam ei võidelnud. Muidugi mitte. Tugevad käed, mehe hääl ja vägevad õlad, kuhu võib toetuda üksik väikene pea. Vajadus — lõpmata vajadus — eel kõige valutava südame, segipaisatud meelte vajadus — nooruse tung — silmapilgu sund. Mis te siis tahate? Sellest saab aru, kui üldse millestki siin ilmas aru saadakse. Ja nõnda siis oligi tüdruk nõus, et ta tõsteti üles ja et teda — hoiti. „Te ju teate — Issand! See on ju tõsiselt mõeldud — ei mingit lollust!“ nagu Jim oli rutuliselt sosistanud piinliku ja erutatud näoga oma maja lävel. Lolluse kohta ei või ma suurt midagi öelda, aga nende südameteloos polnud midagi kergemeelset: nad sattusid kokku kurja elusaatuse tumedas varjus, nagu rüütel ja neitsi, kes kohtavad teineteist trüüdusetõotuseks mõiutud varemeis. Tähtede valgus oli selleks sündmuseks küllalt hea — valgus, mis oli nii nõrk ja kauge, et ei suutnud varjusid muuta kujudeks ja näidata teist jõekallast. Mina vaatasin tol ööl jõele ja just samalt paigalt; see voogas vaikselt ja mustana nagu Styx: järgmisel päeval sõitsin minema, aga ma ei suuda unustada, mis oli see, millest ta tahtis ennast päästa, kui ta palus Jimi õigel ajal põgeneda. Ta ütles mulle, mis see oli, ütles rahulikult — ta oli praegu liiga oma kire võimuses, kui et veel erütuda — ütles hääl, mis sama vaikne, nagu tema pooleldi kustav kujugi pimeduses. Ta ütles mulle: „Ma ei tahtnud nuttes surra.“ Arvasin, et ma ei kuulnud õieti.

„Teie ei tahtnud nuttes surra?“ kordasin tema järele. „Nagu mu ema,“ lisas ta ruttu juurde. Tema valge kuhu piirjooned ei liigahtanudki. „Minu ema nuttis enne surma kibedasti,“ ta seletas. Tajumatu vaikus näis tõusvat meie ümber maapinnalt — märkama-

tult, nagu voogude kerkimine öösel, kustutades tundmuste tuttavad piirivahed. Äkki hakkas mul, nagu kaotaksin keset vett põhja jalge alt, hirm — tundmatute sügavuste hirm. Tüdruk jätkas seletust: viimsel silmapilgul, olles oma emaga üksi, tema pidi lahkuma aseme äärest ja istuma seljaga vastu ust, et Cornelius sisse ei pääseks. See tahtis aga tuppa tulla ja trummeldas mõlema rusikaga uksele, karjudes vahetevahel kähiseval hääl: „Laske mind sisse! Laske mind sisse! Laske mind sisse!“ Kaugemas nurgas vähestel mattidel lamas surija naine, kes juba keeletu ja jõuetu oma käsi tõstma, pöörates ainult oma pead ja nõrga käeliigutusega nagu käskides: „Ei! Ei!“ ning sõnakuulelik tütar, kes surus õlad kogu oma jõuga vastu ust, vaatas seda pealt. „Pisarad voolasid tal silmist — ja siis ta suri,“ lõpetas tüdruk vääramatult üksluisusega, mis enam kui kõik muu, enam kui tema isiku raidkujuline liikumatus, enam kui ükski sõna vaevas minu meeli tumma, paratamatu sündmuse koledusega. Sel oli võim mind mu olemasolu mõistest välja peletada, välja sellest varjualusest, kuhu meie kõik armastame pageda hädahoju hetkil, nagu kilpkonn tõmbub oma koore sisse. Silmapilguks nägin maailma, mis kandis õudse ja sünge korratuse ilmet, kuna aga tõepoolest — tänu meie väsimatule pingutusele — maailm on päikesepaisteline kogu väikesi mõnususi, nagu seda inimene üldse suudab luua. Siiski — see kestis ainult silmapilgu — varsti pugesiin oma endisesse kesta tagasi. Seda peab tegema — eks ole? — kuigi ma näisin kõik oma sõnad olevat kaotanud selles tumedate mõtete segus, mida olin vaadelnud paar sekundit teisel pool piiri. Kuid ka sõnad pöördusid varsti tagasi, sest nemad kuuluvad valguse ja korra varjavesse mõistesse, mis on meie peidupaik. Mul olid nad juba enne tagavarana valmis, kui tüdruk sosistas mahedalt: „Kui seisime seal üksinda, töötas ta vandega, et ei jäta mind kunagi maha. Tema vandus

mulle! . . . „Ja on see siis võimalik, et teie — teiel ei usu teda?“ küsisin mina tõsiselt ja etteheitvalt, olles tõelikult riivatud. Miks ei võinud ta uskuda? Milleks see kindlusetuse iha, see kartusest kinnihoidmine, nagu oleksid kindlusetus ja kartus tema armastuse kaitsevaimud? See oli kole. Ta oleks võinud endale rahu varjupaiga. Ta ehk ei osanud seda — tal puudus selleks osavus. Öö oli korraga meie üle langenud; meie ümbrus oli muutunud pigimustaks, nii et tema oli liikumatult ära hajunud, nagu mõne vaikiva ja kummalise vaimu tabamatu kuju. Ja äkki kuulsin jällegi tema rahulikku sosinat: „Teised mehed on sedasama vandunud.“ See oli nagu mõlgutav seletus mingi mõtte kohta, mis täis nukrust ja õudust. Ja ta lisas veel vaiksemalt juurde: „Minu isa vandus.“ Ta peatus, et kuulmatult hinge tagasi tõmmata. „Ka tema isa . . .“ Need olid asjad, mis ta teadis. Korraga ütlesin mina: „Ah! kuid tema pole selletaoline.“ Sellele ei tahtnud ta nähtavasti vastu vaielda, kuid natukese aja pärast pugus see imelik, vaikne, eksiv sosin uuesti mulle unistavalt kõrva. „Miks on tema teissugune? On ta parem? On ta . . .“ „Minu ausõna,“ rääkisin mina vahele, „mina usun, et on.“ Meie hääled vaibusid salapäraseks. Jimi tööliste onnide vahel (töölisteks olid enamasti Sherifi postiaast pärit vabastatud orjad) hakkas keegi heledalt ja venitavalt laulma. Üle jõe paistis hõõguva pallina suur tuli (Doramini juures, arvan), seistas täiesti eraldatuna öös. „On ta truum?“ lausus tüdruk. „Jah,“ ütlesin mina. „Truum kui ükski teine mees,“ kordasta venitavalt. „Ükski siin,“ vastasin mina, „ei julgeks uneski tema sõnus kahelda — ükski ei sõandaks seda — peale teie.“

„Ma arvan, siin ta tegi mingi liigutuse. „Vahvam,“ jätkas ta muudetud toonil. „Hirm ei aja teda kunagi teist eemale,“ ütlesin ma pisut närvlikult. Laul katkes heledal noodil ja temale järgnes hulk hääli, mis kõnesid kaugel. Kostis ka Jimi hääli. Mind rabas tüd-

ruku vaikus. „Mis on ta teile rääkinud? Tema on ju teile midagi rääkinud?“ ma küsisin. Polnud vastust. „Mis on ta teile rääkinud?“ mangusin mina. „Arvate, et võin seda teile öelda? Kust ma seda tean? Kuis ma seda mõistan?“ hüüdis ta lõpuks. Kostis mingi liigutus. Ma arvan, ta ringutas oma käsi. „On miski, mida ta ei suuda kunagi unustada.“

„Seda parem teile,“ ma ütlesin süngelt. „Mis see on? Mis see on?“ Ta sisendas oma mangumisse haruldaselt härdana kostva palve tooni. „Tema ütleb, ta olevat kartnud. Kuis võin ma seda uskuda? Olen ma mõni hull naine, et seda uskuda? Teie kõik mäletate midagi! Teie kõik pöördute selle juurde tagasi. Mis see on? Teie ütlete mulle! Mis asi see on? On ta elus? — on ta surnud? Ma vihkan teda. Ta on julm. On tal nägu ja hääli — sel hädal? Võib ta teda näha — kuulda? Unes ehk, kui ta ei näe mind — ja siis tõusta ning — minna. Ah! Ma ei anna talle seda kunagi andeks. Minu ema andestas — kuid mina — ei kunagi!“ On see mõni märk — kutse?“

„See oli imeline. Ta kahtlustas isegi Jimi und ja näis arvavat, et mina võin temale öelda miks! Samuti ehk vilets surelik, kelle võlunud mõni ilmutus, katsub teiselt vaimult välja manguda kohutava saladuse selle jõu kohta, millega sealtilm hoiab kehatu eksinud hinge oma võimuses maiste kirgede keskel. Pind, millel ma seisin, näis sulavat mu jalge alt. Ja ometi oli see nii lihtne. Aga kui kunagi vaimud, keda kutsuvad välja meie hirm ja rahutus, peaksid vastastikku oma püüvuse kohta meietaoliste võimetute vaimudevalitsejate ees tõendust andma, siis olen mina — mina ükski meie lihasviibijate keskel — värisenud lootusetus õuduses sellise ülesande ees. Mõni märk, kutse! Kui kujurikas oli tema väljendis oma teadmatuses! Mõned ainsad sõnad! Kuis teadis ta neidki ja kuis sai ta nad hääldatud, seda ei suuda ma kujutella. Oma inspiratsiooni leiavad naised silmapilgu surve, mis

tundub meile üsna hirmsana või tühisena. Juba avastusest, et tal on üldse hääl olemas, oli küllalt hirmuvärinaks südames. Oleks jalaga tõugatud kivi valu pärast karjuma hakanud, siis poleks seegi olnud suurem ja haletsusväärsem ime. Need mõned eksivad toonid pimeduses muutsid nende tumedusse maetud elud minu silmis traagiliseks suuruseks. Tüdrukule oli võimatu midagi arusaadavaks teha. Ma vihastusin salajas oma jõuetuse üle. Ja ka Jim — vaene mehike! Kes vajab teda? Kes mäletas teda? Tal oli, mis ta vajab. Tema olemasolugi oli ehk sel ajal juba ununenud. Nad olid oma saatusest võitu saanud. Nad olid traagilised.

„Tüdruku liikumatus minu ees oli selgesti ootav ja minu kohuseks oli rääkida oma venna heaks unustatud varjude riigist. Ma olin sügavasti liigutatud oma vastutusest ja tema hädest. Oleksin kõik andnud võime eest, et vaigistada tema habrast hinge, mis piinas iseend oma võitmatu teadmatusega, nagu peksab väike lind end vastu julmi puuritrate. Pole midagi kergem, kui öelda: „Ärge kartke!“ Pole ka miski raskem. Küsin: kuis võib surmata hirmu? Kuidas tabate kuuliga viirastuse südant, kuis tema viirastuslikku pead või kuis võtate tema viirastuslikust kõrist kinni? See on üritus, kuhu tormate ainult unes ja olete rõõmus, et pääsete märgade juustega ning iga liige värisevana. See kuul pole veel valatud, see tera veel taotud, see mees veel sünnitatud; isegi tiivustatud tõesõnad langevad maha nagu tükk tina. Sellises meeleehtlikus võitluses vajate nõiutud ja mürgitatud noolt, mis kastetud nii peenesse valesse, et vaevalt leidubki maa peal. Üritus unenäo tarvis, mu härrad!

„Algasin oma lausumist raske südamega, aga ka nagu teatud tumeda vihaga. Äkki tõusis Jimi hääl karmil toonil, kandudes üle hoovi ja tõeldes kellegi tumma eksija hooletust jõe ääres. Mitte midagi — ütlesin ma arusaadava pominaga — mitte midagi pole selles tundmatus ilmas olemas, mis ihkaks nii väga te-

malt ta õnne röövida, nagu tema seda usub, — ei elavat ega surnut, ei mingit nägu, häält ega võimu, mis võiks kiskuda Jimi tema kõrvalt. Ma tõmbasin hinge tagasi ja tema sosistas pehmelt: „Tema ütles samuti.“ „Tema rääkis teile tõtt,“ ütlesin mina. „Mitte midagi,“ ohkas tema ja pöördus siis järsku minu poole vaevalt kuuldava suurema häälerõhuga: „Miks tulite teie sealt väljast meie juurde? Tema räägib teist liig sagedasti. Teie ajate mulle hirmu peale. Kas — kas vajate teda?“ Midagi salajase ägeduse taolist oli roomanud meie kiirresse sobinasse. „Mina ei tule enam kunagi tagasi,“ ütlesin mina kibedalt. „Ja mina ei vaja teda. Keegi ei vaja teda.“ „Ei keegi,“ kordas tema kahtlevalt. „Ei keegi,“ kinnitasin mina, tundes end haaratuna imeelikust erutusest. „Teie peate teda tugevaks, targaks, julgeks, suureks — miks ei või te siis pidada teda ka truuks? Mina lähen homme minema — ja sellega on lõpp. Teid ei tülita enam ükski hääl sealt väljast. See maailm, mida teie ei tunne, on liiga suur selleks, et tunda Jimi järgi puudust. Te ju mõistate? Liiga suur! Tema süda on teie käes. Seda peate tundma. Seda peate teadma.“ „Jah, seda ma tean!“ hingas ta kangeit ja vaikselt, nagu oleks võinud seda sosistada mõni raidkuju.

„Tundsini, et ma pole saavutanud midagi. Ja mida tahtsin ma saavutada? Selles pole ma praegu kindel. Sel silmapilgul oli mul kihutajaks mingisugune seletamatu agarus, nagu seisaksin mõne suure ja hädavajaliku ülesande ees — see oli silmapilgu mõju minu mõistusesse ja tundmustesse. Meie kõigi elus leiduvad sellised silmapilgud, sellised mõjud, mis tulevad väljastpoolt, olles võitmatud ja arusaamatud — nagu oleneksid nad planeetide salapärasest seisundist. Tüdruk omas, nagu ma seda talle seletasin, Jimi südame. Temal oli see ja kõik muu — ainult kui ta suutis seda uskuda. Minul oli ainult vaja temale öelda, et kogu maailmas polnud kedagi, kes oleks vajanud Jimi südant, vaimu

või kätt. See oli igapäevane saatus, kuid ometi tundus see koledana ükskõik kelle suhtes. Tüdruk kuuldas sõnalausemata ja tema vaikus oli kui võitmatu uskmatus protest. Mis oli tal tegemist selle metsadeta guse maailmaga? küsisin temalt. Kogu sellelt hulgalt inimesilt, kes asusid selles avaras tundmatus maailmas — kinnitasin mina — ei tule kogu tema eluajal Jimile ainustki kutset ega märki. Mitte kunagi. Ma lasksin end kaasa kiskuda. Ei kunagi! Mitte kunagi! Imestusega mäletan teatud põikpealist metsikust, mida avaldasin. Mul oli illusioon, nagu oleksin lõpuks ometi viirastusel kõrist kinni saanud. Tõepoolest ongi kogu see sündmus minusse jätnud üksikasjalise ja hämmastava unemulje. Miks pidi ta kartma? Ta ju teadis, et Jim on tugev, truu, tark, julge. Ta oli kõike seda. Kindlasti. Ta oli rohkemgi. Ta oli suur — võitmatu — ja maailm ei vajanud teda, oli ta unustanud, poleks teda tundnudki.

„Ma peatusin; vaikus Patusani üle oli sügav ja sõudmisel mõlaga vastu küna külge löömisest tekkinud nõrk, kuiv häälekõla kuski keset jõge näis selle vaikuse muutvat lõpmatuks. „Miks?“ lausus tüdruk. Tundsin selletaolist viha, nagu valdab sind kanges kakluses. Viirastus kippus mu haarangust pääsema. „Miks?“ kordas tüdruk valjumalt; „ütelge mulle!“ Ja kui mina vaikisin nõutult, lõi ta jalaga vastu põrandat nagu helitatud laps. „Miks? Rääkige.“ „Teie tahate teada?“ ma küsisin tulises vihas. „Jah!“ karjus tema. „Sellepärast, et tema pole küllalt hea,“ ütlesin ma jõhkralt. Silmapilkse vaikimise ajal panin tähele, et tuli lõi teisel kaldal uuesti leegitsema laiendades oma helgiringi, nagu suureneks järsku imestuv silm, ja tõmbus siis äkki punaseks punktikeseks kokku. Märkasin tema lähedust alles siis, kui tema sõrmed haarasid minu käsi varre alt poolt küünarnukki. Ilma oma häält tõstmata oskas ta sellele sisendada lõikava põlguse, kibeduse ja meeleheite.

„Sedasama ütles ka tema ise . . . Teie valetate!“ „Kaks viimast sõna karjus ta mulle oma murra kus. „Kuulake mind!“ ma palusin; ta tõmbas värisedes hinge tagasi ja heitis mu kää eemale. „Mitte keegi, mitte keegi pole küllalt hea,“ algasin ma suurima tõsidusega. Kuulsin tema nuuksumisega võitlevat hirmsasti kiirendatud hingeldamist. Ma lasksin pea longu. Mis mõte oli sellel kõigel? Sammud lähene sid; ma lipsasin ilma ühegi sõnata minema . . .“

KOLMEKÜMMENELJAS PEATÜKK.

MARLOW sirutas oma jalad välja, tõusis ruttu üles ja tuikus pisut, nagu oleks ta pärast õhuslendamist maandunud. Ta toetas oma selja vastu balustraadi ja vaatas pikkade korvtoolide korraldamatule hulgale. Neis lebavad kehad näisid tema liigutusel ärkavat oma kangestusest. Paar tükki neist ajasid end nagu häiritult üles; ühes või teises kohas vilkus sigar; Marlow vaatas neile kõigile selliste silmadega, nagu oleks ta pöördunud tagasi unenäo ilmatust kaugusest. Keegi kõhatas; kellegi rahulik hääl virgutab hooletult: „Noh.“

„Ei midagi,“ ütles Marlow kerge võpatusega. „Jim oli tüdrukule seda rääkinud, see on kõik. Tüdruk ei uskunud teda — ei midagi muud. Mis puutub minusse, siis ma ei tea, kas on õiglane, korralik ja viisakas selle üle rõõmutseda või seda kahetseda. Mina omapoolt ei saa kuidagi öelda, mida mina uskusin — tõepoolest ei tea ma seda tänapäevani ega saa vististi kunagi teada. Aga mida usku see vaene, vilets mehike ise? Tõde võidab — teate ju, *Magna est veritas et . . .*¹⁾ Jah, kui ta leiab võimaluse. On olemas teatud seadus, kahtlemata — ja samuti korraldab ka seadus teie õnne tärin gut visates. Mitte õiglus pole inimeste teener, vaid

1) Suur on tõde ja . . .

juhuse, õnn, saatus — kannatliku aja abimees — mis hoiab täpsa tasakaalu. Meie mõlemad ütlesime sedasama. Kas rääkisime mõlemad tõtt? Või ainult teine meist? Või mitte kumbki? . . .“

Marlow peatus, pani käed rinnale kokku ja jätkas muutunud toonil:

„Tüdruk ütles, et meie valetame. Vaene hing! Noh — jätame selle juhuse hooleks, kus abimeheks aeg, mida ei või kiirustada, ja kus vaenlaseks surm, mis ei taha oodata. Mina tõmbusin tagasi — pisut pelglikult, pean tunnistama. Katsusin õnne hirmu enda vastu, aga mind paisati maha — muidugi. Ma olin ainult seda saavutanud, et suurendasin tüdruku ahastust viiepega mingile salapärasele kokkuleppele, seletamatule ja arusaamatule salanõule, mis käsib teda hoida igavesti teadmatuses. Ja see kõik tuli nii kergelt, loomulikult, paratamatult Jimi ja ka tüdruku enda teotsemisega! Mind oleks nagu lastud pilk heita saatuse halastamatuisse toiminguisse, mille ohvrid oleme kõik — ja ka vahendid. Hirmus oli mõelda tüdrukust, kelle olin jätnud sinna liikumatuna; Jimi sammudel oli saatustlik kõla, kui ta mind nägemata mööda kõmpsis oma raskeis nõõrsaabastes. „Mis? Pimedas!“ ütles ta valjul ja üllatunud häälel. „Mida teete pimedas — teie kahekesi?“ Järgmisel silmapilgul märkas ta nähtavasti tüdruku. „Haloo, mu tüdruk!“ hüüdis ta rõõmsalt. „Haloo, mu poiss!“ vastas see kohe üllatava agarusega.

„See oli nende harilik vastastikune tervitus ja suurustuse varjund, mille tüdruk andis oma kaunis kõrgele, kuid mahedale häälele, oli väga naljakas, kena ja lapselik. See meeldis Jimile väga. See oli viimne kord, kus kuulsin neid vahetavat seda kodust tervitust ja ta lõi mulle külmavärinad rinda. Seal oli see kõrge, mahe hääl oma meeldiva jõupingutuse ja suurustamisega, kuid see kõik näis vaibuvat enneaegu ja mänglev hüüe kõlas kui oigamine. See oli liig pööraselt kole. „Mis

oled teinud Marlow'ga?“ küsis Jim; ja siis: „Läks alla? Imelik, mina ei kohanud teda . . . Olete seal, Marlow?“

„Ma ei vastanud. Ma ei tahtnud sisse minna — vähemalt veel mitte. Ma ei suutnud. Kuna Jim mind hüüdis, olin mina sellega ametis, et põgeneda läbi väikese värava, mis viis hiljuti puhastatud maatikile. Ei! Praegu ei suutnud ma neile silma vaadata. Ma astusin ruttu longus peaga mööda tallatud jalgrada. Maapind tõusis pikkamisi, harvad suured puud olid maha lastud, alusmets oli maha raiutud ja rohi põletatud. Jim mõtles siin katset teha kohviistandusega. Suur mägi, mis sirutas oma kahetipulise süsimusta pea tõusva kuu kollakasse kumasse, näis heitvat oma varju maapinnale, mida valmistati uueks katseks. Jim mõtles nii palju katsetada; ma imetlesin tema energiat, ettevõtlikkust ja tema teravmeelsust. Maailmas ei tundunud nüüd miski tühisemana kui tema plaanid, energia ja vaimustus; ja oma silmi tõstes nägin ma osa kuud läbi põõsaste helkivat kuristikku põhjal. Silmapilguks näis, nagu oleks see sile ketas oma paigalt taevast alla maa peale veerenud, peatudes mäelõhe põhjas; tema tõusev liikumine tundus aeglase tagasipõrkamisena; ta vabastas enda okste sigrisagrist; mäenõlvakul kasvava puu kõver haru lõi musta praopõiki üle kuupalge. Kuu heitis oma põikloodis kiired maailmasse nagu kustki koopast ja selles nukras varjutatud valguses torkasid mahalastud puude tüved üsna mustadena silma; rasked varjud langesid igast küljest mu jalge ette, kus liikus mu enda vari, ja põiki üle kõnnitee seisis lillevanikutega alati ehitud üksiku haua vari. Tumestatud kuuvalguses omandasid kokkupõimitud lilled mälestusele võõrad kujud ja silmale määrilematud värvid, nagu oleksid need siin mingisugused erilised lilled, mida noppinud mitte inimene, mis kasvanud mitte siinilmas ning määratud tarvitamiseks ainult surnuile. Nende vägev lõhn rippus soojas õhus, muu-

tes ta paksuks ja raskeks nagu viirikisuitsu. Valged koralitükid ümber tumeda hauakünka paistsid nagu pleekinud pealuud ja ümberringi oli kõik sedavõrt vaikne, et kui seisatasin rahulikult, siis näis, nagu oleks kogu maailmas vaibunud kõik liikumine.

„Valitses suur rahu, otsekui oleks kogu maa ühine haud, ja üürikeseks seisatasin seal, mõeldes peamiselt neist elavaist, kes on maetud inimsoo mälestusest kaugesse paikadesse, aga kes on ometi sunnitud jagama teiste traagilist või veidrat viletsust. Ka nende õilsat võitlust — kes-teab. Inimese süda on küllalt suur, et sulgeda endasse kogu maailma. Ta on küllalt vapper, et oma koormat kanda; kuid kus on see julgus, mis sõandaks ta endast kõrvale heita?

„Arvan, ma langesin sentimentaalsesse meeleollu; tean ainult, ma seisin seal küllalt kaua, et saada valatud üksildusetundest ja seda nii täielikult, et kõik, mis ma viimati näinud ja kuulnud, isegi inimese keel, tundus olevat kaotanud oma olemasolu, elades üürikeseks veel ainult minu mälestuses, nagu oleksin mina viimne võsu inimsoost. See oli imelik ja nukker ettekujutus, mis tekkinud pooleldi teadlikult, nagu kõik meie ettekujutused, mis ma arvan olevat ainult kauge, kättesaamatu, uduselt aimatava tõe nägemusi. See siin oli tõepoolest neid mahajäetud, unustatud ja tundmatuid maanurki; mina olin pilgu tema tumeda pinna alla heitnud; ja ma tundsin, et kui homme lahkun siit jäädavalt, siis lipsab ta oma olemasolust, et elada ainult minu mälestuses, kuni mina isegi kaon unustusse. See tundmus valdas mind praegu. Võib-olla just see tundmus ajabki mind teile seda lugu jutustama, et üle anda nii-öelda tema tõelikku olemasolu, tema reaalsust — tõde, mis avanes mulle ettekujutuse silmapilgul.

„Cornelius katkestas selle tundmuse. Ta kargas kui röövik pikast rohust, mis kasvas nõos. Ma arvan, tema elumaja kõdunes kuski läheduses, kuigi ma pol-

nud seda kunagi näinud, sest minu jalad polnud siia külge nii kaugemale saanud. Ta jooksis mööda jalgteed mulle vastu; tema jalad, mis kandsid valgeid määrduinud kingi, välkusid mustal mullal; ajades enda sirgu hakkas ta oma kõrge torukübara all hädaldama ja vinguma. Tema väike, kõhn keha uppus musta kaleviülkonda. See oli tema pühapäevane ja pidulik ülikond ja ta tuletas mulle meelde, et käesolev pühapäev on juba neljas, mis ma veetnud Patusanis. Kogu oma siinviibimise ajal oli mul ebamäärane tunne, et tema tahaks mulle oma südant välja puistata, ainult kui ta saaks mu kuski üksinda kätte. Ta hiilis minu ümber ahne, ihaldava pilguga oma väikeses, virilas ja kollases näos, kuid ikka hoidis teda tema kartus samuti tagasi, nagu mind mu vastikustunne üldse tegemist teha sellise jälgi olendiga. Aga ometi oleks see kõnetamine tal õnnestunud, poleks ta olnud nii kärmas ära lipsama, niipea kui vaadata talle otsa. Tema hiilis kõrvale Jimi karmi pilgu eest, aga ka minu oma eest, mille püüdsin muuta võimalikult ükskõikseks, isegi Tamb' Itami tõreda, kõrgi pilgu eest. Tema hiilis alati minema; ükskõik millal ta ka silma puutus, ikka oli ta kõrvale hiilimas, vahtides kõõrdi üle õla kas usaldamatu urinaga või hädaldaval, haledal, tummal näoilmel; kuid ei mingi teeseldud tegumood suutnud varjata tema loomuse päritud ja paratamatut alatust, nagu ka riiete korraldus ei või peita mõnda peletislikku kehaviga.

„Ma ei tea, kas põhjuseks oli õige selle kaotuse demoraliseeriv mõju, mille osaliseks sain hirmuviirastusega võideldes vähem kui tund aega tagasi, kuid ma lasksin enda kinni püüda, isegi ilma vastupuiklemiseta. Minul oli saatuseks vastu võtta pihtimusi ja kokku põrgata vastamatute küsimustega. See oli piinav; kuid põlgus, arutu põlgus, mille tekitas selle mehe välimus, aitas seda kanda. Sel inimesel polnud tähendust. Mitte millelgi polnud tähendust sest ajast saadik, kus olin otsusele jõudnud, et Jim, kes oli mul ainukesena süda-

mel, on oma saatuse peremees. Tema ju ütles mulle, et tema on endaga rahul . . . peaaegu. See on rohkem, kui suurem hulk meist julgeb kinnitada. Minul, kel on õigus ennast küllalt heaks pidada, ei ole seda julgust. Ei julge seda ka ükski teist, arvan ma . . .“

Marlow peatus, nagu ootaks ta vastust. Ükski ei lausunud sõnagi.

„Õsna õige,“ algas Marlow jällegi. „Ärge laske ainustki hinge seda teada, sest tõe võib meilt välja kiskuda ainult mõni julm, väike, kole õnnetus. Kuid Jim oli üks meist ja tema võis öelda, et ta on rahuldatud — ligilähedalt. Mõelge ometi! Ligilähedalt rahuldatud. Võiks peaaegu teda tema õnnetuse pärast kadestada. Ligilähedalt rahuldatud. Peale seda pole millelgi tähendust. Polnud tähendust, kes kahtlustas, kes usaldas, kes armastas ja kes vihkas teda — eriti polnud Cornelius vihkamisel tähendust.

„Lõpuks oli see ometi omataoline äratundmine. Mehe üle otsustatakse tema vaenlaste kui ka sõprade järgi ja see Jimi vaenlane oli selline, et ühelgi korralikul inimesel poleks olnud häbi teda omada, samal ajal temast mitte suuremat välja tehes. Niisugune oli Jimi vaade, mida minagi jagasin, kuid Jim jättis selle mehe arvestamata enam üldisil põhjusil. „Kallis Marlow,“ ütles ta, „mina tunnen, et kui astun otse oma rada, siis ei või miski minusse kinni hakata. Tõepoolest. Nüüd olete juba küllalt kaua siin olnud, et pilku enese ümber heita, ja avameelselt öeldud — kas ka teie ei arva, et minu elu on hädaohuta? See kõik oleneb minust ja — jumalast! Minul on küllalt eneseusaldust. Kõige halvem, mis Cornelius mulle võiks teha — mind tappa. Aga ma ei usu silmapilgukski, et ta seda teeks. Ta ei suuda seda, teate — isegi siis mitte, kui ma ise annaksin talle pihku laetud püssi ja pööraksin siis selja tema poole. Tema on seda sorti mees. Ehk kui oletada, et ta seda teeks — et ta suudaks? Noh — mis siis sest? Ma ei tulnud ometi selleks siia, et oma elu

pärast põgeneda — ega ju? Ma tulin siia, et oma selga vastu seinu suruda, ja mina jään siia . . .“

„Kuni olete täiesti rahuldatud,“ pistsin mina vahele.

„Seda rääkides istusime tema paadipäras varju all; kaks-kümmend mõla, kümme kummalgi pool, välkusid ühena, lõhkudes vett ainsa löögiga, kuna meie selja taga vaikiv Tamb' Itam pistis mõla kord ühele, kord teisele poole ja vahtides mööda jõge alla püüdis hoolega pikka paati hoida kõige karedamas veevoolus. Jim laskis oma pea longu ja meie viimne vestlus näis katkevrat alatiseks. Tema saatis mind kuni jõesuuni. Kuumar oli päev varem mõnaga kaasa läinud, kuna mina viibisin üle öö. Ja nüüd ta saatis mind.

„Jim oli minu peale pisut pahane, et nimetasin üldse Cornelius. Tõelikult ei öelnud ma temast palju. See inimene oli selleks liig tähtsusetu, et saada hädaohelikuks, ehk küll oli viha täis, nagu temasse üldse veel mahtus. Tema nimetas mind „austatud härraks“ igas teises lauses ja vingus minu käe kõrval, kui ta saatis mind oma „õndsas abikaasa“ haualt kuni Jimi hoovi väravani. Tema nimetas end kõige õnnetumaks inimeseks maailmas — ohvriks, mida tallatud kui ussi, ta mangus mind, et ma heidaksin pilgu temale. Ma ei tahtnud oma pead pöörata tema vaatamiseks, kuid oma silmanurgaga nägin tema orjalikult alandlikku varju libisevat minu oma kannul, kuna aga kuu, mis paistis paremalt, näis päransilmil rahuliku lahkusega vahtivat seda pilti. Cornelius katsus — nagu ma juba tähendasin — seletada oma osa selle mälestuväärse öö sündmustes. See olnud otstarbekohasuse küsimus. Kust teadis tema, kes pidi võitjaks jääma? „Ma oleksin ta päästnud, austatud härra! Ma oleksin ta päästnud kaheksakümne dollari eest,“ kinnitas ta magusal toonil, samm maad minu järel. „Tema päästis iseenda,“ ütlesin mina, „ja teile on ta juba andeks andnud.“ Ma kuulsin omataolist naerukihinat ja pöördusin ümber tema poole; kohe näis ta olevat valmis panna kannad

välkuma. „Mille üle te naerate?“ küsisin mina paigal seistes. „Arge laske end petta, austatud härra!“ piikus ta, kaotades nähtavasti igasuguse kontrolli oma tundmuste üle. „Tema iseenda päästnud! Tema ei tea midagi, austatud härra — mitte kui midagi. Kes ta on? Mis ta vajab siit — see suur varas? Mis ta vajab? Tema pillub kõigile tolmu silma; tema pillub ka teie silma tolmu, austatud härra; kuid minu silma ei saa ta tolmu pilduda. Tema on suur loll, austatud härra.“ Ma naersin põlglikult ja kannal ümber pöördunud, hakkasin uuesti minema. Tema jooksis minu kõrval ja sosistas ägedalt: „Tema pole parem kui väike laps — just kui väike laps — väike laps.“ Muidugi ei teinud mina sellest väljagi ja kuna ta nägi, et aeg on napp, sest meie lähenesime juba bambusaiale, mis helkis üle roogitud maa musta mulla, siis asus ta asja enda juurde. Ta algas sellega, et muutus vastikult nutukaks. Tema suured õnnetused olevat tabanud ta pead. Tema lootvat, et mina unustan armulikult, mis tema hädad teda ajanud rääkima. Tema ei mõtlevat sellega midagi, ainult austatud härra ei teadvat, mis tähendab olla laostatud, maha murtud, jalgega tallatud. Peale seda sissejuhatust asus ta asjale, mis tal südamel, lähemale, kuid nii kõrvalekalduvalt, kargavalt ja arglikult, et ma tükk aega ei taibanud, kuhu ta õieti oma sõnadega sihtis. Tema tahtis, et mina tema kasuks Jimi juures midagi saavutaksin. See näis olevat mingisugune rahaasi. Ma kuulsin mitu korda sõnu: „Tagasihoidlik tasu — kohane kingitis.“ Tema näis millegi eest tasu nõudvat ja läks isegi niikaugele, et ütles teatud soojusega — elu ei olevat enam midagi väärt, kui inimeselt on rõõvitud kõik. Mina muidugi ei lausunud sõnagi, kuid ma ei sulgenud ka oma kõrvu. Asja tuum, mis selgus mulle samm-sammult, seisis selles, et tema pidas end õigustatuks tüdruku eest saama teatud summa. Tema oli ju ta üles kasvatanud. Kellegi teise lapse. Palju vaeva ja piina — nüüd juba vana mees — kohane

kingitis. Kui austatud härra tahaks sõnakese lausuda... Ma jäin seisma, et huvitusega teda vaadelda, ja kartes, et mina ehk võin teda väljapressijaks pidada, oli ta ruttu valmis vastutulelikkusele. „Kohase kingitise“ puhul, mis antud kohe, oleks tema nõus võtma hoolitsuse tüdruku eest enda peale ja seda „ilma igasuguse tasuta — kui jõuab aeg, kus härral tuleb koju minna“. Tema väike kollane, üleni kortsus nägu oli nagu kokku pitsitatud ja väljendas kõige iharamat ja ahnemat kitsidust. Hääl tal vingus meelitavalt: „Ei mingit vaeva — loomulik hooldaja — summa raha...“

„Ma seisin ja imetlesin. Sellised asjad olid nähtavasti tema elukutse. Ma avastasin äkki tema roomavas tegumoes teatud kindluse, nagu oleks ta kogu oma eluea toiminud kindlustustega. Tema pidi küll arvama, et mina kaalun mõtlikult tema ettepanekut, sest ta muutus mesimagusaks. „Iga džentlmen andis teatud tasu, kui tuli aeg koju minna,“ hakkas ta ääri-veeri tähendavalt. Ma löin väikese värava kinni. „Sel juhul, mr. Cornelius, ei tule see aeg kunagi,“ ütlesin mina. Ta vajas mõned sekundid — asja taipamiseks. „Mis!“ kiljus ta otse. „Eks ole teie teda ennast kuulnud sedasama ütlevat? Tema ei lähe kunagi koju.“ „Oo! see on juba liig!“ hüüdis ta. Nüüd ei öelnud ta mulle enam kordagi „austatud härra“. Üürikeseks jäi ta üsna vaikseks ja hakkas siis vähemagi alandlikkusega taskesi: „Ei lähe kunagi — ah! Tema — tema — tema tuleb siia pagan teab kust — tuleb siia — pagan teab miks — minu otsa tallama, kuni ma suren — ah — tallama“ (ta tammus pehmelt mölema jalaga), „nõnda tallama — keegi ei tea miks — kuni ma suren...“ Tema hääl muutus üsna kuulmatuks; teda segas kerge kõha; ta astus üsna aia juurde ja rääkis mulle usaldaval, haletseval toonil, et tema ei laskvat enda otsas tallata. „Kannatust — kannatust,“ lausus ta endale vastu rindu lüües. Mina olin tema üle naermise jätnud, kuid nüüd pistis tema ootamatult metsiku lagi-

naga naerma. „Ha, ha, ha! Küllap näeme! Küllap näeme! Mis? Minult varastama? Minult kõik varastada? Kõik! Kõik! Tema pea langes teisele õlale, käed rippusid kergelt kokkupanduna lõdvalt ettepoole. Oleks võinud arvata, et tüdruk oli talle üle kõige kalline, et tema vaim on masendatud ja süda murtud kõige hirmsama laastuse tagajärjel. Äkki ta tõstis oma pea ja purskas suust sõimusõna. „Nagu ta emagi — see tüdruk on nagu ta petis emagi. Täpsalt. Ka näolt. Näolt! Saatan!“ Ta toetas otsaesise vastu aeda ja selles seisundis väljendas ta portugali keeli ähvardusi ja hirmsaid sõimusõnu nõrkade hüüetena, mis segatud hädaldavate kaebuste ja oigamistega: olid tõusid tal kramplikult, nagu oleks teda tabanud raske iil südame pahandust. See oli väljendamatult veider ja vastik toiming ning mina tõttasin minema. Ta katsus mulle midagi järele hüüda. Midagi Jimi sõimuks, arvan ma — ometi mitte liig valjusti, sest olime ju maja lähedal. Selgesti kuulsin ainult: „Mitte muud kui väike laps — väike laps.“

KOLMEKÜMNEVIIES PEATÜKK.

„KUID järgmisel hommikul esimesel jõekäärul, mis varjas Patusani hooned mu silmade eest, kustis see kõik kehalikult mu nägemisest ühes oma värvi, joonistuse ja tähendusega, nagu mõni pilt, mille loonud lõuendile kujutlusvõim ja millele pöörate pärast kestvat vaatlemist lõplikult selja. Ta jääb teie mälestusse liikumatuna, närtsimatuna, ühes oma peatunud eluga ja muutumatu valgusega. Seal on oma auahnused, kartused, viha, lootused ja nemad kõik jäävad meelde just nõnda, nagu ma neid näinud — elavalt ja alatiseks oma ilmes kindlad. Ma pöördusin sellest pildist kõrvale ja läksin tagasi maailma, kus sündmused liiguvad, inimesed muutuvad, valgused vilguvad ja elud voogavad selges voolus, hoolimata sellest, kas üle muda või

kivide. Mina ei mõelnud sinna sisse laskuda, mul oli küllalt tegemist, et oma pead pinnal hoida. Kuid kõiges selles, mis jätsin maha, ei suutnud ma kujutella muutust. Kehalt määratu ja suuremeelne Doramin ja tema väike, emalikult nõiataoline naine, kes vahivad üheskoos välja ümbritsevate maale, hellitades salajas oma vanemlikke auahnuse unistusi; kortsunud ja sügavalt nõutu Tunku Allang; intelligentne ja vahva Dain Waris oma usuga Jimisse ja oma kindla pilgu ning pilkliku sõbralikkusega; hirmust vallatud ja kahtlustavale jumaldamisele andunud tüdruk; tõre ja truu Tamb' Itam; Cornelius, kes toetab otsaesist kuuvalgusel vastu aeda — neis kõigis olen ma üsna kindel. Nemad on olemas nagu nõiakepi sunnil. Kuid see kuju, mille ümber need teised kõik koonduvad — see ainuke elav, temas pole ma mitte kindel. Ei mingi nõiakepp suuda teda minu silme ees liikumatuks muuta. Tema on üks meist.

„Jim saatis mind, nagu juba ütlesin, minu teekonna esimesel poolel maailma, millest tema oli loobunud, ja see tee näis paiguti viivat läbi puutumatu metsikuse südame. Tühjad jõekäärud sädelesid kõrge päikese säras; kasvustiku kõrgete seinte vahel valitses vee peal hauduv kuumus ja tugevasti aerutatud paat murdis endale tee läbi õhu, mis näis asuvat paksuna ja soojana pikkade puude varjus.

„Eelseisva lahkumise vari oli juba asetanud meie vahele ilmatu ruumi ja kui rääkisime, siis sündis see jõupingutusega, nagu püüaksime oma vaiksaid hääli suruda läbi suure ja kasvava kauguse. Paat lendas kiiresti edasi; nõrgestunud istusime kõrvuti kuumas liikumatus õhus; muda ja soo ning sigitava maa ürglik lõhn näis tungivat meile näkku, kuni äkki kuski käärul oleks nagu mõni suur käsi tõstnud raske eesriide ja heitnud pärani lahti mingi ilmatu suure värava. Isegi valgus löi nagu liikuma, taevast meie pea kohal avarus, kaugel kohin puutus meie kuulmeid, värskus mässis

meid endasse, täitis meie kopsud, elustas meie mõtteid, verd, kahetsust — ja otse meie sõidusihis metsad lan-
gesid alla tumesinise mereviiru ees.

„Ma hingasin sügavasti, nautides vaba silmaringi avarust ning teissugust õhku, mis näis võdisevat elu-
vaevast ja süütu maailma energiast. See taevas ja see meri olid mulle avatud. Tüdrukul oli õigus — selles oli viibe, selles oli kutse — selles oli midagi, millele vastasin iga oma kehakoe kiuga. Lasksin oma silmad läbi ruumi rännata, nagu inimene, kes vabanenud kõidikuist ja sirutab nüüd oma kangestunud liikmeid, jookseb, hüppab ning andub vabaduse ülemäärasele vaimustusele. „See on suurepärase!“ hüüdsin mina ja pöörasin siis pilgu enda kõrval istuvale patustajale. Tema istus, pea rinnal, ja ütles: „Jah,“ ilma et oleks tõstnud silmi, nagu kardaks ta näha ulgumere selgel taeval suurte tähtedega kirjutatuna oma romantilise südame-
tunnistuse etteheidet.

„Mäletan selle pärastlõuna pisemagi üksikasja. Meie maandusime valge ranna lapikesel. Selle taga seisis madal kaljusein, mille serval mets ja külgedel roomav taimestik kuni jalani. Meie ees tõusis mere-
tasandik oma naeratavas, sügavas sinas pikkamisi joo-
netaolise vaateringi poole, mis tõmmatud meie silmade kõrgusele. Suured sädelevad lained jooksid kergesti mööda tumedat aluspinda tuule puhutud sulgede kiiru-
sega. Merekääru vastas asuv raske ja murdunud saarte ahelik seisis klaasiselt kahvatus veerüpes, mis peegeldas loomutruult kalda piirjooni. Kõrgel värvita päikeses-
saras lendles üksik lind, üleni must, laskudes ja tõustes hõljuvalt ning vaevast tiibu liigutades samal paigal. Rühm viletsaid, nõgiseid närustest mattidest ehitatud onne kükitas oma überpööratud kuju kukil terve hulga kõverdunud ja eebenipuu karva postide otsas. Pisitillukene must küna tuli nende vahelt nähtavale ühes kahe pisi-
tillukese, üleni musta inimesega, kes pingutasid kõigiti oma jõudu, et murda läbi kahvatu veepinna: ja küna

näis vaevaga libisevat nagu peeglil. See viletsate onnide rühm oli kalameeste külakene, mis uhkustas valge isanda erilise kaitsega, ja need kaks seal künas olid külavanem ja tema väimees. Nad maandusid ja sammusid mööda valget liiva meie poole — kõhnad ja tumepruunid, nagu oleksid nad suitsutatud, tuha-
laigud paljaste õlgade ja rindade vahel. Nende pead olid mässitud räpastesse, hoolega volditud rätikuisse ja vanamees algas kohe sõnaosavalt oma hädaldava kaebusega, sirutades sealjuures oma kõhna käe välja ja tõstes oma vanad, vesised silmad usaldavalt Jimile. Radža inimesed ei tahtvat neile rahu anda; kokku-
põrge oli tulnud kilpkonna-munade pärast, mida tema inimesed olid suure hulga kogunud seal saartel — ja toetudes siruli käes hoitavale mõlale, ta näitas teise pruuni kondise käega üle mere. Jim kuulas natuke aega silmi tõstmata ja ütles lõpuks pehmelt, et nad ootaksid. Ta tahtvat neid pärast kuulata. Nad taan-
dusid sõnakuulelikult natukese maa peale ja kükitasid sinna, mõlad endi ees liival; nende silmade hõbehelik jälgis meie liigutusi kannatlikult; ja meri oma piira-
matus laiuses ning vaikne rand, mis ulatus lõunasse ja põhja sinnapoole minu silmapiiri, tundus määratu suure olevikuna, mis vaatleb meid nelja kääbust, kes olime omaette rannaserva läikival liival.

„Häda on selles,“ tähendas Jim tusaselt, „et põl-
vede kaup on neid viletsaid kalamehi siin külas peetud radža isiklikeks orjadeks — ja see vana logard ei suuda kuidagi taibata . . .“

„Ta peatus. „Et teie olete kõik selle muutnud,“ ütlesin mina.

„Jah. Mina olen selle kõik muutnud,“ lausus ta süngel häälel.

„Teil oli oma juhus,“ jätkasin mina.

„Oli mul?“ küsis tema. „Nojah. Arvan, et oli. Jah. Sain usalduse iseendasse tagasi — hea nime — kuid mõnikord soovin . . . Eil Mina pean sellest kinni,

mis mul on. Pole midagi muud loota.“ Ta sirutas oma käe mere poole. „Vähemalt sealt väljast mitte.“ Ta löi jalaga rannaliivale. „See on minu piir, sest vähem ei rahulda mind.“

„Me kõndisime rannal edasi-tagasi. „Jah, mina olen selle kõik muutnud,“ jätkas ta, heites viiltuse pilgu kahele kükitavale kalamehele; „kuid katsu ainult mõelda, mis sünniks siis, kui mina läheksin minema. Issand! Mõistate seda? Elus põrgu. Ei! Hommepäev lähen ma ja katsun oma õnne vana lolli Tunku Allangi kohvi joomisega ja ma löön nende viletsate kilpkonna-munade pärast hirmsa lärmi lahti. Ei. Ma ei või öelda — küllalt. Ei kunagi. Pean astuma edasi, aina edasi, kuni lõpuni, et tunda kindlasti, minusse ei või miski kinni hakata. Ma pean nende usust minusse kinni pidama, et tunda ennast julgena ja et . . .“ Ta otsis sõna, otsis seda nagu merelt . . . „et seista ühenduses“ . . . Tema hääl langes äkki sosinaks . . . „sellega, mida ma võib-olla ei näe enam kunagi. Ühenduses — teiega, näiteks.“

„Need sõnad alandasid mind sügavasti. „Jumala pärast,“ ma ütlesin, „ärge tõstke mind nii esile, kallis poiss, pidage iseend silmas.“ Mul tõusis tänutundmus ja poolehoid selle eksinu vastu, kelle silmad olid teiste seast eraldanud minu, kuigi kuulusin oma seisukoha poolest tähtsusetu hulga ridadesse. Lõpuks — kui vähe oli siin uhkustada! Ma pöörasin oma õhetava näo kõrvale; madalal seisva, hõõgava, purpurlikult tumenenud päikese all, mis oli nagu tulest tõmmatud elav süsi, levis meri, pakkudes kogu oma lõpmatut vaikust kuuma ketta vastuvõtteks. Kahel korral pidi Jim hakkama rääkima, kuid katkestas ikkagi iseenda: lõpuks, nagu oleks ta leidnud nõutava valemi, ta ütles rahulikult:

„Ma jään truuks . . . Ma jään truuks,“ kordas ta mulle otsa vaatamata, kuid lastes pilgu mööda vett ümber rännata, mille sina oli muutunud loojeneva päi-

kese lõomas tumedaks purpuriks. Ah! tema oli romantiline, romantiline. Mul tulid meelde need Steini sõnad . . . „Sukelduda hävitavasse elementi! . . . Jälgida unistust, aina jälgida unistust — ja nõnda — alati — *usque ad finem* . . .¹⁾“ Ta oli romantiline, kuid ometi truu. Kes võib teada, milliseid vorme, milliseid nägemusi, nägusid ja andeksandmist ta suutis seletada lääne lõomas! . . . Väike paat lahkus kuunarilt ja liikus pikkamisi kahe aeru korrapärastel löökidel meie liivajooma poole, et mind kaasa võtta. „Ja siis on seal veel see Kalliskivi,“ ütles ta keset maa, taeva ja mere suurt vaikust, mis oli sedavõrt vallanud minu mõtted, et tema hääl pani mu võpatama. „See Kalliskivi.“ „Jah,“ laususin mina. „Asjata oleks teile öelda, mis ta on minule,“ jätkas ta. „Te nägite. Aja jook-sul õpib ta aru saama . . .“ „Seda loodan,“ rääkisin mina vahele. „Ka tema usaldab mind,“ rääkis ta mõtlikult ja muutis siis oma tooni. „Millal kohtume jälle, tahaksin teada,“ ütles ta.

„„Ei kunagi — või teie tulete siit välja,“ vastasin mina, hoidudes tema pilgust kõrvale. Ta polnud nähtavasti üllatatud; üürikeseks jäi ta üsna vaikseks.

„„Elage siis hästi,“ ütles ta natukese aja pärast. Võib-olla on nõnda sama hea.“

„Me andsime kätt ja mina läksin paadi juurde, mis ootas nina kaldal. Kuunar, millel peapuri juba peal ja kliiverpuri tuules, hüples purpurlikul merel; tema purjesid kattis roosa varjund. „Kas lähete varsti jälle koju?“ küsis Jim just sel silmapilgul, kui mina tõstsin jala üle kantsiteki. „Aasta pärast ehk, kui elan,“ ütlesin mina. Laevanina ragises liival, paat vabanes kaldast, märjad aerud läigatasid ja kasutusid vette — kord, kaks. Jim, seistes veeserval, tõstis häält. „Õelge neile . . .“ hakkas ta. Viipasid meestele peatuseks ja ootasin imestunult. Öelda kel-

1) Kuni lõpuni.

lele? Pooleldi sukeldunud päike paistis talle vastu nägu; võisin näha tema punast helki Jimi silmis, mis vaatasid mulle tummalt otsa. . . „Ei — mitte midagi,“ ütles ta ja viipas kerge käeliigutusega paadi minema. Ma ei vaadanud enam enne rannale, kui olin roninud juba kuunari laele.

„Seks ajaks oli päike loojas. Idas asus juba viidevik ja mustunud rand venitas lõpmatuse oma tumeda valli, mis tundus öö kaitsemüürina; läänepoolne silmapiir oli ühine suur kuldne ja purpurne lõõm, milles hõljus suur eraldatud tume ja vaikne pilv, heites mustjashalli varju alla veepinnale, ja ma nägin Jimi rannal seisvat ning vaatlevat, kuis kuunar pöördus ja minema sõitis.

„Niipea kui olin läinud, tõusid need kaks poolpealast kalameest rannal püsti; kahtlemata kandsid nad oma tühise, viletsa, rõhutud elu kaebed valge isanda kõrvu ja kahtlemata võttis see neid ka kuulda, tehes nende hädad omaks, sest eks olnud need osa tema õnnest — hädaõnnest —, millega tema ise oli täiesti võrdne, nagu ta oli mulle tõendanud? Ka nemad, need mehikesed, olid õnnelikud ja, ma arvan, nende visadus oli nende õnnega võrdne. Nende tumedanahalised kujud, seistes vastu tumedat tagapõhja, kadusid minu silmist ammu enne kui nende kaitsja. See oli pealaest jalatallani valge ja jäi silmatorkavalt paistma ühes öö kaitsemüüri ja tema selja taga, merega tema jalge ees ja õnnega tema kõrval — ikka veel loorituna. Mis te arvate? Oli ta ikka veel looritud? Mina ei tea. Sest minu silmis seisis see valge kuju seal ranna ja mere vaikuses otseteed suure mõistatuse südames. Valgus kahanes ruttu taevast tema pea kohal, liivatriip vaibus juba tema jalge all, tema ise ei paistnud suuremana kui laps — siis ainult kui laik, pisitilluke valge täpp, mis näis endale koondavat kogu valguse, mis säilinud tumenenud ilmaruumis. Ja äkki kaotas ta silmist. . .“

KOLMEKÜMNNEKUUES PEATÜKK.

NENDE sõnadega lõpetas Marlow oma jutustuse ja kuulajaskond läks tema hajameelse, mõtliku pilgu ees kohe laiali. Mehed lahkusid ajaviitmata rõdult paarikaupa või üksinda, ilma et ükski oleks teinud mõne märkuse, nagu oleks selle pooliku loo viimane kuju, isegi loo ebatäielikkus ja jutustaja kõnetoon teinud arutuse asjatuks ja seletuse võimatuks. Igaüks neist näis kaasa võtvat oma erilise mulje ja ta ära kandvat nagu mõne saladuse; kuid ainult üks kõigist neist kuulajaist pidi vastu võtma selle loo viimse sõna. See tuli tema juurde koju, enam kui kaks aastat hiljem, suletuna paksu pakki, mis aadressitud Marlow' püsti ja nurgelise käekirjaga.

Eelistatud mees avas paki, vaatas sisse, pani ta siis lauale ja läks akna alla. Tema toad asusid kõrge hoone ülemisel korral ja tema pilk võis läbi selgete aknaklaaside rännata kaugele, nagu vahiks ta välja mõnest tuletorni laternast. Viltused katused läikisid, tumedad murdunud katuseharjad järgnesid üksteisele nagu sünged lained ja linnasügavusest madalalt jalge alt tõusis üles segane ja lakkamatu müha. Kirikutornid, mis hulgana mööda linna laiali pillatud, tõusid nagu tulepaagid keset leetselgade rägastikku, kus puudub sõiduvesi; valav vihm segunes talveõhtu vanuva videvikuga; ja mingi suure tornikella tunnilöögid kõlasid vägeval ja tõsisel kõmapaugatusel, mille südames hele, värisev karjatus. Mees tõmbas rasked riided akende ette.

Tema kattega laualambi valgus uinus nagu varjatud tiik, tema sammud ei sünnitanud vaibal mingit kõla ja tema rändaastad olid möödas. Ei mingeid silmaringe enam, mis piiritud nagu lootus, ei mingeid hämarikke metsades, mis pühalikud nagu templid, ei mingeid püsimatuid otsinguid igavestileidmatu maa järgi sealpool mägesid, sealpool jõgesid, teispool

vooge. Kell löi! Ei midagi enam! Ei midagi enam! Kuid avatud pakk lambi all tõi uuesti tagasi kõlad, nägemused, isegi mineviku lõhna — hulga haihtunud nägusid, vaiksete häälte kõma, mis vaibub kaugetel mererandadel kõrvetava ja armutu päikese all. Ta ohkas ja istus lugema.

Esiti nägi ta kolme eraldi ümbrikku. Hea hulk tihedalt täis kirjutatud ja kokkupandud lehti; lahtine neljakandiline hallikas paberileht mõne harva sõnaga, mis kirjutatud temale tundmatu käega, ja täiendavate seletuste kiri Marlow'lt. Sellest kukkus välja üks teine kiri, mis juba pleekinud ja murdekohtadelt kulunud. Ta võttis selle, pani ta kõrvale ja pöördus Marlow' läkituse poole, laskis silmad üle algusridade joosta ja luges väikese vaheaja järele mõtlikult edasi, nagu läheneks keegi aeglase sammu ja elava silmaga, et heita pilku tänini avastamata maale.

„... Ma ei arva, et oleksite unustanud,“ läks kiri edasi. „Teie üksi avaldasite tema suhtes huvi, mis kestis kauem kui selle loo jutustamine, kuigi ma mäletan väga hästi, et teie ei uskunud, nagu oleks tema saanud oma saatuse peremeheks. Teie ennustasite temale pahaõnne, mis pidi olenema tühimuse- ja vastikusetundest saavutatud au vastu, enda valitud ülesande ja kaastundmusest ning noorusest tekkinud armastuse vastu. Teie ütlesite end nii hästi tundvat „seda sorti asja“, temast saadud petlikku rahuldust ja paratamatut pettumust. Teie ütlesite ka — ma tuletan teie oma sõnu meelde — et „andes oma elu neile“ (neile all mõistes kogu inimsugu pruuni, kollase või musta nahaga), „on sama hea kui müüa oma hing tõprale“. Teie väitsite, et „seda sorti asi“ võib olla väljakannatav ja kestev ainult siis, kui selle põhjaks on kindel usk meie rassi aadete õigusesse, mille nimel on teostatud eetilise edu kord ja kõlblus. „Seda vajame oma seljatoeks,“ ütlesite teie. „Meie vajame usku tema hädatarvilikkusse ja tema õiglusse, et tuua oma

elu ohvriks väärtuslikult ja teadlikult. Ilma selleta on ohvrikstoomine ainult unustus, eneseandmine mitte parem kui enesekaotamine.“ Teiste sõnadega, teie kinnitasite, et meie peame võitlema rivis, või meie elud ei loe kaasa. Võimalik! Teie peaksite teadma — see olgu öeldud ilma kurjuseta — teie, kes te nii mõnessegi seiklusse olete omapead tormanud ja sealt osavasti välja tulnud, ilma et oleksite kõrvetanud oma tiibu. Peaasi aga on, et Jimil pole kogu inimsoo keskel muuga tegemist kui aga iseendaga ja küsimus seisab selles, kas ta ehk lõpuks ometi mingit usku ei tunnistanud, mis on vägevam kui korra ja edu seadus.

„Mina ei kinnita midagi. Võib-olla jõuate teie mingile otsusele — kui olete lugenud. Lõpuks on ometi palju tõtt harilikus väljendises: „nagu läbi udu“. Teda on võimata selgesti näha — eriti sellepärast, et oma viimased pilgud heidame temale teiste silmade kaudu. Ma ei kõhkle põrmugi teiega jagamast kõike, mis mul teada viimseist sündmusist, või nagu tema ise armastas öelda — „mis sündis temaga“. Tahaks hea meelega teada, kas ehk see oligi see ülevaim juhus, see viimne ja rahuldav katse, mida ma arvasin teda alati ootavat, enne kui ta võis läkitada oma sõnumi rüvetamatule maailmale. Te ju mäletate, et kui ma temast viimati lahkusin, siis küsis ta minult, kas ma ehk varsti ei lähe kodumaale, ja hüüdis mulle äkki järele: „Õelge neile!“ ... Ma ootasin — uudishimulikult ja täis lootust —, kuid kuulsin teda ainult hüüdvat: „Ei! Ei midagi!“ See oli siis kõik — ja kunagi ei tule enam midagi; ei tule enam mingit teadet peale selle, mille igaüks võib endale seletada tõsiasjust, mis on sagedasti mõistatuslikumad kui ükskõik milline ka kõige keerukam sõnade korraldus. Tõsi, ta tegi veel ühe katse ennast vabastada, kuid ka see ebaõnnestus, nagu võite veenduda, kui võtate vaevaks läbi lugeda ligipandud hallika fooliopogna. Ta on katsunud kirju-

tada; pange tähele seda harilikku käekirja. Pealkirjaks on: „Kindlus Patusan“. Mina arvan, tema teostas oma kavatsuse, muuta oma maja kindlustatud paigaks. See oli suurepärase plaan: sügav kraav, mullavall postaiaga ja nurkadel kahurid kindluse külgedele puhastamiseks nõutaval korral. Doramin oli nõus kahureid andma; ja nõnda oleks igamees tema parteist teadnud, kus on olemas kindel paik, millele võib toetuda iga truu poolehoidja äkilise hädaohu silmapilgul. See kõik tõendab tema arukat ettenägevust, tema usku tulevikusse. Keda ta nimetas „minu omad inimesed“ — Sherifi vabastatud vangid —, need pidid moodustama eraldatud linnajao Patusanis ühes oma onnide ja väikeste maalappidega kaitsemüüri ümber. Müüri sees tahtis tema ise olla võitmatu peremees. Kindlus „Patusan“. Kuupäev puudub, nagu näete. Mis tähendab number või nimi päevade päevale? Võimata on ka teada, kes oli tal mõttes, kui ta haaras sule pihku: Stein — mina — maailm — või oli see ainult eesmärgita, ehmunud hüüe üksiku mehe suust, kes seisab silm silma vastas oma saatusega. „Hirmus asi on sündinud,“ kirjutas ta enne seda, kui viskas sule esimeseks korraks käest; pange tähele nende sõnade all seisvat tindilaiku, mis sarnaneb nooleotsaga. Natukese aja pärast on ta uuesti katsunud kirjutada, kritseldades raskelt nagu tinakäega teise rea: „Ma pean nüüd kohe . . .“ Sulg on seal kohal tinti pritsinud ja seks korraks on ta kirjutamise jätnud. See on kõik; tema märkas laia kuristikku, mida ei suuda võita ei silm ega hää. Mina suudan seda mõista. Teda masendas seletamatu; teda masendas tema enda isik — selle saatuse anne, mille peremeheks ta püüdis kõigest hingest saada.

„Ma saatsin teile ka ühe vana kirja — väga vana kirja. See leiti hoolikalt alahoituna tema kirjamapis. See on tema isalt ja nagu te näete, on see saadud mõni päev enne seda, kui ta asus Patna'le. Seega

peab see küll olema viimne kiri kodunt. Tema on teda kõik need aastad hoidnud kui varandust. Vana hea pastor armastas eriti oma meremehest poega. Ma lugesin siit-sealt mõne lause. Seal pole peale armastuse midagi. Ta ütleb oma „kallile James'ile“, et selle viimane pikk kiri olnud väga „õiglane ja huvitav“. Tema ei tahtvat mitte, et ta „otsustaks inimeste üle karmilt ja üle pea-kaela“. Neli lehekülge harilikku kõlblust ja perekonna-uudiseid. Tom on „vaimulikku seisusesse astunud“. Carrie abikaasa „sai kahju“. Vanamees usaldab ühesuguselt jumalat kui ka maailma seatud korda, kuid peab silmas kõiki tema väikesi hädaohte ja ka soodustusi. Teda võiks peaaegu nagu elusana näha rõõmsalt istumas hallipealisena oma raamatutega vooderdatud, pleekinud ja mugavas töötoas, kus ta on neljakümne aasta kestes ustavalt ikka ja jälle arutanud oma väikesi mõtteid usust ja vooresust, elamisviisist ja ainukesest õigest viisist surra; kus ta on kirjutanud nii mõnegi jutluse ja kus ta istub ning kõneleb oma poisiga seal teisel pool Maakera. Aga mis tähendab kaugus? Voores on üle kogu maailma sama ja on olemas ainult üks usk, üks mõistetav elamis- ja suremisviis. Ta loodab, tema „kallis James“ ei unusta kunagi, et „kes annab ükski kord kiusatusele järele, see võtab endale hädaohu kõlvatuks saada ja igaveseks hukka minna. Sellepärast pane oma meel kindlaks ja ära tee kunagi ei milgi põhjusel midagi, mida pead ülekohtuseks“. Seal leiduvad ka mõned teated lemmikkoerast; ja hobune, „kelle seljas te poisid kõik armastasite sõita“, on vanadusest pimedaks jäänud ja sellepärast pidi ta maha lastama. Vanamees palub taeva õnnistust; ema ja tüdrukud, kes sel silmapilgul kodus, saavad kõik tervisi. . . . Ei, selles pleekinud, kulunud kirjas, mis on hulga aastate järele tema kallistavast hoiust libisenud, ei leidu kuigi palju. Sellele ei vastatud kunagi; aga kes võib öelda, millist kahekõnet tema on pidanud kõigi nende vaiksete ja ilmevaeste

meeste ja naistega, kes asusid selles rahulikus maa-nurgas, olles hädaohtudest ja võitlusist sama vabad nagu hauaski ja hingates kõik ühesuguselt õigluse õhku. Tundub hämmastavana, et tema võis kuuluda sinna, tema, kellega sündis nii mõnigi asi. Kuid nendega ei sündinud kunagi midagi; neid ei tabatud kunagi ootamatult ja neil polnud kunagi kutset saatus-sega rammu katsuda. Seal nad nüüd on, need vennad ja õed, ellu kutsutud oma isa maheda lobisemisega, luu tema luust, liha tema lihast, selgeis silmis eba-teadlik pilk, kuna aga Jimi arvan nägevat lõpuks tagasipöördununa mitte enam palja valge laiguna määratu salapärasuse südames, vaid oma täies suuruses, seistes põlatuna kõigi nende rahulikkude kujude keskel oma sünge ja romantilise näoilmega, kuid alati tummana ja tumedana — paistes nagu läbi udu.

„Viimaste sündmuste loo leiatae ligipandud vähe-seilt lebekülgedelt. Peate mõnna, et see on romanti-lisem, kui seda suutsid kujutleda tema poisipõlve met-sikumadki unistused, ja ometi leidub kõiges selles minu meelest kohutav loogika, nagu oleks meie kujutusvõime see ainuke, mis suudab meile kaela saata masendava saatuse jõu. Meie mõtete mõistmatus põrkab tagasi vastu meie eneste pead; kes mängib mõõgaga, saab mõõga läbi hukka. See imestusväärne seiklus, milles on kõige imestusväärsem see, et ta on tõsi, saabub kui parata-matu järeldus. Midagi selletaolist pidi sündima. Teie kordate seda iseenele ja ometi imestate, et midagi sellist võis sündida alles aasta tagasi. Kuid see on sündinud — ja mõtteta on tema loogika üle vaielda.

„Mina kirjutan sellest teile, nagu oleksin näinud seda oma silmaga. Minu teated olid katkendlikud, kuid ma seadsin tükid kokku ja sellest jätkub, et saada kogu sündmusest terve pilt. Huvitav, kuidas oleks küll tema ise seda jutustanud. Tema usaldas mind nii väga, et mõnikord näib mulle, nagu võiks ta iga silmapilk ise sisse astuda ja jutustada selle loo omade sõnadega —

oma hooletu, kuid tundliku häälega, avameelselt, pisut nagu segaduses, pisut piinlikult, haavatult, kuid lastes siin-seal heita pilgu tema tõsisesse minasse mõne sõna või ütlusega, mis polnud kunagi kohased temast aru-saamiseks. Raske on uskuda, et ta ei tule enam kunagi tagasi. Ma ei saa enam kunagi tema häält kuulda, samuti ei näe ma enam kunagi tema päikesekõrvetatud ja roosakat nägu, mille otsaesisel valge joon, ega tema nooruslikke silmi, mis tumenevad erutusega sügavaks, „põhjatuks sinaks“.

KOLMEKÜMNESEITSMES PEATÜKK.

„KÕIK algab vägitembuga mehe poolt, nimega Brown, kes varastas ilusasti ja õnnelikult hispaania kuu-nari väikesest Zamboanga juurest asuvast lahest. Enne selle mehe leidmist olid minu teated poolikud, kuid üsna ootamatult sattusin ma temale mõni tund enne seda, kus ta andis oma ülbe hinge taeva hooleks. Õn-neks sai ja tahtis ta oma läpastavate astmahoogude va-hel rääkida ja tema piinatud keha viskles õelas võidu-rõõmutsemises paljast mõttest Jimile. Tema võidurõõ-mutsemise mõttest, et „sai lõpuks kätte maksta sellele ni-nakale mehikesele.“ Ta nautis oma tegu. Ma pidin tema kanavarvastega ümbritsetud silmade kustuvat vaa-det kannatama, kui tahtsin teada, ja nõnda ma kannatasingi, arutades endamisi, mil määral teatud kurjuse vormid on suguluses hullumeelsusega, mis tekib teravast isekusest, saab uut lõõma visadusest, käristades hinge tükkideks ja andes kehale kunstliku jõu. Lugu paljastab ka oletamatud sügavused näruse Corneliuse kavaluses, kelle alatu ja sügav viha toimib nagu vaimustav aje, juhtides eksimatult kättemaksu poole.

„Mina taipasin kohe, niipea kui heitsin pilgu te-male, milline loll ta oli,“ hingeldas surev Brown. „Tema mõni mees! Põrgu päralt! Oõnes teeskleja! Nagu poleks ta võinud otseteed välja paisata: „Käed kõrvale

minu saagist!" kurat võtku! See oleks olnud mehe mood. Tema kõrge hing — lollus! Ma olin tal peos, kuid temal polnud küllalt südant, et mind vagaseks teha. Seda mitte! Mind nõnda lasta plehku panna, nagu poleks ma väärt ainustki jalahoopil" . . . Brown hingeldas meeleheitlikult . . . „Kaabaklus . . . Mind minna lasta . . . Ja nõnda tegin talle lõpuks otsa peale" . . . Jälle hingeldas ta . . . „Arvan, see võtab nüüd mul hinge, kuid ma suren kerge südamega. Teie . . . teie kuulete . . . Mina ei tea tema nime — an-naksin viis naela, kui teaksin — et sõna saata — või ma ei taha olla Brown . . ." Ta irvitas hirmuäratavalt . . . Džentlmen Brown.“

„Kõike seda rääkis ta raske hingeldusega, jõllitades minu poole oma kollakate silmadega, mis asusid pikas, lõpnu pruunis näos. Ta tegi oma pahema käega kramplikult liigutuse. Tuhakarva pulstunud habe ulatus tal peaaegu vööni. Räpane ja närune vaip kattis tema jalad. Mina leidsin ta Bangkokist kõiketeadva hotelli-pidaja Schombergi juhatus järgi, kes andis mulle usaldatavaid näpunäiteid tema asukoha suhtes. Selgus, et keegi logard, viinanina ja närukael — keegi valge mees, kes elas pärismaalaste keskel siiani naisega — pidas endale auasjaks ja eesõiguseks anda ulualust kuulsale džentlmen Brownile tema viimseil elupäevil. Kuna ta minuga selles viletsas onnis rääkis ja iga silmapilk oma elulõnga katkemise vastu võitles, istus see siiani naine oma suurte, paljaste jalgadega ja kareda näoga pimedas nurgas ja mugis tõntsilt areekat. Vahetevahel astus ta ukse alla, et kana eemale peletada. Tema käies tüdises kogu onn. lnetu, kollane laps, kes paljas ja suure kõhuga, nagu mõni pagana ebajumalakuju, seisis aseme jalutsis, sõrm suus, vaadeldes süvenenult ja rahulikult surijat.

„Brown rääkis palavikuliselt, kuid keset mingit sõna haaras nagu kellegi nägematu käsi tal kõrist kinni ja siis vaatas ta mulle tummalt otsa kahtleval ja hirmunud

näoilmel. Tema näis kartvat, et mina tüdinen ootamast ja lähen ära ning jätan tema sinna ühes tema jutustamata loo ja väljendamata võidurõõmutsemisega. Tema suri öösel, kuid ma arvan, minul polnud temalt enam midagi kuulda.

„Niipalju esiotsa Brownist.

„Kaheksa kuud enne seda, tulles Samarangi, mina läksin nagu ikka Steini vaatama. Maja aiapoolse külje rõdul teretas mind keegi malailane pelgikult ja mul tuli meelde, et ma olen teda enne näinud Patusanis, Jimi majas, teiste buugiste keskel, kes tulid õhtuti sinna kokku, et lakkamatult korrutada oma sõjamälestusi ja arutada riigiasju. Jim oli millalgi minu tähelepanu temale juhtunud ja öelnud, et see on keegi auväärne, tagasihoidlik ärimees, kes omab väikese pärismaalise meresõiduriista ja kes olnud „paremaid võitlejaid post-aiä rünnakul“. Mina polnud teda nähes eriti üllatatud, sest patusanlane, kes sõandab tulla Samarangi, leiab ka tee Steini majja. Mina võtsin tema tervituse vastu ja läksin edasi. Steini toa ukse juures tabasin teise malailase, kelles tundsin Tamb' Itami.

„Temalt küsisin kohe, mis teeb ta siin; mul turgatas mõte, ehk on Jim Steinile külla sõitnud. Tun-nustan, et see mõte rõõmustas ja erutas mind. Tamb' Itam vaatas mulle otsa, nagu ei teaks ta, mis öelda. „On tuan Jim sees?“ ma küsisin kärsitult. „Ei,“ pomises tema, lastes pea silmapilguks longu, ja lisas siis äkilise tõsidusega kahekordselt juurde: „Ta ei tahtnud võidelda! Ta ei tahtnud võidelda.“ Kuna tema ei suutnud nähtavasti midagi muud vastata, tõukasid ta kõrvale ja astusin sisse.

„Stein, pikk ja kõveras, nagu ta oli, seisis ükski keset tuba oma liblikakastide vahel. „Ah! see olete teie, mu sõber!“ ütles ta kurvalt, piiludes läbi klaaside. Kollakaspruun alpakast kinninööpimata lai kuub ulatus tal põlvini. Peas oli tal paanama ja tema kahvatul näol olid sügavad kortsud. „Mis on sündinud?“ küsi-

sin mina närvlikult. „Tamb' Itam seisab seal . . .“ „Tulge, ma viin teid tüdruku juurde. Ka tema on siin,“ ütles Stein pisut suurema elavusega. Ma püüdsin teda tagasi hoida, kuid tema ei pannud oma vaikses kangekaelsuses minu tungivaid küsimusi põrmugi tähele. „Tema on siin, tema on siin,“ ta kordas suures segaduses. „Nad tulid juba kahe päeva eest. Vana mees, nagu mina, pealegi võõras — *sehen Sie* — ei suuda palju . . . Tulge siit . . . Noored südamed ei andesta . . .“ Nägin, ta oli äärmiselt õnnetu . . . „Neis on ju see elujõud, julm elujõud . . .“ pomises ta, viies mind ringi ümber maja; mina järgnesin temale, olles süvenenud tumedaisse ja vastumeelseisse oletusisse. Võõrastetoa uksele sulges ta mul tee. „Jim armastas teda väga,“ ütles ta küsivalt, millele mina vastasin peanoogutusega, tundes end nii kibedasti nõutuna, et ei suutnud lausuda sõnagi. „Hirmus,“ pomises Stein. „Tüdruk ei suuda minust aru saada. Mina olen ju ainult vana ja võõras mees. Võib-olla teie ehk . . . ta tunneb teid. Rääkige temaga. Me ei või teda nõnda jätta. Õelge talle, et ta andestaks Jimile. See on lihtsalt kole.“ „Kahtlemata,“ ütlesin mina ärritatult, sest kobasin ju pimedas; „kuid kas teie olete talle andestanud?“ Ta vaatas mulle imelikult otsa. „Küllap kuulete,“ ütles ta, avas ukse ja lükkas mu sõna otseses mõttes sisse.

„Teie ju tunnete Steini suurt maja ja tema kahte ilmatut vastuvõttetuba, milles ei elata ja mis pole elamiskõlvulisedki oma puhtuse, üksilduse ja läikivate asjadega, sest need avaldavad mõju, nagu poleks nende peal viibinud kunagi ükski pilk? Nad on jahedad ka kõige kuumemal päevil ja teie astute neisse nagu küüritud maa-alusesse koopasse. Ma läksin ühest toast läbi ja teises leidsin tüdruku istumas pika mahagonilaua otsa juures, kuhu peale ta oli lasknud langeda oma pea, nägu peidetud käsivartesse. Vahatud põrand peegeldas tema tumedat kuju kiillasjäana. Pilliroost aknavarjud olid alla lastud ja läbi imeliku roheka helgi,

mille sünnitas aknatagune lehestik, puhus tugev hoogus tuul, hõljutades akende ja uste pikki volditud eesriideid. Tüdruku valge kogu näis olevat vormitud lumest; suure kroonlühtri küljes ripuvad kristallilustised klirisesid tema pea kohal nagu säravad jääpurikad. Ta tõstis pea ja silmitses minu lähenemist. Külma värin käis mul südamest läbi, nagu oleksid need avarad ruumid meelegaite jahedaks pelgupaigaks.

„Ta tundis minu kohe ja niipea kui mina jäin seisma, vaadates tema poole alla, ütles ta rahulikult: „Tema jättis mu maha; teie jätate meid alati maha — oma eesmärkide tõttu.“ Tema nägu oli tardanud. Kogu elusoojus oli tal nagu tõmbunud ligipääsematusse rinna nurka. „Ühes temaga surra oleks olnud kerge,“ jätkas tüdruk ja tegi käega nõrga, väsinud liigutuse, nagu loobuks ta sellest, mis arusaamatu. „Tema ei tahtnud! See oli kui pimedus — ja ometi olin mina see, kes rääkis temaga; see olin mina, kes seisis tema silme ees; see olin mina, kelle peale ta vaatas kogu aja! Ah! teie olete karmid, petlikud, ilma tõeta, ilma kaastundmuseta. Mis teeb teid nii kurjaks? Või olete kõik hulumeelsed?“

„Ma võtsin ta käe; see oli ükskõikne ja kui ma lasksin ta langeda, jäi ta rippuma põranda poole. See ükskõiksus, mis on koledam kui pisarad, nutt ja etteheited, näis vastu pidavat ajale kui ka lohutusele. Tundus, et mitte miski, mida võiksite öelda, ei suuda tungida vaiksuse ja kangestava valu asukohani.

„Stein ütles: „Küllap kuulete.“ Ma kuulsin. Ma kuulsin hämmastuse ja õudusega tema kivinenud leina. Ta ei suutnud jutustatava loo tõsist mõtet taibata ja tema kibedus täitis mind kaastundmusega tema ja ka Jimi vastu. Kui tema oli lõpetanud, seisin ma kangestunud oma paigal. Toetudes oma käele, ta vahtis karmil pilgul ja tuul puhus endiselt iiliti ning kroonlühtri kristallid klirisesid rohekas hämaruses. Tema jätkas endamisi sosistamist: „Ja ometi vaatas ta mulle otsa! Tema võis näha minu

nägu, võis kuulda minu häält, tunda minu valu! Kui istusin ta jalge ees, palg vastu tema põlve ja tema käsi minu pea peal, oli julmuse vanne ja hullumeelsus alati tema sees, oodates oma päeva. See päev tuli!... ja ennekui loojenes päike, ei võinud ta enam mind näha — tema oli juba tehtud pimedaks ja kurdiks ning halastamatuks, nagu olete teie kõik. Tema ei saa minult ainustki pisarat. Ei kunagi, ei kunagi! Ei ainustki! Ma ei taha! Ta läks minu juurest, nagu oleksin ma halvem kui surm. Tema põgenes, nagu kihutaks teda mõni neetud asi, mida ta näinud või kuulnud unes.“

„Tema tardunud silmad näisid otsivat mehekujut, mille unevõim kiskunud tema käte vahelt. Ta ei teinud minu tummast kummardusest väljagi. Olin rõõmus, et pääsesin minema.“

„Ma nägin teda veelkord samal õhtupoolikul. Tema juurest lahkudes läksin Steini otsima, keda ei leidnud majast; ja ma sammusin välja aeda, saatjaks kurvad mõtted — sammusin sinna kuulsasse Steini aeda, kust võite leida kõik troopika madalmaataimed. Ma järgnesin kanaliseeritud jõe voolule ja istusin tükiks ajaks varjulisele pingile ilutiigi kaldal, kus mõned lõigatud tiibadega vesilinnud mürarikalt solistasid ja veepõhjas käisid. Kasuaarinapuude oksad hõljusid minu selja taga kergelt ja lakkamatult, tuletades mulle meelde mändide kohisemist kodumaal.“

„See leinav ja püsimatu kõla oli kohaseks saatteks minu mõtiskelule. Tüdruk ütles, Jim aetud tema juurest mingi unenäoga, millele polnud midagi vastata, sest sellisele kuriteole ei leidunud andestust. Ja ometi, eks ole kogu inimsugu see, kes tormab pimesi oma tumedal teerajal liialdatud julmuses ja ka liialdatud harduses, kihutajaks unistus oma suurusest ja vägevusest. Ja lõpuks, mis on see tõe tagaajaminegi?“

„Kui tõusin, et tupp tagasi minna, silmasin Steini kollakaspruuni kuube läbi lehestiku ja varsti sattusin teekäärul temaga kokku, sest ta kõndis ühes tüdrukuga.“

Selle väike käsi puhkas Steini käsivarrel ja oma laiade, tasaste servadega kaabus, juuksed hallid peas, kummardus ta isalikult tüdruku üle kaastundliku ja kavalerliku aupakkumisega. Mina astusin kõrvale, kuid nemad jäid minu ette seisma. Steini pilk oli langetatud jalge ette maapinnale; tüdruk, sirge ja kerge tema käsivarrel, vahtis süngel pilgul üle minu õla oma mustade, selgete, liikumatute silmadega. „Schrecklich,“ lausus Stein. „Hirmus! Hirmus! Mis suudab inimene?“ Näis, nagu manguks ta minult abi, kuid tüdruku noorus ja tema pea kohal hõljuv päevade tühjus mangus veel enam; ja äkki, kui olin juba mõistnud, et pole midagi öelda, leidsin enda väitlemas Jimi kasuks. „Teie peate talle andestama,“ lõpetasin ma ja minu oma hääl tundus mulle sumbununa, kadudes kuhugi tumma lõpmatusse, kust pole vastust. „Meie kõik vajame andestamist,“ lasin natukese aja pärast.

„Mis olen ma teinud?“ küsis ta ainult huultega.

„Teie ei usaldanud teda kunagi,“ ütlesin mina.

„Tema oli nagu teisedki,“ ütles tüdruk pikkamisi.

„Mitte nagu teised,“ vaidlesin mina vastu, kuid tema jätkas endise ükskõiksusega:

„Tema oli petis.“ Äkki rääkis Stein vahele: „Ei, ei, ei! Mu vaene laps! . . .“ Ta patsutas tüdruku kätt, mis puhkas oimetult tema käsivarrel. „Ei, ei! Mitte petis! Truu, truu, truu!“ Ta katsus vaadata tüdruku kivinenud näkku. „Teie ei saa aru. Ah! Miks ei saa te aru? . . . Hirmus,“ ütles Stein mulle. „Millalgi mõistate teie.“

„Tahate teie seletada?“ küsisin mina, vaadates talle karmilt otsa. Nemad liikusid edasi.

„Ma vaatlesin neid. Tüdruku riided puutusid jalgeteed, tema mustad juuksed läksid lahti. Tema kõndis sirgelt ja kergelt suure mehe kõrval, kelle pikk vormitu kuub rippus püstloodsete voltidega vimmas õlgadelt ja kelle jalad liikusid pikkamisi. Nemad kadusid põõsastiku taha (te ehk mäletate), kus kasvab kuus-

teistkümme tõugu bambuseid, iga tõug harjunud silmale eraldatav. Mis puutub minusse, siis võlus mind selle saleda hiie ilu ja imeline armsus, mida kroonised pikad, teravad lehed ja suletaolised ladvad; mind võlus tema kergus, värskus ja šarm, mis selge nagu selle lihtsa lopsaka elu hää. Mäletan, et seisin kaua seal teda vaadeldes, nagu seistakse lohutavat sosinat kuu- lates. Taevas oli pärlhall. Oli üks neid troopikas nii harva juhtuvaid pilviseid päevi, kus inimese kallale tormab karjakaupa mälestusi, mälestusi teistelt randadelt, teistelt nägudelt.

„Veel samal õhtupoolikul sõitsin linna tagasi, võttes endaga Tamb' Itami ja teise malailase, kelle mere- sõiduriistas nad olid põgenenud õnnetuse segaduses, hirmus ja sünguses. Vapustus oli nähtavasti nende loomusedki muutnud. See oli nende kire muutnud kiviks ja tõredast Tamb' Itamist teinud peaaegu jutuka inimese. Ka tema tõredus oli vaibunud nõutusse alandlikkusse, nagu oleks ta oma silmadega näinud vägeva sõiduse nurjumist tähtsamal hetkel. Buugislane, see ärimees, oli pelglik ja kõhkleja inimene ning tema oli kõiges, mis tal õelda, üsna selge. Mõlemad seisid nähtavasti sõnuleletamatu sügava ime ja arusaamatu salapärasuse kohutava õuduse mõju all.“

Seega lõppesid Marlow' poolt allakirjutatud read. Eelistatud lugeja kruvis oma lambi kõrgele ja pöördus loo enda lehekülgede juurde, asudes üksildaselt pealpool lainetaolisi katuseid, nagu tuletornivalvur pealpool merepinda.

KOLMEKÜMNEKAHEKSAS PEATÜKK.

„KOIK algab, nagu juba öeldud, Browni-nimelise mehega,“ kõlas Marlow' jutustuse esimene lause. „Kuna teie olete Vaikse ookeani lääneosas ümber kolanud, siis peate küll olema tema nime kuulnud. Tema oli see Austraalia randade kurikuulus röövel — mitte et

teda oleks seal sagedasti nähtud, vaid et tema nimi põimiti kõigisse seadusevastaseisse lugudesse, mida jutustati kodumaalastele; ja kõige süütumgi neist lugudest, mis räägiti temast Cape Yorkist kuni Eden Bay'ni, oli küllalt hea selleks, et meest võlla viia, kui aga asjast oleks räägitud õigel paigal. Ka ei unustatud kunagi tähendamata, et tema pidi olema parunipoeg. Oli kuis oli, aga kindel on, et tema oli põgenenud kustki kodumaa laevalt vanul kullakaevamise päevil ja oli mõne aastaga saanud selle või teise saarterühma hirmuks Polüneesias. Ta varastas pärismaalasi, ta röövis üksikud valged kaupmehed kuni sargini paljaks ja kui see tehtud, kutsus ta tema mererannal kahevõitlusele haavlipüssidega — mis oleks võinud sealse viisi järgi üsna korralik olla, kui teine poleks juba enne seda tehtud hirmuga poolsurnuks. Brown oli moodne mereröövel oma kuulsamate eelkäijate eeskujul; kuid teda eraldas tema kaasaegseist ametivendadest — nagu olid seda Bully Hayes, mesimagus Pease või see lõhnaõlitatud, õilsust taotlev moealp kelm, keda tunti Rāpase Dickina — tema kuritegude ülbe loomus ja äge viha kogu inimsoo vastu üldiselt ning oma ohvri vastu eriti. Teised olid lihtsalt harilikud, ahned tõprad, kuid temal näis olevat mingisugune keerukas eesmärk. Tema võis inimese ainult selleks puhtaks röövida, et tõendada oma madalat arvamust temast, ja tema võis rahuliku, süütu rändaja laskmisel või vigastamisel avaldada nii metsikut ja kättemaksvat pöörasust, et ajas hirmujudinad peale ka kõige hoolimatumale ja jultunumale röövlilegi. Oma suurima kuulsuse päevil oli tal relvastatud parklaev, mille meeskonnaks kanakid ja põgenenud valaskalapüüdjad, ja ta kiitles teadmata millise õigusega, et salajas andvat temale tarvilikud summad mingi lugupeetud kookospähklitega äritsev ettevõtte. Hiljem põgenes ta, nagu räägiti, kellegi misjonäri naisega, kes olnud sootuks nooruke ja Claphamist pärit, kus abielunud silmapilkses vaimustushoos õrna, lampjalgse me-

hikesega, kuid kuna ta äkki viidi üle Melaneesiasse, siis kaotanud ta kuidagi tasakaalu. See oli tume lugu. Naine olnud põgenemise ajal haige ja surnud laeval. Räägitakse — ja see on selle loo imelisem osa — et naise laiba juures andunud Brown metsikule ja süngele leinale. Ühes naisega jätnud ka õnn ta varsti peale seda maha. Ta kaotas oma laeva kuski Malaita kaljudel ja jäi mõneks ajaks kadunuks, nagu oleks ta ühes laevaga põhja läinud. Esimeseks kuuldub temast uuesti Nuka-Hivas, kus ta ostis Prantsuse valitsuselt vana väljapraagitud kuunari. Milline tulutoov ettevõtte temal oli kavatsusel, kui ta seda ostu toimetas, seda mina ei tea, kuid üks on selge, nimelt — arvestades kohtukodasid, konsuleid, sõjalaevu ja rahvusvahelist kontrolli, pidi temataolise džentlmeni kohta küll lõunameri liig kuumaks muutuma. Kindlasti pidi ta oma tegevusvälja kaugemale läände nihutama, sest aasta hiljem mängib ta uskumatult julget, kuid mitte väga kasulikku osa mingis tõsinaljakas äris Manila Bay's, kus peakujudena esinevad keegi kelm asevalitseja ja putkupistnud kassapidaja; peale seda näib ta olevat logelnud Filipiinide ümbruses oma kõdunenud kuunariga, heideldes kangekaelse saatusega, kuni ta viimaks, ikka oma seatud kursist kinni pidades, jõuab Jimi loosse, olles pimedaks kaaslaseks tumedale võimule.

„Edasi jutustatakse, et kui hispaania vahilaev ta kinni võttis, siis ei tahtnud ta sel ajal mitte midagi muud teha, kui mõtles ainult katsuda mässajatele mõned kahurid viia. Kui see tõepoolest nõnda oli, siis ei suuda ma mõista, mis tegi ta küll Mindanao lõunarannal. Mina arvan siiski, et tema käis piki randa pärismaalaste külasiid laastamas. Peaasi aga on, et vahilaev pani oma valve kuunarile ja sundis teda üheskoos Zamboanga poole sõitma. Teel külastasid mõlemad laevad ühel või teisel põhjusel ühte neist hispaania uutest asundusist — millistest lõpuks ometi midagi välja ei tulnud —, kus oli kohal mitte ainult volitatud tsiviil-

ametnik, vaid ka hea, suur rannasõidu-kuunar, mis seisis ankrus väikeses lahes; ja kuna see sõiduriist oli igapidi parem kui Browni oma, siis otsustas see ta varastada.

„Tema õnn oli mokas — nagu ta ise mulle ütles. Maailm, mida ta oli kohutanud kakskümmend aastat oma metsiku, vaenliku põlgusega, polnud temale aineliselt midagi jätnud, kui aga väikese punga hõbedol-lareid, mis olid peidetud tema kajutis nõnda, et „vanapagan isegi poleks võinud neid välja nuuskida.“ Ja see oli kõik — täiesti kõik. Ta oli oma elust tüdinud ja ei kartnud surma. Kuid see mees, kes oleks oma elu tühise tuju pärast mängule pannud kibeda ja irvitava hoolimatusega, kartis surmlikult vangistust. Temal oli arutu, külmahigine, närvevapustav, verd veeks muutev hirm juba palja oletusegi tõttu, et teda võidaks luku ja riivi taha pista — selletaoline hirm võiks olla ebausklikul inimesel mõeldes, et teda süleleb viirastus. Tsiivilametnik, kes tuli laevale, et esialgset juurdlust toimetada, juurdles kogu päeva hooliga ja läks maale alles siis, kui oli juba pime, mäs-sides end mantlisse ja hoolitsedes väga selle eest, et Browni rahanatukest pungas mitte kõliseda lasta. Olles sõnakas mees, ta leidis peale selle põhjuse (ma arvan, juba järgmise päeva õhtul) valitsuse kutterit mingiks eriotstarbeks ära saata. Kuna kaptenil puudus tarvilik meeskond laeva valvamiseks, siis rahuldus ta sellega, et võttis Browni kuunarilt kõik purjed kuni viimse näruni ja oli pealegi veel nii ettevaatlik, et viis tema kaks paati paari penikoorma taha rannale.

„Kuid Browni meeskonnas oli keegi, kes pärit Saalomoni saarelt; selle oli ta sealt röövinud ning nüüd oli ta Brownile väga ustav, pealegi kõige tublim mees kogu meeskonnas. See ujus üle rannalaeva juurde — umbes viissada jardi — ühes kõiega, mis selleks otstarbeks kõigist laeval olevaist juppidest kokku sõlmitud. Vesi oli vaikne ja merelaht pime

„nagu lehma magu“ — nõnda kirjeldas seda Brown. Saalomoni saarlane ronis üle reelingi, kõieots hambus. Rannalaeva meeskond — kõik tagalid¹⁾ — olid rannal pärismaalaste külas pidul. Kaks laevavalvurit ärkasid äkki üles ja nägid saatanat. Tal olid välkuvad silmad ja ta hüppas viirastusena laevalael ringi. Valvurid langesid hirmust halvatuna põlvili, löid risti ette ja palvetasid mõminal. Pika noaga, mille Saalomoni saarlane leidis köögist, ta tappis esiti ühe, siis teise, ilma et oleks tähele pannud nende palvetamist; sellesama noaga asus ta siis kookospähkli-kiududest valmistatud ankrukoit kannatlikult läbi saagima, kuni see viimaks katkes noatera ees kaheks ja kukkus laksatades merre. Siis karjus ta ettevaatlikult merelahe vaikusel ja Browni meeskond, kes oli vahepeal piilunud ja lootusrikkalt kuulmeid pingutanud ööpimeduses, hakkas oma kõieotsast tasakesi sikutama. Juba enne viit minutit asusid kaks laeva teineteise kõrvale — kerge tõukega ja küljepuude kriiksumisega.

„Browni meeskond läks silmapilk üle teisele laevale, võttes endaga kaasa oma tuliriistad ja suure tagavara laskemoona. Neid oli kõigega kokku kuusteist: kaks putkupidistnud madrust, kõhn väejooksik kustki Ühendriikide sõjalaevalt, paar lihtsat, valgeverelist skandinaavlast, tusane mulatt, vaikne hiinlane, kes keetis, ja kõik teised — lõunamere kirjeldamatu trobikond. Need olid ükskõiksed mehed; Brown painutas neid oma tahte alla, Brown, kes ükskõikne võlla vastu ja kes ometi põgenes hispaania vangla tondi eest. Ta ei andnud neile tarvilikku aega küllaldase toidumoonna ülekandmiseks; ilm oli vaikne, õhk tiine kastest, ja kui nad kõied vabastasid ning purjed maatuule püüdmiseks üles tõmbasid, ei lehvinud märg lõuend mitte; nende vana kuunar näis enda uuest

1) Malailased Filippiinidelt.

varastatud laevast tasakesi eemale nihutatavat ja ühes ranna musta koguga ööpimedusse kaduvat.

„Nad pääsesid ilusasti minema. Brown jutustas üksikasjaliselt endi sõitu mööda Macassari merekitsust. See oli piinav ja meeleheitlik lugu. Neil oli veest ja toidust puudus; nad lähenesid mitmele pärismaalaste laevale ja said igahelilt pisut moonu. Varastatud laevaga ei julgenud Brown ühtegi sadamasse sisse sõita. Tal polnud raha, et midagi osta, ega pabereid, mida ette näidata, ei ka ühtegi usutatavat valet, et sadamast uuesti välja pääseda. Araabia parklaev, mis sõitis hollandi lipu all ja mille ta tabas Poulo Lauti juures ankrus, andis pisut räpast riisi, kimbu banaane ja tonni vett; kolm päeva kestev udune ja tormine ilm kihutas nad üle Jaava mere. Kollased ja mudased lained leotasid seda nälgunud röövlikarja. Nad nägid postilaevu, mis sõitsid oma määratud teel; möödusid hästivarustatud kodumaa laevadest, mis olid oma roostetanud rauast külgedega ankrus madalas vees, oodates ilma- või voolumuutust; inglise kahurlaev, valge ja kena, sõitis oma kahe saleda mastiga ühel päeval kaugelt nende eest mööda, ja teisel korral kerkis nende pära sihis silmapiirile must ja raske hollandi korvett, mis liikus oimetu aeglusega läbi udu. Nad pääsesid nägematuina või tähelepanematuina läbi — kari kahvatuid, auguspalgelisi ja näljast metsikuid hulguseid, kel tagasihutajaks hirm. Browni mõte oli pääseda Madagaskari juurde, kus ta lootis — mitte üsna tuulest võetud oletustega — laeva ära müüa Tamataves, ilma et temale oleks esitatud mingeid küsimusi, või muretseda enam-vähem võltsitud paberid. Aga ennekui seda pikka teekonda India ookeani ette võtta, vajasis nad toidumoonna ja ka vett.

„Võib olla, ta oli Patusanist varemalt kuulnud, võib olla ka, et talle see peene kirjaga märgitud nimi kaardil silma torkas kui arvatavasti kaunis suur pärismaalaste küla ülal jõe kaldal, seistes täiesti kaitseta ja

eemal sõidetavaist mereteedest ning telegraafiliinidest. Sellelaolisi asju oli ta varemaltki teinud — äri otstarbel muidugi; praegu see oli aga hädatarvilik, elu- ja surmaküsimus — vabaduse küsimus. Vabadus! Brown oli kindel, et ta saab moona — loomaliha — riisi — kartuleid. Nukker meestekari nilpas oma keelt. Võib-olla õnnestub laeva tarvis moonatagavara muretseda — ja kes-teab — saab ehk ka ehtsat, kõlisevat metallraha! Mõne külavanema ja pealiku saab ehk heaga sinnamaale, et ta midagi vabatahtlikult välja annab. Ta ütles, et ennem oleks lasknud ta oma päkkasid kõrvetada, kui et tühjalt tagasi tulla. Mina uskusin teda. Tema meeskond uskus teda samuti. Nemat, kui tumm hulk, ei rõõmutsenud valjusti, kuid nad olid näljaste huntidena valmis.

„Ilm oli neile õnneks. Mõni päev tuulevaikust oleks võinud nende kuunarile arvatud koledused kaasa tuua, kuid maa- ja meretuultega jõudsid nad väheha kui nädala ajaga Sunda merekitsusest välja Batu Kringi suhu ankrusse, püstoli laskekaugusse kalameeste külalt.

„Nelisteistkümme neist läksid kuunari suurde paati (mis oli küllalt ruumikas, sest teda oli tarvitatud laadimisel) ja sõitsid mööda jõge üles, kuna kaks jäid laevale ühes moonaga, mis hoidis neid näljasuremast kümneks päevaks. Veetõus ja tuul aitasid kaasa ning ühel varajasel õhtupoolikul jõudis suur valge paat oma näruse purjega meretuule aetuna Patusani piirkonda, peal nelisteistkümme valitud hernehirmutist, kes vahitsid näljaseilt ümber ja sõrmitsesid oma odavate püside lukke. Brown arvestas oma üllatava ilmumise kohutavust. Nad sõitsid Patusani sisse pisut enne mõna algust; radža postaed ei avaldanud elumärki; esimesed majad mõlemal pool jõge paistsid olevat tühjad. Mõned künad ülalpool põgenesid suure rutuga. Brown imestas asunduse suuruse üle. Valitses sügav vaikus. Tuul vaibus majade vahel; kaks aeru võeti välja ja

lootsik jätkas oma teed mööda jõge ülespoole, sest neil oli mõte asunduse keskpaigas enne tugipunkti leida, kui elanikud jõuavad vastupanule mõelda.

„Ometi näib, et Batu Kringi kalameesteküla pealik oli läkitanud õigel ajal hoiatuse. Kui paat jõudis mošee kohale (mille Doramin ehitanud — viiludega ja korallidest lõigatud katuseilustistega), oli vaba plats selle ees üleni rahvast täis. Kostis hüüe ja sellele järgnes lokulöömine piki jõge üles. Kustki ülalpoolt lasti kaks pauku kuuenaelalistest kahuritest, mille ümmarikud kuulid tulid mööda jõge hüpeldes alla, pildudes säädelevaid veejugasid päikesepaistele. Mošee ees hakkas kari karjuvaid mehi andma kogupauke, mis sihitud põiki üle jõe; algas korratu paadi tulistamine mõlemalt poolt jõekaldalt ja Browni mehed vastasid metsiku, kiire paugutamisega. Aerud tõmmati sisse.

„Kõrgevee mõõnamine sünnib sellel jõel väga kiiresti ja paat, mis asus keset voolu ja oli peaaegu täiesti kaetud suitsuga, hakkas mööda jõge allapoole liikuma, pära ees. Ka mõlemal pool kaldal tihenes suits, seistes katustest madalamal tasase viiruna, nagu mõni pikk pilv, mis lõikab mäekülje kaheks. Mürisev sõjakisa, klobade värisev kõma, trummide madal põrin, vihased karjumised ja kogupaukude raksatused sünnitasid üheskoos hirmsa müra, milles Brown istus jahmatanult, kuid kindlalt tüüri juures, kihutades end ikka suuremasse vihamarru inimeste vastu, kes julgesid end kaitsta. Kaks tema meest olid haavatud ja ta nägi oma taganemistee ärälõigatuna allpool linna mõnede paatide poolt, mis ilmusid Tunku Allangi postaiia varjult. Seal oli kuus paati, kõik mehi täis. Kuna talle nõnda kallale tikuti, märkas ta sissekäiku kitsasse lahte (sinna, kuhu Jim oli karanud mõõna ajal). Praegu oli see ääreni vett täis. Nad juhtisid oma paadi sinna ja maandusid, ning et asjale teha lühike lõpp, asusid nad väikesele mäekünkale, misardi üheksasada postaiast eemal ja millett nad tõepoolest seda valitsesid. Mäekingü küljed

olid paljad, kuid tipul kasvasid mõned puud. Need nad löikasid maha ja tarvitasid kaitsevalli ehitamiseks, millega jõudsid valgevarus ilusasti lõpule; vaheajal püsisid radža lootsikud jõel imelikult erapooletuina. Kui langes pimedus, süttisid jõe ääres paljud oksatuled, mis lasksid selgesti esile tõusta mõlemal pool kaldal asuvate majade ridade vahel katuste musta joonestiku, saledad palmide kobarad ja rasked viljapuude põõsastikud. Brown süütas rohu oma asukoha ümber põlema; madalate, hõredate leekide ring keerles pikkamisi tõusva suitsu all ruttu mööda mäekülge allapoole; siin-seal võttis mõni kuiv põõsas kõrgesti leegitsevalt praksudes tuld. Tuli löi väikese salga püsside tarvis vaba silmaringi ja peatus suitsedes metsaserval ning mööda mudast lahte. Riba lopsakat metsapadrikut niiskes nõos mäekinguga ja radža postaiade vahel takistas tule levimist ka sellel küljel suure ragina ja praksumisega bambuse-
tüvedes. Taevas oli tume, sametine ja tähtedega üle külvatud. Mustunud maapind suitses vaikselt madalast roomavast rägust, kuni tuli kerge tuuleõhk ja puhus kõik minema. Brown ootas rünnakut, niipea kui vesi küllalt kõrgele tõuseb, et sõjapaadid, mis tal tee ära lõiganud, võivad sõita kitsasse lahte. Igatahes oli ta veendunud, et tehakse katset tema paati ära viia, mis seisis mäe all musta kõrge tombuna nõrgalt helkival mudalombil. Kuid lootsikud all jõel ei teinud mingit liigutust. Üle postaiade ja radža hoonete nägi Brown nende tulesid veepinnal. Nemand näisid üle jõe ankrus seisvat. Teised tuled olid liikvel, süstes ühelt kaldalt teisele ja tagasi. Samuti paistsid liikumatuna vilkuvad tuled majade pikkadel müüridel mööda jõe ülespoole kuni kääruni ja veel kaugemalegi ning üksikud sisemaa poolgi. Suurte tulede helk näitas hooneid, nende katuseid ja musti poste sinnamaale, kuhu aga ulatus silm. See oli ilmatu suur maa-ala. Neliteistkümmend hulljulget sissetungijat lamasid oma kaitsevalli taga ja tõstsid oma koonud, et vaadata selle linna askeldamist,

mis näis venivat penikoormate kaupa mööda jõe ülespoole ja milles kihasid tuhanded vihased mehed. Nad ei kõnelnud isekeskis. Vahetevahel kuulsid nad mõnd valju karjumist või üksikut pauku, mis lasti kuski väga kaugel. Kuid nende asukoha ümber oli kõik vaikne, pime ja rahulik. Nemand tundsid unustatuina, nagu poleks sel ärevusel, mis hoidis inimesed ärkvel, mitte midagi nendega tegemist ja nagu oleksid nemand juba surnud.

KOLMEKÜMNEÜHEKSAS PEATÜKK.

„SELLE öö sündmustel on suur tähendus, sest nemand löid seisundi, mis jäi muutumatuks kuni Jimi tagasitulekuni. Jim oli enam kui nädalaks läinud sissemaale ja esimese tagasilöögi juhiks oli Dain Waris. See vahva ja arukas noormees („kes oskas võidelda valgete meeste viisil“) tahtis kogu selle asja viibimata lõpetada, kuid ta ei saanud oma inimestega hakkama. Temal polnud Jimi tõulist ausära ja võitmatu, üliloomuliku võimu kuulsust. Tema polnud vääramatu tõe ja vääramatu võidu nähtav ja käegakatsutav kehastis. Kuigi teda armastati, usaldati ja imetleti, ometi oli tema üks neist, kuna aga Jim oli üks meist. Pealegi oli valge mees kindlusetornina haavamatu, kuna aga Dain Warist võidi tappa. Need avaldamatud mõtted juhtisid pealike arvamus, keda oli valitud nõupidamiseks Jimi kindluses, nagu oleks loodetud leida tarkust ja julgust puuduva valge mehe eluasemel. Browni kaastlaste laskmine oli olnud sedavõrt tabav või õnnelik, et kaitsjate seas oli pooltosinat haavatuid. Need lamasid rõdul, kus neid ravitses nende naispere. Juba esimesel häire-silmapiilgul toodi naised ja lapsed alumisest linnaosast kindlusse. Seal käsutas Kalliskivi väga mõjuvalt ja energiliselt Jimi „omi inimesi“, kes olid postaiade tagant asundusest siia tulnud, et olla kind-

luseväeks. Põgenikud surusid tema ümber ja kogu loo kestusel, kuni selle õnnetu lõpuni, avaldas Kalliskivi haruldast sõjalist agarust. Just tema juurde oli Dain Waris rutanud kõige enne, kui ta oli saanud teate hädaohust, sest te peate teadma, et Jim oli ainukeseks isikuks Patusanis, kes omas püssirohu tagavara. Stein, kellega ta seisis lähedases kirjavahetuses, oli muretsenud Hollandi valitsuselt erilise loa viiesaja tunni püssirohu viimiseks Patusani. Püssirohu-magasiniks oli väike puupakkudest onn, mis üleni kaetud mullaga, ja selle onni võti seisis Jimi puudumisel tüdruku käes. Koosolekul, mida peeti õhtul kella üheteistkümnepaiku Jimi söögitoas, toetas Kalliskivi Warise arvamust, et peaks viibimata ja jõuliselt talitama. Minule öeldi, ta seisnud pika laua otsas Jimi tühja tooli kõrval ja pidanud tulise sõjakõne, mis kutsus koosistuvate pealike suust heakskiitvaid arvamused kuulda-vale. Vana Doramin, kes polnud ennast enam kui aasta väljaspool oma väravaid näidanud, oli suure vaevaga siia üle toimetatud. Tema oli muidugi siin peamees. Koosoleku meeoleolu oli väga sõjakas ja vanamehe sõna oleks olnud otsustav, kuid mina arvan, et mõistes oma poja tulist vahvust, tema ei julgenud seda sõna lausuda. Viivitavamad ettepanekud pääsesid võidule. Keegi Haji Saman juhtis pikas kõnes tähelepanu sellele, et „need vägivaldsed ja metsikud inimesed on iseendid igal juhul andnud kindlasti surmasuhu. Nemand kas püsivad oma mäel ja surevad nälga, katsuvad oma paadi juurde pääseda ja lastakse varjupaigast üle lahe maha, või nemad murravad läbi ning põgenevad metsa ja saavad seal üksikult otsa.“ Tema väitis, et õiget taktikat pidades võib need kurja südamega inimesed ilma võitluse riskita hävitada, ja tema sõnadel oli suur mõju, eriti tähtsamate patusanlaste juures. Linnarahva meeled ajas eriti ärevile see, et radža paadid polnud otsustaval silmapilgul tegevusse astunud. Radža asemikuks

koosolekul oli diplomaatiline Kassim. Tema rääkis väga vähe, kuulas naeratades, väga sõbralikult ja saladuslikult. Koosoleku vältel ilmusid käskjalad iga mõne minuti pärast sõnumitega sissetungijate toimisest. Metsikud ja liialdatud kuulujutud lendasid suust suhu: jõesuus seisvat suur laev raskete kahurite ja paljude meestega — mõned valged, teised mustanahalised ja verejanulise välimusega. Nemand tulevat veel paljude paatidega ja hävitavat iga elava hinge. Lähedase, aimatava hädaohu tunne erutas lihtrahva meeli. Kord tõusis kabuhirm naiste seas hoovi peal, kiljumised, jooksmine, laste kisa — Haji Saman läks välja neid rahustama. Siis tulistas kindluse valvur midagi liikuvat jõel ja oleks peaaegu surmanud kellegi külaelaniku, kes tõi lootsikuga oma naispere ühes väärtuslikuma majakraamiga ja tosina kodulindudega varjupaika. See sünnitas suure segaduse. Vahepeal jätkati nõupidamist Jimi majas tüdruku osavõttel. Doramin istus metsiku näoilmelega raskelt oma toolil, vaadates korda mööda kõnelejatele näkku ja hingates puhkides nagu härg. Tema rääkis alles lõpul, peale seda, kui Kassim oli teatanud, et radža mehed kutsutakse koju oma isanda postaeda kaitsma. Dain Waris ei avaldanud oma isa juuresolekul mingit arvamust, kuigi tüdruk palus teda Jimi nimel seda teha. Oma kärsituses, sissetungijaid võimalikult ruttu välja saada, pakkus ta temale Jimi mehi käsutamiseks. Aga Dain Waris raputas ainult pead, kui oli paar korda oma isale pilgu heitnud. Lõpuks, kui nõupidamine lõppes, oli otsuseks tehtud, et lahe-äärseisse majadesse pidi pandama kõva valve vaenlase paadi üle valitsemiseks. Paadi enda pidi jätma puutumata, nii et röövlitel seal ülal mäel võiks himu tulla temaga ära sõita, mil juhul hästi sihitud tuli suurema osa neist kahtlemata tapab. Et löigata ellujäänuil tee põgenemiseks ja takistada ka uusi mööda jõge üles tulemast, käsutati Dain Waris Doramini poolt ühes relvastatud

buugiste rühmaga teatud paika jõeale, kümme penikoormat Patusanist allpool, kus pidi asuma laagrisse ja sulgema lootsikutega sõiduvee. Mina ei usu silmapilgukski, et Doramin oleks tõepoolest kartnud uute vaenlaste saabumist. Minu arvamine on, et tema ainsaks eesmärgiks oli hoida oma poega hädaohust eemale. Et takistada linna tungimist, pidi valge hakul kohe alustatama postiaia ehitamist tänava lõpul pahele kaldal. Vana nakhoda avaldas soovi seal isiklikult käsutada. Püssirohtu, kuule ja tonge jaotati meestele kohe tüdruku ülevaatusel. Mitu käskjalga läkitati viibimata igasse külge Jimi otsima, kelle täppis asukoht oli teadmata. Need mehed asusid hämarikus teele, kuid enne seda oli Kassim juba alanud läbikäimist ümberpiiratud Browniga.

„See täiuslik diplomaat ja radža usaldusmees oli lahkunud koosolekult, et oma isanda juurde tagasi minna, ja enesega kaasa võtnud Corneliuse, kelle ta leidis tummalt hulkumas rahva keskel hoovis. Kassimil oli oma väike plaan ja selleks vajas ta Corneliust tõlgina. Nõnda siis sündis, et vastu hommikut, kui Brown parajasti oma meeheitliku seisukorra üle järele mõtles, ta kuulis soisest, padrikulisest nõost sõbralikku, värisevat, pingutatud häält inglise keeles luba küsimas üles tulla tähtsa teate toomiseks, kui töötatakse isiklikku julgeolekut. Brown sai üpris rõõmsaks. Kui juba temaga tahetakse rääkida, siis ei ole ta enam tagaäetav metsloom. Need sõbralikud kõlad vabastasid neid kohutavast pingutatud valvsusest, nagu oleksid nad pimedad, kes ei tea, kust võib neid tabada surmav hoop. Brown teeskles suurt vastupunnimist. Hääl nimetas enda „valgeks meheks — vae-seks, laostatud, vanaks valgeks meheks, kes on siin juba aastaid elanud.“ Rõske ja külm udu kattis mäekülgi ja pärast mõnekordset vastastikku karjumist hüüdis Brown: „Tulge siis siia, aga üks, pidage meeles.“ Tõepoolest oli aga kõik ükstapuhas, nagu

Brown mulle ütles vihas vääneldes, kui ta tuletas meelde oma toleaeagset abitust. Nende silm seletas ainult mõne jardi peale omaette ja mitte mingi äraandmine ei võinud nende seisukorda veel halvemaks teha, kui ta oli. Pikkamisi tõusis Cornelius oma igapäevses rõivastises — näruses, rāpases särgis ja pükstes, paljajalu, murdunud äärtega troopikakiiver peas — ebamääraselt nähtavale, hiilides kaitsevalli juurde, kus jäi seisatuma ja kuulatama ning piiluma. „Tulge siia! Hädaohtu ei ole!“ karjus Brown, kuna tema mehed jõllitasid vahtida. Kõik nende lootused pääsemiseks koondusid äkki sellesse närusesse, alatusse tulijasse, kes ronis sügavas vaikuses kohmakalt üle lamava puutüve ja vahetis kibedal, kakkleval näol habetunud, hirmunud ja unetut röövlisalka.

„Pool tundi usalduslikku vestlust Corneliusega avas Brownile Patusani koduste asjade olukorra. See andis talle kohe uue elujõu. Tal oli võimalusi, väga suuri võimalusi, aga enne kui rääkida Corneliuse ettepanekuist, nõudis Brown, et usalduse märgiks saadetak üles toitu. Cornelius läks ära, ronides kohmetult radža palee poole alla, ja natukese aja pärast tulid mõned Tunku Allangi mehed üles ja tõid pisukese tagavara riisi, piprakaunu ja kuivatatud kala. See oli arvatult parem kui mitte midagi. Hiljem tuli Cornelius Kassimi seltsis, kes toimis juba heatujulises usalduses, jalas sandalid, keha ümber peast kuni kandadeni tumesinine löuend. Tema ja Brown andsid teineteisele tähendusrikkalt kätt ja need kõlm eraldusid nõupidamiseks. Browni mehed, kes võitsid oma julguse tagasi, patsutasid üksteist seljale ja vahetasid oma kapteniga mõistu pilke, kuna nad ise valmistusid toitu keetma.

„Kassim ei võinud Doramini ja tema buugiseid põrmugi kannatada, kuid asjade uut seisukorda vihkas ta veel enam. Temal tekkis mõte, et need valged ühes radža poolehoidjatega võiksid buugiseid enne

Jimi tagasijõudmist rünnata ja nad võita. Sellele oleks tema arvates järgnenud linnarahva poolehoiu langus ja nõnda oleks murdunud valge mehe valitsus, kes kaitses vaeseid. Hiljem oleks võidud uute liitlastega toime saada. Neil poleks olnud ainustki sõpra. Sel mehel oli küllalt taipu iseloomude mõistmiseks ja tema oli küllalt näinud valgeid, et aru saada — need uutlunukad on põhjaläinud inimesed, kel pole kodumaad. Brown hoidis oma tusase ja tumeda näoilme alal. Alguses Corneliuse häält kuulates, mis mangus lähene-misluba, tõsis Brownil ainult lootus kuidagi põge-nema lipsata. Aga vähem kui tunni ajaga keesid tema peas juba hoopis teised mõtted. Äärmise häda sunnil ta oli ju siia tulnud, et varastada toitu, võib-olla ka mõni tonn kummi või paar peotäit dollareid, lei-dis aga end olevat ümbritsetud surmlike häda-ohtude võrgust. Nüüd aga, Kassimi ettepanekute ta-gajärjel, hakkas ta mõtet hauduma, kuid kogu maad lagastada. Keegi neetud mehike — pealegi veel ihu-üksi — oli midagi selletaolist teostanud. Kuid vis-tisti polnud ta asja küllalt põhjalikult teinud. Võib-olla sobivad nad ehk koos töötama — kõik välja pit-sitada ja siis tasapisi oma teed minna. Kassimiga läbi rääkides pani Brown tähele, et temast oletati, nagu omaks ta merel suure laeva ja hulga mehi. Kas-sim palus teda tõsiselt, et ta tooks viibimata oma suure laeva ühes kahuritega mööda jõge üles radža teenistusse. Brown avaldas oma nõusolekut ja sellel alusel jätkati läbirääkimisi vastastikusel usaldusepuudu-sel. Kolm korda sama hommiku jooksul läks viisakas ja energiline Kassim alla radžaga nõu pidama ja tuli usinasti oma pikkade sammudega tagasi. Läbirääki-misel tundis Brown tigidat rõõmu mõeldes, et tema vilets kuunar, milles pole midagi muud, kui aga hun-nik pori, pidi esitama relvastatud laeva, ja tema hiin-lane ning vigane Levukalt pärit madruselogard — rohkearvulist meeskonda. Peale lõunat toodi talle uut

toidumoona, matte meestele varjualuse ehitamiseks ja lubadus rahasaamiseks. Mehed heitsid pikali ja nori-sesid, sest nad olid kõrvetava päikese eest varjatud; kuid Brown, istudes täiesti varjamatult puutüvel, kiin-dus oma pilguga linna ja jõe vaatlusse. Siin oleks nii palju saaki! Cornelius, kes oli enda siin röövli-laagris koduseks teinud, rääkis tema kõrval, näitas kohti, andis nõu, seletas oma seisukohalt Jimi iseloomu ja kolme viimase aasta sündmusi. Brown, kes kuulas nähtavasti ükskõikselt, pani ometi hoolega iga sõna tähele ja ei osanud kuidagi selget ettekujutust saada, milline mees see Jim õige on. „Mis on ta nimi? Jim! Jim! Sellest ei jätku inimese nimeks.“ „Ne-mad hüüavad teda siin tuan Jim,“ ütles Cornelius põlg-likult. „See on sama hea kui öelda lord Jim.“ „Mis ta on? Kust ta tuli?“ päris Brown. „Mis mees ta on? On ta inglane?“ „Jah, jah, tema on inglane. Ka mina olen inglane. Malakkast pärit. Tema on loll. Teil tarvitseb ainult ta tappa ja siis olete siin kunin-gas. Kõik kuulub siis teile,“ seletas Cornelius. „Mulle näib, et varsti peab ta seda siin kellegi teisega ja-gama,“ lausus Brown poolal häälel. „Ei, ei. Õige tee on teda tappa esimesel võimalusel ja siis võite teha, mis süda kutsub,“ kinnitas Cornelius tõsiselt. „Mina olen hulk aastaid siin elanud ja mina annan teile kui sõber nõu.“

„Sellises kõneluses ja vahtides Patusani, mis pidi tema arvates varsti talle saagiks langema, viitis Brown suurema osa õhtupoolikust, kuna tema mehed puh-kasid. Sel päeval hiilisid Dain Warise lootsikud, hoi-dudes lahest võimalikult kaugele kalda varju, üksteise järele mööda jõge alla, et sulgeda taganemistee. Seda Brown ei märganud ja Kassim, kes tuli tund enne päikeseloojakut mäele, hoidus tema silmi avamast. Tema tahtis, et valge mehe laev tuleks mööda jõge üles ja see teade oleks ehk mõjunud peletavalt. Tema käis Brownile väga peale, et see saadaks laevale käsu,

ja pakkus selleks oma ustavat meest, kes oleks suu-
rema saladuse hoidmiseks (nagu ta seletas) läinud jõe-
suhu mitte mööda jõge, vaid mööda maad, et toime-
tada käsk laevale. Natukese mõtlemise järele arvas
Brown olevat soovitava kiskuda oma taskuraamatust
lehe, millele kirjutas lihtsalt: „Asi kujuneb. Hea
saak. Mees kinni pidada.“ Tõntsi näoga noormees,
kelle Kassim valis käskjalaks, täitis ülesande ustavalt
ja sai selle eest hiinlaselt ning endiselt randröövlilt
äkki tasuks hoobi, nii et lendas peadpidi tühja kuunari
ruumi, millele tõmmati luuk katteks peale. Mis temast
pärast sai, seda Brown ei öelnud.

NELJAKÜMNES PEATÜKK.

„BROWNI eesmärgiks oli Kassimi ninapidi veda-
des aega võita. Ta pidi tahes või tahtmata arvamusele
jõudma, et õigeks ärivõtteks on valge mehega koos-
tötamine. Tema ei suutnud kujutella sellist meest
(kes pidi ometi olema pagana osav, et pärismaalasi
nõnda oma pihku saada), kes lükkaks tagasi abi, mis
kõrvaldaks vajaduse kestvaks, salajaseks ja hädaohtli-
kuks petmiseks, sest see tundus endastmõistetavalt ainu-
kese võimaliku teguviisina üksikule inimesele. Tema,
Brown, pakub talle jõudu. Ükski inimene ei peaks
siin kõhklema. Kõiges pidi võima arusaadavalt kokku
leppida. Muidugi oleksid nad saagi isekeskis jaganud.
Mõte, et siin on olemas kindlus — üsna kättesaadaval
— päris õige kindlus ühes kahuritega (seda kuulis ta
Corneliusest), erutas teda. Lastagu ainult korraks teda
sinna sisse ja . . . Tema esitaks muidugi tagasihoid-
likud tingimused. Ometi mitte liig madalad. Nagu
näis, polnud see mees põrmugi loll. Nemand töötavad
vennalikult koos, kuni . . . kuni tuleb õige aeg tülik
ja pauguks, mis korraldab kõik arved. Oodates tige-
da kärsitusega röövsaaki, ta tahtis nüüd valge mehe

endaga rääkida. Maa näis juba kuuluvat temale ja ta
oleks võinud selle käristada tükkideks, tühjaks pigis-
tada ja minema visata. Vahepeal pidi aga vedama
Kassimi ninapidi, et saada esiteks toidumoona ja teiseks
— et hoida teine tee vaba. Peaasi oli, et saaks päev-
päevalt midagi hamba alla. Pealegi, temal polnud
midagi selle vastu, et radža eest võitlusse astuda ja
sellele rahvale õppust jagada, kes võttis ta vastu pau-
kudega. Temal tõusis võitlushimu.

„Kahetsen, et ma ei saa seda enamasti Brownilt
kuuldud loo osa teile edasi anda tema enda sõnadega.
Selle mehe katkendlikus, ägedas kõnes, mis paljastas
mulle tema mõtted tol hetkel, kus surma käsi seisis
juba ta kõril, avaldus eesmärgi alasti halastamatus,
mingi imelik kättemakslik seisukoht tema oma mineviku
vastu ja pime usk kogu inimsoo vastu sihitud tahte
õiglusesse — midagi sellest tundmusest, mis võib
mõne kõrilõikajate salga juhti ajada end nimetama
uhkustades jumalavitsaks. Kahtlemata tema loomulik,
mõttetetu julmus, mis sellise iseloomu aluseks, oli suu-
rendatud nurjumiste, õnnetuste ja hiljutiste kannatus-
tega, nagu ka selle meeleheitliku seisukorraga, milles
ta praegu asus; kuid mis kõige tähelepanuväärilisem
— samal ajal, kui ta ise kavatses alles äraandlikku
liitu, oli tal juba valge mehe saatuse kohta otsus
tehtud, ja kuna ta kõneles Kassimiga upsakal, hooletul
toonil, võis tähele panna, et tema ainukeseks õigeks
ihaks oli (isegi oma tahtmise vastu), seda laanelinna,
mis oli julgenud ennast kaitsta, puhtaks rüüstata, lai-
padega üle külvata ja siis põlema pista. Kuulates
tema halastamatut ja hingeldavat häält, ma võisin kju-
tella, kuidas ta vahtis mäetipult alla linnale, täites teda
oma mõttes tapmis- ja röövimispiltidega. Linnaosa,
mis lahe lähedal, tundus mahajäetuna, kuigi tööpooldest
iga maja varjas mõnda valvsat relvastatud meest. Äkki
sealpool tühja maa-ala, mida katsid siin-seal väikesed,
madalad, tihedad põõsad, augud ja mullahunnikud

nende vahel lookleva jalgteega, tuli nähtavale üksik, üsna väikesena paistev mees, kes seadis sammud maha-jäetud tänavale, mida piirasid suletud, tumedad, elutud hooned. Vististi oli see mõni elanikest, kes oli põgenenud üle jõe ja tuli nüüd tagasi mõne tarviliku majasja järele. Nähtavasti arvas ta end julgena, kuna ta seisis ju teisel pool lahte ja mäest nii kaugel. Kerge, üle pea-kaela ehitatud postaed seisis siinsamas ümber nurga ja selle tagune oli tema sõpru täis. Ta liikus aegamisi. Brown nägi teda ja kutsus kohe ühendriikide väejooksiku enda juurde, kes etendas nii-öelda tema abi osa. See kõhn, logardlik mees astus ettepoole, lohistades puise näoga laisalt püssi enda järele. Kui ta taipas, mida temalt sooviti, paljastas ta hambad roimarliku ja eneseuhke irvitusega, tekitades oma auku-vajunud, kõhnadel palgeil kaks sügavat kortsu. Tema kiitles alati oma laskeosavusega. Kohe langes ta teisele põlvele, võttis kindlaseisundilise sihi läbi maharaiutud puu okste ja andis tuld ning kargas siis ruttu püsti tagajärge vaatama. Kaugel asuv mees pööras silmad paugu poole, astus sammu edasi, näis kõhklevat ja langes siis äkki maha oma kätele ja põlvedele. Raksavale paugule järgnevas vaikuses rippus osav laskja silmadega oma ohvri küljes ja arvas, et „selle neegri tervis ei peaks enam kunagi tema sõpradele muret tegema“. Mehe käed ja jalad liikusid kiiresti, nagu tahaks ta kápuli edasi joosta. Tühjal maa-alal tõusis viha- ja üllatusekisa paljude inimeste suust. Mees langes silmili maa peale ja ei liigutanud enam. „See näitas neile, mis meie võime,“ ütles Brown mulle. „Ajast neile äkilise surmahirmu kehasse. Seda tahtsimegi. Meie seisime üks kahesaja vastu ja see andis neile õõ jooksul pisut järele mõelda. Ükski neist ei aimanud varem nii kaugelt laskmist. See radža rühma kuuluv mehike piilus mäest alla ja tahtis oma silmad peast välja vahtida.“

„Seda rääkides katsus Brown oma väriseva käega

pühkida vahuvina oma siniseilt huulilt. „Üks kahesaja vastu. Üks kahesaja vastu . . . ajada hirm nahka . . . hirm, hirm, ütlen ma . . .“ Tema omad silmad kippusid pealuukoobastest välja. Ta langes tagasi, kahmates kondiste sõrmedega õhku, tõusis uuesti istukile, üleni karvane ja kõveras, vahtis kõõrdi minu poole, nagu mõni inim-loom kuski muinasjutus, suu lahti haletsemisväärses ja koledas surmaeelses heitluses, kuni ta viimaks sai oma kõnevõime jällegi tagasi. On nägemusi, mida pole võimalik unustada.

„Pealegi, et ahvatleda vaenlast laskma ja selgitada laskjate asukohti võib-olla teisel pool lahte kasvavais põõsastes, käsutas Brown Saalomoni saarlase paadist aeru tooma, nagu saadetakse koer kepi järgi vette. See katse nurjus, sest poiss tuli tagasi, ilma et oleks kustki ainustki pauku lastud tema pihta. „Seal pole kedagi,“ arvas mõni mees. See on „ebaloomulik“, tähendas ühendriiklane. Kassim oli sel ajal juba oma sügava muljega läinud, mis osalt meelepäralist, osalt vastumeelset laadi. Oma keeruka politika kohaselt oli Kassim Dain Warisele sõna saatnud, et ta peaks silmas valgete meeste laeva, mis tahtvat mööda jõge üles tulla, nagu tema teada saanud. Ta vähendas laeva tugevust ja palus, et Dain Waris tingimata tema ülesõitu takistaks. See kaheotsaga mäng vastas tema eesmärgile, mille ülesandeks oli buugiste jõude lahus hoida ja võitlusega nõrgendada. Teisest küljest oli ta saatnud linna buugiste peameestele sõna, kinnitades neile, et tema teeb kõik, mis võimalik, et sissetungijaid taganema sundida; kindlusse läkitatud käsijalad nõudsid tungivalt püssirohtu radža meestele. Sellest oli palju aega ära, kus Tunku Allangil oli laskemoona oma kahekümne tulelukuga püssi tarvis, mis seisis roostetanult jutulevõtmise-saal. Avalik läbikäimine mäe ja palee vahel ajas kõigi meeled ärevile. Juba hakati rääkima, et on paras aeg parteid võtta. Varsti algavat verevalamine ja peale seda nii paljudele

rasked päevad. Korraliku ja rahuliku elu ühiskondlik ehitis, kus igamees oli homses päevas kindel — see Jimi kätega püstitatud hoone näis sel õhtul olevat valmis kokku varisema verest auravaiks varemeiks. Vaesemad inimesed põgenesid juba metsa või mööda jõge ülespoole. Hulk kõrgema klassi liikmeid arvas tarvilikuks minna radžale oma lugupidamist avaldama. Tunku Allangi poisid irvitasid ja pilkasid neid halastamatult. Vana Tunku Allang ise, kes oli hirmust ja kahklusest peaaegu arust ära, püsis kas sünges vaikuses või söimas külastajaid ägedalt, et nad julgevad tulla tühjade kätega: võõrad lahkusid väga kohkunult; ainult vana Doramin hoidis oma kaasmaalased koos ja pidas oma taktikast vääramatult kinni. Istudes postiaia taga toolil nagu troonil, ta andis oma käske madalal, tumedal, põriseval toonil, jäädes liikuvate kuulujuttude keskel liikumatuks, nagu oleks ta kurt.

„Pimedus langes, varjates kõigepealt surnud mehe keha, mis lamas väljasirutatud kätega, otsekui oleks ta maapinnale naelutatud, ja siis vajus keerlev öökumm vaikselt üle Patusani ning tõi rahu, puistates lugematute maailmade sära Maakerale. Jällegi leegitsesid avatud linnaosas mööda ainukest tänavat suured tuled, näidates paiguti oma helkivas valguses katuste püstjooni, punutud seinte katkendeid selgitamatus segus ja siin-seal mõne onni tervenagi, mis asus mustade triipudena seisvate kõrgete postide rühma otsas; ja kogu see eluhoonete rida, paistes täppidena hõljuvais leekides, näis kõverdunult liikuvat jõgepidi üles sisemaa pimedusse. Suur vaikus, milles hääletult mänglesid üksteise taga seisvate tuled helgid, ulatus pimedusse mäejalal; kuid teine kallas, mis üleni pime, peale selle ainukese tule ümbruse, mis põles kindluse ees vastu jõge, saatis õhku kasvava mürakõma, mis võis tekkida paljude jalgade tüminast, hulga häälte suminast või väga kaugest kose kohinast. Just siis, tunnustas mulle Brown, aimanud ta, pöörates selja

oma meeste poole ja vahtides seda kõike, et lõpuks ometi ta on jooksnud peaga vastu seinale, kuigi ta samal ajal oli täis põlgust ja raudset eneseusaldust. Kui tema paat oleks sel silmapilgul olnud vaba, siis oleks ta katsunud minema hiilida, riskides tagaajamisega kogu jõepikkusel ja näljaga merel. On kahtlane, kas tal üldse oleks õnnestunud põgeneda. Kuid tema ei teinud katsetki. Teisel silmapilgul oli tal üürikeseks mõte linna rünnata, kuid ta mõistis väga hästi, et lõpuks oleks ta enda leidnud valgustatud tänavalt, kus neid oleks kui koeri majade seest maha põmmutatud. Nemad olid üks kahesaja vastu, arvas ta, kuna aga tema mehed, olles kobaras kahe hõõguva söehunniku ümber, mugisid viimaseid banaane ja küpsetasid neid väheseid jamsjuuri¹⁾, mis olid Kassimi diplomaatia tulemuseks. Cornelius istus tusaselt tukkudes nende keskel.

„Siis tuli ühel valgel meelde, et paati oli jäänud pisut tubakat, ja julgustatuna Saalomoni saarlase pääsemisest ütles ta, et läheb toob selle ära. See ajas ka teisi oma kartust maha raputama. Brown, kelle arvamust küsiti, ütles mõrult: „Käi kuradile.“ Tema ei arvanud, et pimedas oleks hädaohtlik minna alla lahe äärde. Mees tõstis jala üle puutüvede ja kadus. Silmapilgu pärast oli kuulda, kuis ta ronis paati, ning siis, kuis välja. „Sain kätte,“ karjus ta. Välgatus ja pauk just mäejalal. „Mind tabati,“ karjus mees. „Kuulge, kuulge — mind tabati,“ ja silmapilkselt pausid kõik püssid. Mägi purskas ööpimedusse tuld ja müra, nagu oleks temas tekkinud vulkaan, ja kui Brown ning ameeriklane söimu ja hoopidega katkestasid kabuhirmus avatud tulistamise, kostis alt lahe äärest sügav, kaeblik oigamine, millele järgnes südantlõhestav valukisa, pannes vere soontes tarretama nagu mõni kange mürk. Siis hüüdis kellegi tugev hää

1) Jamsjuured on söödavad taimejuured, mida tarvitatakse toiduks Indias.

mõned selged, kuid arusaamatud sõnad kustki lahe tagant üles. „Nüüd ei pea keegi laskma,“ hüüdis Brown. „Mis see tähendab?“ . . . „Kas kuulete seal mäel? Kas kuulete? Kas kuulete?“ kordas hääl. Cornelius tõlkis ja ütles sõnad ette. „Räägi, meie kuuleme,“ hüüdis Brown. Siis vastas hääl heeroldi üleskruvitud, kõlaval toonil, ise sealjuures tühja maa serval vahetpidamata oma seisukohta muutes, et Patu- sanis elava buugise rahva meeste ja mäel asuvate valgete meeste ja nende kaasas olevate inimeste vahel ei ole mingit usaldust, kaastundmust, kõnet ega rahu. Kuski krabises põõsas; raksatas hea õnne peale lastud kogupauk. „Pagana lollus,“ pomises ameeriklane ja löi püssipära tugevasti vastu maad. Cornelius tõlkis. Haavatud mees all, kui oli hüüdnud kaks korda: „Viige mind üles, viige mind üles!“ jätkas oigavat kaeblust. Ronides mööda mäekülje musta mulda ja pärast asudes kápuli paadis, oli ta küllalt hädaohutus seisukorras. Nagu näib, tubakat leides unustas ta end rõõmu pärast ja hüppas valesküljelt lootsikust välja. Valge lootsik, seistes kõrgel kuival, laskis tubakatooja musta kaju silma paista; laht ei olnud ju sealt kohalt üle seitsme jardi lai ja selle koha peal teisel kaldal juhtus siis põõsastikus luurama keegi mees.

„See oli keegi buugis, Tondanost pärit, kes alles hiljuti oli saabunud Patusani, ja ta oli selle mehe sugulane, kes õhtupoolikul maha lasti. See kuulus kauge pauk oli tõepoolest vaatlejaile hirmu peale ajanud. Mees, kes arvati olevat väljaspool hädaohtu, rabati maha, õitse oma sõprade silma all, langedes naljaga huulil, ja selles teos nähti julmust, mis ärritas kibedale vihale. See tema sugulane, nimega Si-Lapa, oli siis ainult mõni samm eemal Doramini juures postaias. Teie, kes te neid tunnete, peate mõnna, et see mees näitas haruldast julgust, kui ta võttis vabatahtlikult endale kohustuse teadet üksipäinis pimedas

kätte toimetada. Ronides üle vaba maapinna kaldus ta pahemale poole kõrvale ja leidis enda paadi vastast. Ta võpatas, kui Browni mees hüüdis, ajas enda istukile, püssipära vastu õlga, ja kui teine hüppas lootsikust välja ning nõnda tegi enda nähtavaks, tõmbas ta päästikut ja saatis sellele viletsale kolm kristlikku metallitükki otseteed kõhtu. Siis laskus ta kummuli maha ja pidas end surnud hingeks, kuna hõre tinarahetemast paremal pool vihises ja pragises läbi põõsaste; pärast seda pidas ta karjudes oma kõne, põigeldes oma kaitseks vahetpidamata ühelt paigalt teisele. Viimase sõna järele kargas ta kõrvale, lamas natuke aega varjul ja läks pärast puutumatu majade juurde tagasi, saavutades sel ööl kuulsuse, mida tema lapsedki ei lase unustusse langeda.

„Mäe otsas aga laskis mahajäetud meestesalk noruspäi oma kaks sõehunnikut tuhaks kurduda. Nad istusid murelikult kokkulitsunud huulil ja mahalöödud silmil, kuulates oma seltsimeest mäejalal. See oli tugev mees ja suri raskesti, lastes kuulda valuoigeid, mis kõlasid kord valjult, kord vaibudes imelikuks salajaseks piinakaebuseks. Mõnikord ta kiljus, kuid siis kostis pärast üürikest vaikust jampsivalt pomisev pikk ja segane hädaldamine. Mitte silmapilgukski ei vaikinud ta.

„„Mis oleks sest kasu?“ oli Brown öelnud ükskõikselt, kui ta nägi ameeriklast valmistuvat allamine- miseks, ise vahetpidamata endamisi vandudes. „See on tõsi,“ möönis väejooksik ja loobus oma kavatsusest vastu tahtmist. „Siin pole kuigi palju, millega haavatut kosutada. Kuid tema kisa ajab teisi mõtlema, mis siin tuleb pärastpoole, kapten.“ „Vett!“ karjus haavatu haruldaselt selgel ja võimsal häälel ning läks siis jällegi nõrgale oigamisele üle. „Ah jaa, vesi. Vesi teeb seda,“ pomises teine endamisi alistunult. „Varsti on teda küll. Algab veetõus.“

„Viimaks ometi paisus vesi, vaigistades kaebed ja

karjed ning hämarik oli juba lähedal, kui Brown, istudes käsipõsakil Patusani ees, nagu võiks inimene istuda mäge vahtides, kuhu ei saa otsa ronida, kuulis äkki kuuenaelase kahuri lühidat ning kõlavat haugatust kaugel linnas kuski. „Mis see on?“ küsis ta Corneliuselt, kes seisis tema sabas. Cornelius kuulatas. Tume, mürisev häälteköma lainetas mööda jõge alla üle kogu linna; suur trumm hakkas paukuma ja temale vastasid teised põrinaga. Väikesed laialipillatud tuled löid vilkuma pimedas linnaosas, kuna aga valgustatud osas tõusis madal, kestev kõneköma. „Ta on päralt jõudnud,“ ütles Cornelius. „Mis? Juba? Olete kindel?“ küsis Brown. „Jajah, kindel. Kuulake seda müra.“ „Mispärast nad nõnda müravad?“ päris Brown. „Rõõmu pärast,“ narises Cornelius; „tema on väga suur mees, kuid ometi ei tea ta rohkem kui laps, ja nõnda nad siis teevad suurt müra, et temale meeldida, sest midagi paremat nad ei oska.“ „Kuulge,“ ütles Brown, „kuidas pääseb temale ligi?“ „Tema tuleb teiega rääkima,“ seletas Cornelius. „Mis te sellega arvate? Tuleb nii-öelda jalutades siiapoolle?“ Cornelius nokitas pimeduses tugevasti pead. „Jah. Tema tuleb otseteed siia ja räägib teiega. Tema on ju nagu loll. Küll te juba näete, milline loll ta on.“ Brown ei uskunud. „Küll te näete, küll te näete,“ kordas Cornelius. „Tema ei karda — tema ei karda midagi. Tema tuleb ja käsib teid oma inimesed rahule jätta. Kõik peavad tema inimesed rahule jätma. Tema on nagu mõni väike laps. Tema tuleb otseteed teie juurde.“ Ah jaa! tema tundis Jimi hästi — seda „harilikku, väikest tõhku“, nagu nimetas teda Brown. „Jah, kindlasti,“ kinnitas Cornelius tuliselt, „ja siis, kapten, ja siis käsite sel pikal mehel ta maha lasta. Sest niipea kui tapate tema, ajate kõigil sellise hirmu nahka, et võite pärast seda nendega teha, mis süda kutsub — võite saada, mida soovite — minna, millal aga meeldib. Ha, ha, ha! Tore . . .“ Ta peaaegu hakkas kärsi-

tusest ja ihast tantsima ja Brown, üle öla tema poole vaadates, võis halastamatus hämarikus näha oma kas- tega läbiliginud mehi, kes istusid külma tuha ümber kõveras, hirmul ja närus keset laagri korratust.

NELJAKÜMMNESIMENE PEATÜKK.

„KUNI viimase silmapilguni enne täie päevalguse äkilist saabumist loitsid läänepoolsel jõekaldal tuled suurelt ja helenduvalt ja Brown nägi värviliste kogude rühma keskel lähemate majade vahel euroopa riietuses meest üleni valgena ja liikumatuna, kiiver peas. „See on tema! Vaadake, vaadake!“ ütles Cornelius erutatult. Browni mehed kargasid kõik jalule ja koondusid tema selja taha säratuil silmil. Värviliste nahkade ja tumedate nägude rühm ühes valge kujuga nende keskel vahtis mäe poole. Brown seletas paljaid käsi, mis tõsteti silmade varjuks, ja teisi, mis näitasid. Mis pidi ta tegema? Ta laskis oma silmad ümber käia ja igal pool seisid metsad müürina, piirates ebavõrdsete jõudude võitlusvälja. Ta heitis veelkord pilgu oma meestele. Tema rinnas võitles põlgus, tüdimus, elujanu ja iha, veelkord õnne katsuda — kas-või mõne teise haa leidmiseks. Kuju joonestiku järele näis talle, et valge mees, kelle selja taga seisis kogu maa jõud, uuris pikksilmaga tema seisukohta. Brown kargas üles puupakule ja viskas oma käed üles, peopesad pööratud väljapoole. Värviline rühm koondus valge mehe ümber ja piiras teda kahel korral uuesti, ennekui ta sai vabaks ja võis kõndida üksipäinis aeglaselt. Brown jäi puupakule seniks seisma, kuni Jim, kadudes ja ilmu-des uuesti okkaliste põõsaste vahel, jõudis peaaegu lahe äärde välja; siis kargas ka Brown maha ja läks mööda mäge alla oma poole lahte Jimi kohtama.

„Ma arvan, nemad kohtusid mitte väga kaugel sel- lest kohast, võib aga ka olla, et just seal, kus Jim tegi

oma teise meeleheitliku eluhüppe — hüppe, mis viis ta Patusani ellu, rahva usaldusse ja armastusse. Nemand seisid üle lahe teineteise vastas ja püüdsid uurivail silmil teineteist mõista, ennekui avasid oma huuled. Nende vastasus pidi ilmneema nende pilkudes; tean, et Brown vihkas Jimi esimesest silmapilgust saadik. Temal kadusid igasugused lootused, ükskõik milliseid ta ka oli hellitanud. See polnud mees, keda ta oli lootnud näha. Sellepärast vihkas ta teda — ja oma ruudulises flanellsärgis, mille käised küünarnukist saadik ära lõigatud, oma halli habemega ja sissevajunud, päikesest mustaks kõrbenud näoga ta kirus oma südames teise noorust ja kindlust, tema selgeid silmi ja tema julget ülesastumist. See mees oli juba ammu enne teda pärale jõudnud! Tema polnud seda nägu, et ta tahaks midagi anda abi eest. Kõik paremused olid tema pool — varandus, kindlus, võim; tema oli masendava ülevõimu pool! Tema polnud ei näljas ega meeleheitel ja ta ei kartnud nähtavasti põrmugi. Pealegi oli Jimi kogu riietuse puhtuses, valgest kiivrist kuni linaste säärikuteni ja valgeks tehtud kingadeni, midagi sellist, mis näis Browni sünge, ärritatud pilgu ees kuulavat nende asjade hulka, mida tema oli põlanud ja hüljanud oma elualgusest saadik.

„Kes teie olete?“ küsis Jim viimaks, rääkides oma hariliku häälega. „Minu nimi on Brown,“ vastas teine valjusti; „kapten Brown. Mis on teie nimi?“ ja Jim jätkas natukese aja pärast rahulikult, nagu poleks ta teise küsimust kuulnud: „Mis ajas teid siia?“ „Seda tahaksite teada,“ ütles Brown kibedalt. „Seda on kerge öelda. Nälg. Ja mis ajas teid?“

„See pani ta võpatama,“ ütles Brown, rääkides sellest imelikust kõnelusest kahe mehe vahel, keda lahutas ainult kitsa lahe mudane põhi, kuid kes muidu asusid selle ellusuhtumuse vastaspoolseil otstel, mis mahutab endasse kogu inimsoo. „Ta võpatas seejuures ja läks näost üsna punaseks. Pidas end vist liig suureks,

kui et temalt võidaks küsida. Mina ütlesin temale, et kui ta peab mind surnud hingeks, kellega võib endale lubada vabadusi, siis tema ise pole põrmugi paremas seisukorras. Mul olevat ülal mees, kes hoiab vahetpidamata püssikirbu tema kohal, oodates minu märguannet. Kuid see pole midagi, mille üle maksaks erutada. Tema tulnud ju vabatahtlikult siia. „Oletame,“ ütlesin mina, „et oleme mõlemad surmalapsed ja räägime sellel alusel teineteisega kui ühesugused. Meie kõik oleme surma ees ühesugused,“ lõpetasin mina. Tunnustan, et olin seal nagu rott lõksus, kuid me olime selleks sunnitud ja isegi lõksus rott võib veel hammustada. Tema taipas mind silmapilkselt. „Mitte, kui minnakse lõksu juurde alles pärast roti surma.“ Ma ütlesin temale, et seda sorti mäng on küllalt hea tema pärismaalistele sõpradele, aga et teda pean ma liig valgeks, kui et ta nõnda mängiks rotigagi. Jah, mina olin tahtnud temaga rääkida. Ometi mitte, et paluda oma elu pärast. Minu inimesed on — nojah — ükskõik mis nad ka on — inimesed nagu tema isegi, igatahes. Meie tahame temalt ainult ühte — tulgu ta saatana nimel ja võidelgu meiega. „Jumala needus olgu minuga,“ ütlesin ma, kuna tema seisis rahulikuna nagu puupost, „aga ega te taha ometi igapäev oma pikksilmaga siia tulla ja üle lugeda, mitu meist seisab veel jalul. Teie kas tooge oma põrgukari siia või laske meid minna, et võiksime merel nälga surra. Jumala eest! Millalgi olite ometi valge, hoolimata teie suurtest sõnadest, et see siin on teie oma rahvas ja et olete temaga üks. Või ei ole? Ja mis pagan te saate selle eest, mis see on, mis on teie meelest nii kuradi kallis? Ah? Ega te ometi meilt ei nõua, et peaksime ülalt alla tulema — ega? Me seisame üks kahe-saja vastu. Te ei või ometi nõuda, et tuleksime lagedale. Eh! Ma tõotan, et enne, kui olete meiega valmis, saate veel tirelit lüüa. Teie räägite minust, et mina tungin rahulikele elanikele argpükslikult kallale. Mis puutub see minusse, et nad on rahulikud, kui mina suren

selles rahu nälga? Mina pole argpüks. Ärge olge aga seda ise. Tooge nad siia või meie oskame kõigi kuradite nimel nõnda toimida, et saadame pool teie rahulikku linna ühes enestega suitsus taeva poole!“

„Seda mulle jutustades ta oli hirmus — see piinatud meheluukere, mis nii kõverasse kistud, et nägu tuli põlvede kohale, ja mis lamas selles viletsas onnis haletsemisväärsel asemel, tõstes vahetevahel pead, et õelas võidurõõmus mulle otsa vahtida.“

„Seda ütlesin talle — ma teadsin, mis öelda,“ algas ta jällegi, esiti nõrgalt, kuid varsti kihutas ta enda uskumatu kiirusega oma põlguse metsikusse väljendusse. „Meie ei mõtle elavate luukeredena metsa hulkuma minna, et langeda seal üksteise järele sipelgaile saagiks, kes asuvad juba enne meie kallale, kui oleme täiesti surnud. Oh ei! . . .“ „Teie ei vääri paremat saatust,“ ütles tema. „Ja mida väärivate teie, kes te võtate suu täis oma vastutusest, süütuist eludest ja põrgulikust kohusetundest?“ hüüdsin mina. „Mida teate teie minust rohkem kui mina teist? Mina tulin siia toitu saama. Kas kuulete? — toitu meie kõhtude täiteks. Ja milleks tulite teie? Mida teie küsisite, kui tulite siia? Meie ei nõua teilt midagi, kui aga võitlust või vaba läbipääsu tagasi sinna, kust tulime. . .“ „Mina võitleksin teiega kohe,“ ütles tema oma väikesi vuntse puutudes. „Ja mina laseksin enda teist kohe maha põmmutada ning õnn kaasa,“ vastasin mina. „Siit teise ilma karata on sama hea kui kustki mujalt. Minule aitab mu maisest õnnest. Kuid see oleks liig kerge. Minu lootsikus on ka teised inimesed ja, jumala eest, mina pole seda tõugu mees, kes kargab hädaohust välja ja jätab teised lommi,“ ütlesin mina. Tema seisis natuke aega mõttes ja tahtis siis teada, mis ma olen teinud („seal väljas“, ütles tema, näidates peaga mööda jõge allapoole), et nõnda huupi ümber kolan. „Kas oleme selleks kokku astunud, et teineteisele oma elulugusid jutustada?“ küsisin temalt. „Mis

oleks, kui teie teeksite algust? Ei? Noh, olen kindel, ma ei tahagi teie elulugu kuulda. Pidage seda enesele. Tean, ta pole parem kui minu oma. Mina olen elanud — ja seda olete ka teie, kuigi räägite, nagu oleksite üks neist, kel on tiivad, et hõljuda õhus ilma maad puutumata. Nojah — maa on porine. Minul ei ole tiibu. Olen siin, sest et kartsin kord elus. Tahate teada mida? Vanglat. See peletab mind ja teie võite seda teada, kui see teid huvitab. Mina ei küsi teilt, mis peletas teid siia põrgunurka, kus olete, nagu näib, leidnud hea söödamaa. See on teie õnn ja minu oma on — vabadus paluda, et mind võimalikult ruttu maha lastaks või vabalt minema kihutataks nälga surema omal viisil.“ . . .

„Tema rammestunud keha värises sellises tugevas, kindlas ja kurjas võidurõõmutsemises, et ta näis sellega eemale peletavat surmagi, mis ootas teda siin onnis. Tema hullumeelse enesearmastuse laip tõusis närudest ja viletsusest nagu haua tumedast koledusest. Võimata on öelda, kui palju ta valetas Jimile siis või minule nüüd — ja iseendale alati. Edevus mängib meie mälestusele õudseid ninanipse ja iga kire tõelikkus vajab oma maksmapanemiseks teatud ettekäänat. Seistes kerjusena teise ilma väraval, ta virutas sellele ilmale näkku, sülitas tema peale, kallast tema üle hirmsa irvituse ja vihaga, mis seisis tema kuritegude põhjas. Tema oli nad kõik võitnud — mehed, naised, metslased, kaupmehed, röövlid, misjonärid — ja ka Jimi — selle roosanõolise mehikese. Mina ei kadestanud tema võidurõõmu *in articulo mortis*¹⁾ — seda peaaegu sealilma pettekuju, et tema on kogu Maakera oma jalge alla tallanud. Kuna tema oma rāpases ja vastikus surmavõitluses nõnda kiitles, pidin ma tahes või tahtmata mõtlema sellele naerukihinas kuulujutule, mis vestles tema hiilgavamast elujärgust, kus aasta kestes või

1) Surma hetkel.

kauem džentlmen Browni laeva võis näha päevade kaupa väikese saare läheduses, mis palistatud roheline helesinisel ja mille valgel rannal paistis misjonimaja musta laiguna, kus džentlmen Brown käis võrku heitmas romantilise naise järgi, kellel Melaneesiast oli isu täis, ja andis tema abikaasale lootust tähelepanuvääriliseks usuvahetuseks. Üks või teine kord oli kuulnud vaest misjonäri kavatsust avaldavat, võita „kapten Brown paremale elule.“ . . . „Pistetagu aga see džentlmen Brown korraks õndsusekaukaske,“ oli millalgi keegi kõõrdsilm logard öelnud, „küllap siis juba nähakse, milline on mõni läänepoolse Vaikse ookeani laevnik.“ Ja ometi oli ta mees, kes sureva naise ära viis ja pisaraid valas tema laiba juures. „Talitas nagu väike laps,“ kordas tema tüürimees siis alatasa, „ja mis talle küll sisse sõitis, tapku mind või haiged kanakid, kui mõistan. Jumal seda teab, kuid juba laevale tuues oli naine niikaugel, et ei tundnud enam Browni; ta lamas kajutis asemel selili ja vahtis lakke hirmsa läikiva pilguga — ja siis ta suri. Mingi kuri palavik, arvan ma . . .“ Seda kõike mäletasin sel ajal, kus tema kahvatu käega silitas oma pulstunud habemesorakat ja rääkis vastikul asemel lamades, kuidas ta saanud sellele neetud rüvetamatule ära-puutu-mind mehikesele ligi, sisse, koju. Ta oli nõus, et seda meest polnud võimalik hirmutada, kuid ometi leidis tee, üsna kiire, mille kaudu pääses sisse ja võis segi paisata kogu tema viletsa hinge, pöörates sisekülje välja ja põhja üles — Jumala eest!“

NELJAKÜMNETEINE PEATÜKK.

„MA ei usu, et ta oleks midagi rohkem saavutanud, kui et võis ainult pilgu heita sellele teerajale. Ta näis olevat sellest hämmastunud, mis talle seal silma puutus, sest enam kui üks kord peatus ta jutustades,

et hüüda: „Ta oleks mul peaaegu käest ära lipsanud. Mina ei saanud temast kuidagi taipu. Kes ta oli?“ Ja kui oli mulle metsikult otsa vahtinud, jätkas ta rõõmutsedes ja irvitades. Minule paistab praegu selle kahe kõnelus seal üle lahe kõige surmlikumana kahevõitlusena, mida saatus lõppu teades vaatles külmal pilgul. Ei, tema ei pööranud Jimi hinge sisemust väljapoole, kuid ma ei arva eksivat oletusega, et vaim, mida tema kuidagi ei küündinud mõistma, pidi küll maitsma selle võitluse kogu kibedust. Need olid saadikud, keda maailm, millest ta oli loobunud, läkitas teda tema paos taga kiusama — valged mehed „sealt väljast“, kus elamiseks tema ei arvanud end küllalt heaks. See oli kõik, mis teda tabas — ähvardus, vapustus, hädaoht tema tööle. Mina arvan, et just see nukker, poolpahane, pool-alistunud tundmus, mis läbis siin-seal öeldud Jimi vähesed sõnad, hämmastaski Browni nii väga tema iseloomu selgitades. Mõned suured mehed võlgnevad oma suuruse eest tänu just võimele, avastada neis, keda nad valinud oma tööriistadeks, selle erilise tugevuse, mis hädavajaline tehtavaks tööks, ja Brown, nagu oleks ta tõepoolest suur, omas saatanliku ande, et leida oma ohvris selle nõrgemad ja tugevamad jooned. Tema tunnustas mulle, et Jim polnud sellest sordist, keda võidetakse roomamisega, ja nõnda siis hoolitses Brown selle eest, et esineda mehena, kes astub kõhklematult vastu õnnetusele, hukkamõistmisele ja hädale. Mõnede kahurite salajane sissevedu pole ometi kuigi suur kuritegu, seletas ta. Mis aga puutub Patusani, siis kellel on õigus öelda, et tema poleks tulnud kui paluja? Sealne põrgurahvas tulistanud teda mõlemalt jõekaldalt, ilma et ükski oleks esitanud talle ainustki küsimust. Selline seletus oli selge häbematus, sest tõepoolest oli Dain Warise energiline teotsemine kõrvaldanud suure õnnetuse. Brown ju ise jutustas mulle, et nähes asunduse suurust, tema oli kohe otsustanud peale toetuspunkti leidmist tule pista pahemale ja pa-

remale poole hoonetesse ning hakata maha põmmutama iga elavat hinge, lootes nõnda rahvast kohutada ja alistumisele sundida. Jõudude suurus oli sedavõrt ebavõrdne, et see oleks olnud ainus abinõu, millega oli pisutki lootust jõuda oma eesmärgile — arutas ta kõhahoos. Kuid Jimile ta seda ei õelnud. Räägitud kannatusist ja näljast olid nad tõepoolest läbi käinud, need olid seega reaalsed; seda tõendas pilk tema salgalegi. Läbilõikava vilega laskis ta oma mehed puupakkudele püsti tõusta, nii et Jim võis neid oma silmaga selgesti näha. Mis puutub mehe tapmisse, siis seda tehti — nojah, seda küll —, kuid kas ei olnud see sõda — verine sõda — meeletu sõda? Ja nende mees tapeti korralikult, kuul rindu, mitte nõnda, kui tema vilets mehike, kes lamab praegu lahemudas. Nemat olid pidanud kuus tundi tema valukisa kuulama, sest tema sisikond olnud metallitükkidega purustatud. Igatahes läks siin elu elu eest. . . Ja see kõik oli öeldud tühimuse ja ükskõiksusega, nagu räägiks inimene, keda õnnetus seni taga kiusanud, kuni ta enam ei hooli, kuhu tormab. Kui ta küsis Jimilt mingi jõhkralt meeletu avameelsusega, kas siis tema tõesti — otsekoheselt öeldud — ei mõista, et kui „tahetakse pimeduses elu päästa, siis ei hoolita sellest, kui palju teisi — kas kolm) kolmkümmend või kolmsada — otsa saab“ — jah, kui ta seda küsis, siis tundus, nagu oleks saatan ise need sõnad talle kõrva sosistanud. „Ma panin ta võpatama,“ kiitles Brown. „Peagi jättis ta oma õigluse mängu minu vastu. Ta seisis seal, ilma et tal oleks olnud midagi öelda, nagu must nagu müristamine — vahtides mitte minu, vaid maamulla poole.“ Brown küsinud Jimilt, kas siis temal enesel elus mitte midagi poolvillast pole olnud, et ta o. . . nii halastamatu inimese vastu, kes katsub esimese kättepuutuva abinõuga põrguaukust välja saada — ja nõnda edasi ja nõnda edasi. Ja läbi jõhkra kõne hõljus peen viibe nende ühisele verele, oletus nende ühiseile kogemusile, vastik näpunäide ühisele

süüle ja salajasele teadmisele, mis tundus nende meelte ja südamete köidikuna.

„Lõpuks viskus Brown nii pikk kui ta oli maha ja vahtis Jimi oma silmanurkadest. Jim seisis oma pool lahte mõtlikult püsti ja lõi endale vitsaga vastu jalga. Nähtavad majad olid vaiksed, nagu oleks katk pühkinud sealt igasuguse elava hinguse; kuid paljud nägematud silmad vahtisid seest kahele mehele, kelle vahel seisis laht, maale tõmmatud valge paat ja pooleldi mudasse vajunud kolmanda mehe laip. Jõel liikusid jällegi lootsikud, sest Patusan võitis tagasi usu maailmakorra püsivusse, niipea kui koju oli jõudnud valge isand. Parempoolne kallas, majade esised, kaldaäärsed sillad, isegi supelusonnide katused olid kaetud inimestega, kes pingutasid oma nägemist mäkingu poole, mis seisis radža postaiia taga, kuigi see kõik oli liig kaugel kõrvale ja peaaegu ka silmale. Metsade ebakorralikus ringis, millest murdis kahes paigas läbi jõehelk, valitses vaikus. „Kas lubate rannalt lahkuda?“ küsis Jim. Brown tõstis oma käe ja laskis jällegi langeda, märgiks, et tema on kõigege nõus — võtab vastu paratamatu. „Ja annate ära oma sõjariistad?“ jätkas Jim. Brown tõusis istukile ja vaatas üle lahe. Sõjariistad ära anda? Mitte enne, kui tulete võtate nad meie kangenud kätest. Teie arvate, et ma olen hirmuga ogaraks läinud? Oh ei! Need ja siis närud, mis mul ümber, on kõik, mis mul maailmas olemas, peale selle mõned takkalaetavad laeval; ja mina loodan kogu kupatise müüa Madagaskaril, kui ma üldse kunagi nii kaugele saan — kerjates ühe laeva juurest teise juurde.“

„Jim ei õelnud selle kohta midagi. Lõpuks visatas vitsa käest, ta ütles nagu endaga rääkides: „Ma ei tea, kas mul on see võim.“ . . . „Teie ei tea! Ja sealsamas tahate, et mina annaksin sõjariistad käest! See on kena,“ karjus Brown. „Mis oleks, kui nad ütlevad teile ühte ja teevad mulle teist?“ Ta rahunes silmanähtavalt. „Minu arvates on teil see võim või

mis mõte oleks muidu meie rääkimisel?“ jätkas ta. „Milleks tulite siis siia? Et aega viita?“

„Väga hea,“ ütles Jim, tõstes äkki pea pärast pikka vaikimist. „Teie saate vaba tee või korraliku võitluse.“ Ta pöördus oma kandadel ümber ja läks minema.

„Brown kargas kohe jalule, kuid ta ei läinud enne mööda mäe üles, kui Jim oli kadunud esimeste majade vahele. Tema ei näinud teda enam kunagi. Oma teel tagasi ta kohtas Corneliust, kes lonkis, pea õlgade vahel. Ta jäi Browni ette seisma. „Miks te ei tapnud teda?“ küsis ta mõrul, rahulolematul häälel. „Sellepärast, et võin paremat teha kui seda,“ vastas Brown kavala naeratusega. „Ei kunagi, ei kunagi!“ vaidles Cornelius energiliselt vastu. „Paremat polegi! Mina olen elanud siin palju aastaid.“ Brown vaatas talle uudishimulikult otsa. Selle tema vastu relvastatud paiga elu oli mitu külge, millest tema kuidagi õieti jagu ei saanud. Cornelius hiilis rõhutud meeleolus jõe suunas minema. Ta lahkus oma uutest sõpradest; võttes pettumust tekitava sündmuste arengu tusase kangekaelsusega vastu, mis näis tema väikese, kollase näo veel enam kokku kiskuvat, ja alla minnes heitis ta kõõrdi pilke siia ja sinna, ikka veel olles vallatud oma alalisest mõttest.

„Siit edasi arenevad sündmused takistusest, voojates inimeste südameist, nagu jõgi kustki tumedast allikast, ja meie näeme Jimi nende keskel enamasti Tamb' Itami silmade läbi. Ka tüdruku silmad vahtisid teda, kuid tema elu on Jimi omaga liig läbi põimitud: siin on tema kirm, imetus, viha ja eel kõige tema kartus ja lepitamatu armastus. Ustava teenija suhtes, kes on mõistmatu nagu kõik teisedki, tuleb arvesse ainult tema truudus; truudus ja usk oma isandasse sel määral, et isegi jahmatus allub teatud nukrale oletusele mingist salapärasest eksitusest. Temal on silmad ainult ühe kuju nägemiseks ja läbi kogu segaduste rägastiku

tema hoiab alal oma valvsuse, sõnakuulmise ja hoolitsemise ilme.

„Tema isand tuli valge mehega kõneluselt tagasi ja läks pikkamisi tänaval olevasse postaeda. Kõik rõõmustasid, nähes tema tagasitulekut, sest kuni tema oli ära, ei kardetud mitte ainult, et teda võidaks tappa, vaid ka seda, mis tuleb siis. Jim läks majja, kus asus vana Doramin, ja jäi kauaks ajaks buugiste asunikude peamehega. Kahtlemata arutas ta seal, kuidas nüüd talitada, kuid ükski polnud nende kõnelust kuulamas. Ainult Tamb' Itam, kes hoidus uksele võimalikult lähedale, kuulis oma isanda ütlevat: „Jah. Mina annan kogu rahvale teada, et selline on minu soov, kuid teiega, oh Doramin, räägin ma kõige enne ja nelja silma all, sest teie tunnete minu südant sama hästi, nagu mina teiegi oma ja tema suurimat soovi. Ja sama hästi teate ka seda, et minul pole suud südamel, kui aga rahva hüve.“ Siis tema isand, kergitades ukseesise riide, astus välja ja tema, Tamb' Itam, sai heita üürikese pilgu vanale Doraminile maja sees, kes istus toolil, käed põlvil, ja vahtis oma jalgade vahele. Peale seda ta järgnes oma isandale kindluse, kuhu oli kutsutud kõik buugiste vanemad ja Patusani elanikud nõupidamiseks. Tamb' Itam oli lootnud, et tuleb võitlus. „Mis seegi muud oleks olnud, kui teise mäe võtmine?“ hüüdis ta kahetsedes. Siiski, paljud arvasid, et rõõvhimulised võõrad, nähes linnas nii palju relvastatud ja võitlusvalmeid mehi, ise paremaks peavad ära minna ja et oleks hea, kui nad tõepoolest läheksid. Sest ajast saadik, kus Jimi tulekust teatati kahuripaugu ja suure trummi põristamisega, kadus hirm Patusanist, vaibudes nagu laine kaljul, kuna järele oli jäänud ainult ärevuse kobrutav vaht, uudishimu ja lõpmatud oletused. Poolled elanikud olid kaitsmise otstarbel oma majadest välja aetud ja elasid pahemal pool jõe tänaval, koondues kindluse ümber ja hirmul oodates, et nende mahajäetud eluasemed võivad iga hetk leegitsema lüüa.